EUROOPA
KOMISJON

Brüssel, 19.6.2024
SWD(2024) 606 final

KOMISJONI TALITUSTE TÖÖDOKUMENT

2024. aasta aruanne Eesti kohta

Lisatud dokumendile:

Soovitus: NÕUKOGU SOOVITUS

Eesti majandus-, sotsiaal-, tööhõive-, struktuuri- ja eelarvepoliitika kohta

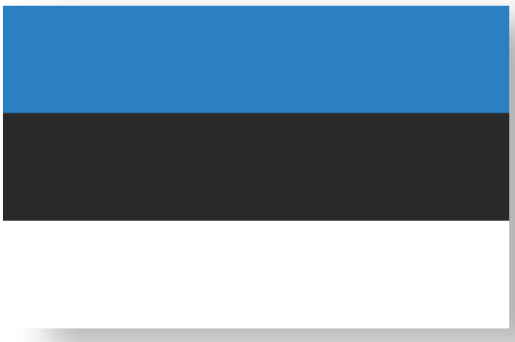
{COM(2024) 606 final} - {SWD(2024) 600 final}

European Commission

Estonia

2024 Country Report

#EURO at 25

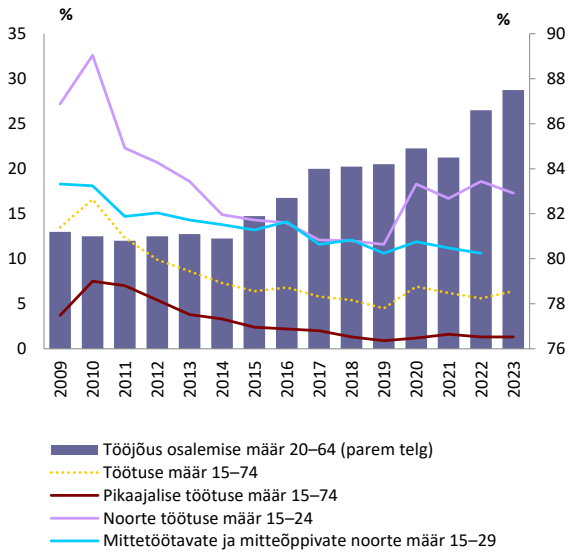
MAJANDUSE JA TÖÖHÕIVE HETKEOLUKORD

Nõrk välisnõudlus on toonud kaasa majanduslanguse

Eestis on viimasel kahel aastal olnud majanduslangus ja ka sel aastal peaks majandus eeldatavasti kahanema ([1]). Reaalne SKP kahanes 2023. aastal 3 %. Alates 2021. aastast on riiki tabanud mitu šokki, sealhulgas Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu, mis tõi kaasa energiahindade kiire tõusu, Venemaalt pärit sisenditarnete ja Venemaale suunatud ekspordi lõppemise ning ka selle, et välis- ja kohalikud investorid hoiduvad tajutavate geopoliitiliste riskide tõttu Eestisse investeerimisest. Majanduskasvu pärssis veelgi range rahapoliitika ja selle mõju kiire ülekandumine laenuandmisele, arvestades paindlike intressimäärade domineerimist Eestis, samuti halvenenud majandusolukord Põhjamaades, mis on Eesti ekspordi peamine sihtkoht. Nende mitmesuguste šokkide tõttu oli majanduslangus laiapõhjaline – vähenesid kodumajapidamiste tarbimine, erainvesteeringud ja eelkõige eksport. Valitsemissektori kulutused ja ELi vahendite sissevool, sealhulgas taaste- ja vastupidavuskava raames, on aidanud olukorda stabiliseerida.

Pärast jõudmist kahekohalise näitajani inflatsioon Eestis taandus, kuid oli 2023. aastal siiski keskmiselt 9,1 %, mis on üks kiiremaid euroalal. 2023. aasta teises pooles aeglustus inflatsioon kõigis peamistes kategooriates, eelkõige energia ja toiduainete puhul, kus varasem tõus oli suurim. Aasta lõpuks stabiliseerus see tasemele alla 5 %. Alates 1. jaanuarist 2024 kohaldatav kõrgem käibemaksumäär on inflatsiooni taas kiirendanud.

Joonis 1.1. **Tööhõive, tööjõus osalemise ja töötuse määr**

Allikas: Eurostat

Hoolimata majanduslangusest oli olukord Eesti tööturul 2023. aastal jätkuvalt väga hea, kuigi on ilmnemas esimesed nõrkuse märgid. Tööhõive kasvas 2023. aastal järsult, ligikaudu 4 %. Tööhõive määr oli 82,1 % tööealisest elanikkonnast ehk üle euroala keskmise (74,8 %). Kõrge tööhõive määr on veelgi märkimisväärsem, kui võtta arvesse Ukraina pagulaste väga suurt sissevoolu Eestisse (ligikaudu 2,6 % elanikkonnast). 2024. aasta jaanuari lõpuks oli töö leidnud üle 27 700 Ukraina põgeniku. Tööturu head tulemused 2023. aastal tõid kaasa reaalsissetuleku suurenemise ligikaudu 10 %, mis osaliselt kompenseeris kiirest inflatsioonist tingitud reaalsissetuleku vähenemist. Olukord tööturul hakkas järk-järgult halvenema loiu majandustegevuse ja püsiva oskuste nõudlusele mittevastavuse tõttu ning töötuse määr tõusis 2024. aasta aprillis 7,8 %ni.

([1]) 27 riigiaruande koostamisel kasutatud andmed on 15. mai 2024 seisuga.

Valitsemissektori eelarvepuudujääk suurenes 2023. aastal tasemele üle 3 % kulude suurenemise ja suhteliselt väikese maksutulu tõttu. Valitsemissektori eelarvepuudujäägi suurenemise 0,9 %-lt SKPst 2022. aastal 3,4 %-le SKPst 2023. aastal tingis asjaolu, et SKP kahanes ning kulutused kaitsele, haridusele, lapsetoetusele, teadus- ja arendustegevusele, avaliku sektori palkadele ja Ukraina põgenike abistamisele suurenesid märkimisväärselt. Valitsemissektori kogutulu, sealhulgas maksutulu, suurenes 2023. aastal 8,2 %, samas kui kulud suurenesid 14,5 %. Prognooside kohaselt on eelarvepuudujääk 2024. aastal jätkuvalt 3,4 % SKPst, mis on tingitud kaitsekulutustest ja -investeeringutest ning lapsetoetuste edasisest suurendamisest. 2023. aasta lõpus sõlmis valitsus kommertspankadega kokkuleppe, mille kohaselt maksavad pangad 2024. aastal varem kogunenud kapitalist ja kasumist välja rohkem dividende. See toob eeldatavasti kaasa äriühingu tulumaksust saadava tulu suurenemise 2024. aastal. Eesti valitsemissektori võlg peaks suurenema ligikaudu kahe protsendipunkti võrra ehk 19,6 %-lt SKPst 2023. aastal 21,4 %-le SKPst 2024. aastal, jäädes siiski ELi madalaimale tasemele. Eesti riigi rahanduse kestlikkusega seotud riskid peaksid eeldatavasti olema lühikeses, keskpikas ja pikas perspektiivis väikesed (vt 21. lisa).

Pärast eluasemehindade väga kiiret tõusu on kinnisvaraturg jahtumas. Aastatel 2010–2023 tõusid eluasemehinnad rohkem kui 210 %, mis on kõrgeim eluasemehindade kasvumäär ELis. Samal ajal suurenes ja kiirenes alates 2020. aastast ka eluasemelaenude andmine. Praegu on turul siiski märke stabiliseerumisest. Eluasemehinnad püsisid 2023. aastal stabiilsed, kuid on viimasel ajal hakanud langema. Kuna regulatiivsete piirangute lähedal olevate laenude osakaal on ([2]) suurenenud, näib, et eluasemed on muutunud vähem taskukohaseks (vt 18. lisa).

([2]) Kehtestatud on järgmised regulatiivsed piirangud: laenusumma ja tagatisvara väärtuse suhtarv (maksimaalselt 85 %), laenumakse ja sissetuleku suhtarv (maksimaalselt 50 %) ja laenu tagasimakse tähtaeg (maksimaalselt 30 aastat).

Eesti geopoliitiline haavatavus on tõusnud keskmisele-kõrgele tasemele, mis on üle ELi keskmise. Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu on negatiivselt mõjutanud tarbijakäitumist ja investeeringuid. Eesti haavatavus on suurenenud tingituna mitteväärismetallide ja energiakandjate tarnijate suurest kontsentratsioonist, ELi-väliste kaubanduspartnerite suurest kontsentratsioonist, halvenenud rahvusvahelisest netoinvesteerimispositsioonist ja laenuvõtmise olulisest suurenemisest (vt 5. ja 12. lisa).

Suuremad tootmiskulud koos kehva tootlikkuse ja tagasihoidliku innovatsiooniga pärsivad konkurentsivõimet

Kahe aastakümne jooksul on Eesti tööviljakus ELi keskmisele oluliselt järele jõudnud. Kui 2004. aastal oli tööviljakus alla 50 % ELi keskmisest, siis 2023. aastal 77,5 %. See tõus on saavutatud peamiselt tänu kapitalisüvendusele, aga ka tootmistegurite kogutootlikkuse kasvule ([3]) (vt 12. lisa).

Viimastel aastatel on aga tööviljakus Eestis oluliselt vähenenud. Keskmine töötajate palk on kiiresti kasvanud: 2021. aastal suurenes see peaaegu 10 %, 2022. aastal 8 % ja 2023. aastal 7,6 %. Kuigi see kasv võib väga kiiret inflatsiooni silmas pidades olla igati põhjendatud, tõi see majanduslanguse tingimustes kaasa tööviljakuse olulise languse. Tööviljakus vähenes 2022. aastal 4,8 % ja 2023. aastal 6,0 %. Sektorid, kus tööviljakus kõige järsemalt vähenes, olid finantsvahendus, põllumajandus ja viimasel ajal ka info- ja kommunikatsiooni sektor.

Vähene investeerimine viimastel aastatel maalib tootlikkuse edasisest arengust sünge pildi. Investeeringud vähenesid 2022.

([3]) Tootlikkuse näitaja, mis kajastab kogutoodangule avalduvat mõju, mis ei tulene tavapäraselt mõõdetavatest tööjõu- ja kapitalisisenditest.

Tekstikast 1. **Eesti konkurentsivõime lühidalt**

Eesti konkurentsivõimet toetavad tema ettevõtlussõbralik keskkond ning ettevõtluse ja valitsemissektori suur tõhusus. Riigis on idu- ja kasvufirmasid toetav süsteem ning avaliku halduse hea digitaliseeritus vähendab märkimisväärselt ettevõtjate halduskoormust. Lisaks on Eesti jätkuvalt hästi integreeritud ühtsesse turgu ning kaubavahetus ELiga oli 2023. aastal 59,46 % SKPst, mis on ELi liikmesriikide seas suuruselt viies näitaja. Pealegi on Eesti kaubanduspiirangute tase ELi keskmisega võrreldes suhteliselt madal (vt 12. lisa).

Siiski on konkurentsivõimega endiselt probleeme.

- **Oskuste nõudlusele mittevastavus ja nappus** pärsivad investeeringuid ja tootlikkust ning mõjutavad negatiivselt kasvuväljavaateid.
- **Vähene ressursitõhusus ja ebapiisav innovatsioon**, eriti bioressursipõhine innovatsioon, mis võib parandada ressursside kasutamist ja suurendada loodusvarade, näiteks metsa väärindamist, piirab investeeringuid ja lisandväärtuse kasvu.

aastal 3,7 % ja 2023. aastal 3,4 %, kusjuures erasektoris oli langus järsem. Oskuste nappus, suured energiakulud, innovatsiooni puudumine, ebakindlus tuleviku suhtes ja suurenevad rahastamiskulud on erasektori investeeringute peamised takistused (vt 7., 11., 12., 14. ja 18. lisa). Vähene investeerimine võib pikas perspektiivis pärssida konkurentsivõimet.

Tööjõu nappus on olnud hiljutise tootlikkuse vähenemise peamine tegur. Ettevõtete hinnangul on kvalifitseeritud töötajate nappus peamine pikaajaline investeerimistakistus ja oluline konkurentsivõimet pärssiv tegur. Kvalifitseeritud töötajate nappus on eriti tuntav IKT, ehituse, hariduse, tervishoiu ja pikaajalise hoolduse valdkonnas, samas kui teistes sektorites on märkimisväärne oskuste nõudlusele mittevastavus (vt 3. peatükk). Tööstuses on inseneride ja kõrgelt haritud spetsialistide puudus masina-, metalli- ja elektroonikasektoris (vt 12. lisa).

Ka naistalentide vähene kasutamine pärsib tootlikkust ja majanduse konkurentsivõimet. Naiste tööhõive on Eestis suur, kuid ka sooline palgalõhe on endiselt üks ELi suurimaid. Kuigi Eestis on naistel üldiselt kõrgem haridustase kui meestel, palkavad ettevõtted naisi sageli madalamatele ametikohtadele, mis ei võimalda ära kasutada nende oskusi, aeglustab nende karjääri ja takistab innovatsiooni soodustavate ettevõtluskogemuste omandamist (vt 3. peatükk).

Kehv ressursitootlikkus on Eesti tööstussüsteemile omane ja süvendab konkurentsiprobleeme. Ehitus, puidutööstus ja metallitööstus – Eesti peamised eksportivad sektorid – on energia ja tooraine, näiteks puidu ja põlevkivist toodetud energia suurtarbijad. Kuna energia ja tooraine olid varem odavad ning nende pakkumine rikkalik, ei motiveerinud see tööstusharusid uuendusi tegema ega ressursitootlikkust suurendama. Toorainete nappus on viimasel kahel aastal süvenenud ja tulevikus võivad geopoliitilised suundumused nende kättesaadavust jätkuvalt mõjutada (vt 12. lisa). Kehv ressursitootlikkus on üks Eesti suhtelisi nõrkusi riigi innovatsiooni- ja konkurentsivõime seisukohast. Ökoinnovatsiooni sisendite ja tegevuste ning ressursitõhususe vallas on Eesti tulemused alla ELi keskmise. Eesti suur sõltuvus põlevkivist avaldab negatiivset mõju ressursitootlikkusele ja rohepöördele ning teeb Eestist ELis suuruselt teise ohtlike jäätmete tekitaja (vt 9. lisa).

Hoolimata ettevõtlussõbralikust keskkonnast on Eesti tulemused innovatsiooni vallas alla ELi keskmise. Tänu dünaamilisele teadus- ja arendustegevuse baasile ning tehnoloogia idufirmade soodustamiseks loodud headele raamtingimustele on idufirmade arv elaniku kohta Eestis ELi suurim. Eesti teadus- ja arendustegevuse intensiivsus on suurenenud

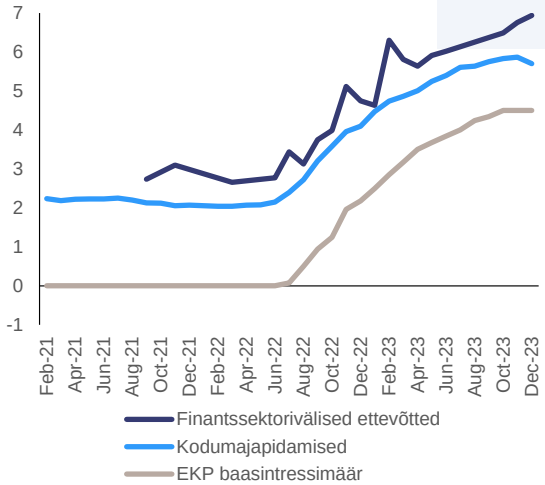
Tekstikast 2. **ÜRO kestliku arengu eesmärgid**

Eesti tulemused on head kõigi konkurentsivõime ja tootlikkusega seotud kestliku arengu eesmärkide puhul (eesmärgid 4, 8, 9), kuid riik peab veel ELi keskmisele järele jõudma eesmärgi 9 puhul (tööstus, innovatsioon ja taristu). Kuigi Eesti teeb edusamme, on riigi tulemused kestliku arengu eesmärgi 9 puhul alla ELi keskmise. See on peamiselt tingitud sellest, et riigi kogukulutused teadus- ja arendustegevusele ei ole veel ELi keskmisele järele jõudnud. Kuigi riigi tulemused on head ja paranevad mõne õiglusalase kestliku arengu eesmärgi puhul (eesmärgid 4, 7, 10), tuleb ELi keskmisele veel järele jõuda kestliku arengu eesmärkide 1 (kaotada vaesus), 5 (sooline võrdõiguslikkus) ja 3 (hea tervis ja heaolu) puhul.

17 näitajast 8 puhul on Eesti tulemused ELi keskmisest paremad ja riik teeb edusamme 16 näitaja puhul. On ainult üks näitaja (kestliku arengu eesmärk 1), mille puhul Eesti jääb alla ELi keskmise ja samal ajal eemaldub seatud sihtidest. See on tingitud sellest, et viimastel aastatel on vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate inimeste osakaal ning pärast sotsiaalsiirdeid rahalise vaesuse ohus olevate inimeste osakaal suurenenud.

ning teaduspõhine innovatsioon on viimastel aastatel laienenud. Ettevõtete kulutused teadus- ja arendustegevusele on siiski suhteliselt väikesed (vt 11. lisa). Samuti on mõne arenenud digitehnoloogia, näiteks suurandmete ja tehisintellekti kasutamine ELi keskmisest tagasihoidlikum, mis pärsib konkurentsivõimet.

Joonis 1.2. **Finantssektorivälistele ettevõtetele ja kodumajapidamistele antud uute laenude intressimäärad**

Allikas: Euroopa Keskpank

Rahastamiskulud on viimasel kahel aastal märkimisväärselt suurenenud. Valdav osa Eesti ettevõtetele ja kodumajapidamistele antavatest pangalaenudest on ujuva intressimääraga. Rahapoliitika kiire karmistamine, kui Euroopa Keskpank tõstis refinantseerimismäära veidi rohkem kui aasta jooksul 0 %-lt 4 %-ni, tähendas, et pangad kandsid need kulud üle otse klientidele (vt joonis 1.2). Kooskõlas inflatsiooni piiramise eesmärgiga tõi see äriinvesteeringute, eluaseme soetamise ja tarbimise puhul kaasa palju suuremad rahastamiskulud, mis omakorda tõid kaasa investeeringute vähenemise ja eluasemeturu jahtumise.

Sotsiaalne ebavõrdsus ja piirkondlikud erinevused püsivad

Eestil on mõningaid sotsiaalseid probleeme, kuna vaesusnäitajad halvenevad ja inimeste enda hinnangul rahuldamata vajadus arstiabi järele on suur. Euroopa sotsiaalõiguste sammast toetava sotsiaalvaldkonna tulemustabeli kohaselt halvenes 2022. aastal ebasoodsas olukorras olevate elanikkonnarühmade puhul enamik sotsiaalnäitajaid, sealhulgas vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse riski määr, kusjuures sissetulekute ebavõrdsus oli suur ja sotsiaalsiirete (muud kui pensionid) mõju vaesuse vähendamisele oli väike. Samuti tõusis märkimisväärselt eakate (65aastased ja vanemad) vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse riski määr (41,6 %-lt 2021. aastal 53,1 %-le 2022. aastal) ning oli üks kõrgemaid ELis (ELis 20,2 %). Sama suundumust täheldati ka rahalise vaesuse määra puhul (52,3 % võrreldes ELi keskmisega 17,3 %), kusjuures

see määr on naiste puhul kõrgem kui meestel. Vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse riski määr puudega inimeste puhul tõusis 2022. aastal ja on üks ELi kõrgemaid. Füüsilisest isikust ettevõtjatel ja ebatüüpilises töösuhtes olevatel inimestel ei ole jätkuvalt võimalik saada töötushüvitisi, mis seab nad vaesuse ohtu. Inimeste enda hinnangul rahuldamata vajadus arstiabi järele on endiselt üks suuremaid ELis, kuid tänu käimasolevatele reformidele on täheldada olukorra mõningast paranemist. Eesti peaks ka veelgi vähendama haridussüsteemist varakult lahkumist ja soolist lõhet kõrghariduses.

PEAMISTE REFORMIDE JA INVESTEERINGUTE RAKENDAMINE ELI VAHENDITE ABIL

Taaste- ja vastupidavusrahastu ning ühtekuuluvuspoliitika rahastus toetab Eesti jõupingutusi konkurentsivõime ja kestliku majanduskasvu edendamisel. Lisaks 3. lisas kirjeldatud taaste- ja vastupidavusrahastu 953,2 miljoni euro suurusele rahastusele saab Eesti ühtekuuluvuspoliitika raames 2021.–2027. aastal 3,4 miljardit eurot. Nendest kahest vahendist saadav toetus kokku on 2023. aastal ligikaudu 11,47 % riigi SKPst, samas kui ELi keskmine on 5,38 % SKPst ([3]) (vt 4. lisa).

Eesti on taaste- ja vastupidavuskava raames võtnud olulisi poliitikameetmeid, mis peaksid parandama riigi konkurentsivõimet. Eelkõige on taaste- ja vastupidavuskavaga ette nähtud suured reformid avaliku sektori digitaliseerimise, ettevõtete rohe- ja digipöörde, sotsiaalkaitse, tervishoiu, transpordi ja taastuvenergia valdkonnas. Samuti teeb Eesti märkimisväärseid investeeringuid tervishoidu, energiajulgeolekusse, hoonete energiatõhusasse renoveerimisse ning transpordi ja majanduse CO_2 heite vähendamisse.

Eesti taaste- ja vastupidavuskava rakendamine edeneb jõudsalt. Eesti esitas kaks maksetaotlust, mis vastasid kava 47 eesmärgile ja sihile ning mille tulemusel maksti 19. aprillil 2024 välja kokku 505 miljonit eurot. Teise maksetaotluse järel on kava rakendamine kulgenud üldjoontes jõudsalt (vt 3. lisa).

Ühtekuuluvuspoliitika rahastus aitab lahendada Eesti majanduskasvu ja konkurentsivõimega seotud probleeme ning vähendada riigis territoriaalset ja sotsiaalset ebavõrdsust. Ühtekuuluvuspoliitika programmitöö perioodil 2014–2020 toetati ELi vahenditega ettevõtteid, energiatõhusust, tööstuse CO_2 heite vähendamist, transporti, teadusuuringuid ja innovatsiooni ning tööturupoliitikat. Praegusel programmitöö perioodil 2021–2027 keskendutakse Eesti konkurentsivõime tõstmisele, rohe- ja digipöörde elluviimisele, oskuste arendamisele, sotsiaalse ühtekuuluvuse ja pikaajalise hoolduse edendamisele ning Eesti elanike elu- ja töötingimuste parandamisele. Euroopa Regionaalarengu Fond ja Õiglase Ülemineku Fond investeerivad kliimamuutuste leevendamisse ja toetavad omavalitsusi piirkondlike erinevuste vähendamisel.

Rohepöörde toetamine ja säästva transpordi edendamine

Taaste- ja vastupidavuskava rakendamine aitab ettevõtjatel viia ellu rohepööret. Taaste- ja vastupidavusrahastu toel on loodud rohefond, et rahastada uuenduslike keskkonnahoidlike idufirmade ning väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate arendamist ja laiendamist ning parandada nende konkurentsivõimet. Taaste- ja vastupidavuskava toel luuakse katseprojekte, et edendada rohevesiniku tehnoloogiate kasutuselevõttu transpordisektoris ja keemiatööstuses. Nii taaste- ja vastupidavusrahastust kui ka ühtekuuluvuspoliitika fondidest rahastatakse Eestis mitmeid ringmajanduse arendamise meetmeid, näiteks ressursitõhusate tootmismeetodite väljatöötamist. Ühtekuuluvusfond toetab ka jäätmete kogumise parandamist.

Eesti taaste- ja vastupidavuskavaga on ette nähtud olulised reformid ja investeeringud taastuvenergia kasutuselevõtuks. Neid täiendavad mitmesugused Euroopa Regionaalarengu Fondi (ERF) investeeringud. Taaste- ja

vastupidavuskavaga on ette nähtud põhjalik reform tuuleenergia tootmise lubade andmise ja keskkonnamõju hindamise ühtlustamiseks. Valitsus tegi juba otsuse leevendada tuuleenergiarajatiste kõrguspiiranguid ning määrab järgmise sammuna kindlaks prioriteetsed tuuleenergia arenduse piirkonnad. Ühtlasi paigaldatakse Lääne-Eestisse uus radar, mis võimaldab alustada selles piirkonnas tuuleenergia arendamist. Lisaks on toetatud kohalikke omavalitsusi tuuleenergia arendamise haldusmenetluste parandamise kaudu. Selle reformi täiendamiseks rahastatakse taaste- ja vastupidavusrahastust investeeringuid, mille eesmärk on suurendada elektrijaotusvõrgu võimsust, et võrk suudaks täiendavat taastuvenergiavõimsust vastu võtta. Taaste- ja vastupidavuskavaga on ette nähtud ka meetmed kohaliku biogaasi- ja biometaanisektori arendamiseks, mida täiendavad ERFist rahastatavad investeeringud. Toetus, mida antakse biometaanitanklate taristu arendamiseks ja biometaanil töötavate sõidukite kasutuselevõtuks kohalike omavalitsuste ühistranspordis, suurendab energiasektori vastupidavust ja tugevdab üldist konkurentsivõimet.

Mitmesuguste ELi rahastamisallikate toel parandab Eesti hoonete energiatõhusust ja teeb jõupingutusi piirkondlike erinevuste vähendamiseks. Taaste- ja vastupidavusrahastust ning ERFist toetatakse korterelamute ja eramute energiatõhusat renoveerimist, eelkõige piirkondades, kus kinnisvara väärtus on väike. Seeläbi aidatakse parandada elamufondi kvaliteeti, eelkõige mahajäänud piirkondades. Lisaks toetatakse ERFist ja Ühtekuuluvusfondist energiatõhusaid renoveerimisprojekte, näiteks üldkasutatavate hoonete renoveerimist tervishoiusektoris, kaugküttesüsteemide renoveerimist ja hoonete ühendamist kaugküttevõrguga. Neid investeeringuid hõlbustab taaste- ja vastupidavuskavaga ette nähtud reform, millega parandatakse nõustamisteenuseid ja digivahendeid energiatõhusa renoveerimise vallas.

Eesti parandab transporditaristut ja muudab transpordisektori kestlikumaks. Eesti on keskendunud nii raudteetranspordi kui ka Tallinna ühistranspordisüsteemi arendamisele, kuna maanteetranspordi CO_2 heide on endiselt liiga suur ja raudteetranspordi elektrifitseeritus kehv (vt 6. lisa). Üks Eesti taaste- ja vastupidavuskavas sisalduv oluline reform oli seotud transpordi ja liikuvuse arengukava vastuvõtmisega, et kiirendada CO_2 heite vähendamist transpordisektoris. Kavas on ette nähtud meetmed transpordisüsteemi arendamiseks Tallinna pealinnapiirkonnas ning säästva ja aktiivse linnatranspordi edendamiseks suuremates linnades. Ühistranspordi kasutamise edendamiseks toetatakse taaste- ja vastupidavuskava raames Tallinna vanasadama trammiliini ehitamist ning ERFist Tallinna trammitaristu edasiarendamist. Nii taaste- ja vastupidavusrahastust kui ka ühtekuuluvuspoliitika fondidest toetatakse jalgratta- ja kõnniteede ehitust nii linnades kui ka muudes omavalitsustes. Lisaks vähendab Eesti parvlaevaühenduste CO_2 heidet ja parandab sadamataristut, et vähendada keskkonnamõju. Taaste- ja vastupidavusrahastust ning ELi innovatsioonifondist toetatakse vähese heitega ja heiteta laevade kasutuselevõttu.

Taaste- ja vastupidavusrahastust ja muudest ELi vahenditest investeeritakse Rail Baltica ehitusse, et toetada Eesti transpordiühendusi ja konkurentsivõimet. Eelkõige rahastatakse taaste- ja vastupidavuskavast investeeringuid Rail Baltica viaduktide ehitusse, samas kui Ühtekuuluvusfondist 2021–2027 ja Euroopa ühendamise rahastust rahastatakse Rail Baltica põhitrassi, Tallinna ja Pärnu terminalitaristu ning kohalike raudteejaamade ehitust. Seeläbi edendatakse ELi vahenditega nii reisijate- kui ka kaubaveo puhul üleminekut maanteetranspordilt raudteetranspordile, aidates vähendada pendelrände aega ja CO_2 heidet.

Digipöörde edendamine

ELi vahenditest toetatakse Eesti reforme ja investeeringuid avaliku sektori digipöörde edendamiseks. Eesti on taaste- ja vastupidavuskava raames astunud samme,

Tekstikast 3

Kombineeritud meetmed ELi vahendite mõju suurendamiseks: investeerimine oskustesse

Majanduskasvu hoogustamiseks ja ELi rahastuse mõju maksimeerimiseks on Eesti taaste- ja vastupidavuskavaga ette nähtud meetmed, millega toetatakse muudest ELi vahenditest tehtavaid investeeringuid, suurendades mitmesuguste vahendite koostoimet ja vastastikust täiendavust. Näiteks tugevdab Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia spetsialistide kättesaadavuse suurendamise teel ettevõtete suutlikkust digipöörde elluviimisel. Käimasoleva reformi eesmärk on pakkuda täiendus- ja ümberõppe kaudu ning väljaspool formaalõpet omandatud oskuste parema tunnustamise kaudu uusi karjäärivõimalusi. Lisaks aidatakse taaste- ja vastupidavuskava investeeringutega tagada kvaliteetse oskusteabe kättesaadavus rohepöörde elluviimiseks ettevõtetes, pakkudes täiskasvanutele täiendus- ja ümberõppeprogramme ning ajakohastades õppekavasid. Need meetmed peaksid aitama parandada Eesti konkurentsivõimet, vähendades oskuste nappust ja nende mittevastavust tööturu vajadustele.

Rakendatavaid poliitikameetmeid toetavad ühtekuuluvuspoliitika fondide prioriteetsed investeeringud oskustesse ja elukestvasse õppesse, et rahuldada tööturu vajadused. Euroopa Sotsiaalfond+ investeeringud aitavad suurendada rohe- ja digipöördega seotud õppevaldkondade atraktiivsust, pakkudes õppimisvõimalusi kõigis eluetappides. Õiglase ülemineku fondist toetatakse laiemat kutse- ja kõrgharidusõpet suurema kasvupotentsiaaliga valdkondades ja koostöös kohalike ettevõtetega. Fond investeerib Eesti põlevkivi kaevandamise piirkonda Ida-Virusse, et leevendada rohepöörde tagajärgi ja hoogustada töökohtade loomist.

et viia põhilised digitaalsed avalikud teenused üle riiklikku pilvetaristusse ning digitaliseerida üksikisikutele ja ettevõtjatele osutatavad avalikud teenused. Seda toetab ka ERF. Teise taaste- ja vastupidavuskavast rahastatava ja ERFist toetatava investeeringu eesmärk on parandada väga suure läbilaskevõimega lairibavõrke, pakkudes 8 000 uuele kodumajapidamisele ja sotsiaal-majanduslikult olulistele asutustele, nagu haiglad, koolid, avalike teenuste osutajad ja ettevõtted, juurdepääsu vähemalt 100 Mbit/s ühendusele.

Eesti on edendanud ettevõtete digipööret spetsiaalsete toetuskavade rakendamise kaudu. Eesti ettevõtluse ökosüsteem hõlmab paljusid uuenduslikke ja kasvavaid idufirmasid, mis panustavad riigi majanduskasvu ja moderniseerimisse, kuid mitte kõik Eesti ettevõtted ei kasuta täielikult ära digitehnoloogia potentsiaali (vt 10. lisa). Eesti taaste- ja vastupidavuskava sisaldab meetmeid ettevõtete, eelkõige väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete digitaliseerimise hoogustamiseks, sealhulgas meedet, millega antakse rahalist toetust digitehnoloogia kasutuselevõtuks, tööstuses teadus- ja arendustegevuse edendamiseks ning töötajate koolitamiseks. Taaste- ja vastupidavuskavaga on ette nähtud ka vahend, mis võimaldab maanteetranspordi- ja logistikaettevõtetel kasutada e-veoselehti, ning investeeringud ehitussektori digipöörde kiirendamiseks. Samuti on olemas programm, mis aitab suurendada Eesti ettevõtete, sealhulgas info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ettevõtete ekspordisuutlikkust ja konkurentsivõimet. Taaste- ja vastupidavuskavaga ette nähtud digioskuste reformi toetavad ühtekuuluvuspoliitika fondidest rahastatavad investeeringud oskustesse (vt 4. lisa ja tekstikast 3).

Sotsiaalkaitse, sotsiaalteenuste ja tervishoiu tugevdamine

Taaste- ja vastupidavuskava raames võttis Eesti vastu olulised reformid ja teeb investeeringuid tervishoiuteenuste kättesaadavuse parandamiseks. 2023. aastal tehtud seadusandlikud muudatused muudavad kõrvalistes piirkondades töötamise tervishoiutöötajate jaoks atraktiivsemaks, tugevdades seega esmatasandi arstiabi kogu

riigis. Lisaks on kehtestatud strateegiline raamistik tervishoiuvaldkonnas töötamise atraktiivsemaks muutmiseks ja tervishoiutöötajate arvu suurendamiseks. Samuti on Eesti loonud uue e-tervise juhtimise raamistiku, et parandada juurdepääsu e-tervisele. Neid reforme täiendab oluline investeering TERVIKUMi tervisekeskuse ehitamisse Viljandisse.

Taaste- ja vastupidavuskava raames edendab Eesti sotsiaalkaitset, võrdsust ja juurdepääsu pikaajalisele hooldusele. Töötud on paremini kaitstud tänu majanduskriisi ajal saadavate töötuskindlustushüvitiste kestuse pikendamisele. Tervishoiu- ja sotsiaalteenuste jaoks on Eestis loomisel integreeritud hooldusmudel, et toetada keerukate hooldusvajadustega inimesi. Astutud on samme soolise palgalõhe vähendamiseks, töötades välja soolise palgalõhe digivahendi prototüübi, mis aitab tööandjatel teha teadlikke otsuseid.

Taaste- ja vastupidavusrahastust ning muudest ELi vahenditest on antud toetust pikaajalise hoolduse parandamiseks. Taaste- ja vastupidavusrahastu raames elluviidavaid reforme hooldusvajadustega inimeste toetamiseks täiendatakse investeeringutega muudest ELi fondidest. Euroopa Sotsiaalfond+-ist toetatakse üldist pikaajalise hoolduse reformi ning tervishoiu- ja sotsiaalteenuste integreerimist Eestis, sealhulgas meetmetega, mille eesmärk on julgustada hooldustöötajaid sektorisse sisenema ja seal püsima. ERFi investeeringud aitavad edendada deinstitutsionaliseerimist ja iseseisvat elu.

EDASISED PRIORITEEDID

Eesti seisab silmitsi veel mitmete probleemidega, mis on seotud ressursitootlikkuse, energiatõhususe, transpordi, oskuste, tervishoiu ja pikaajalise hoolduse ning sotsiaalkaitsega. Nende probleemide lahendamine aitab suurendada Eesti pikaajalist konkurentsivõimet, tagada Eesti majanduse vastupidavuse ja suurendada inimeste heaolu. Samuti aitab see teha täiendavaid edusamme ÜRO kestliku arengu eesmärkide saavutamisel.

On oluline, et tuvastatud probleeme käsitletaks nii riiklikul kui ka piirkondlikul tasandil. See aitab vähendada piirkondlikke erinevusi ning parandada tasakaalustatud viisil kogu riigis haldus- ja investeerimissuutlikkust.

Ressursitootlikkus, energiatõhusus ja säästev transport

Eesti rohepöörde elluviimiseks on vaja rohkem meetmeid. Eelkõige tuleb täpsustada kliima- ja energiapöörde rahastamise raamistikku ning poliitikameetmeid, mille eesmärk on saavutada jõupingutuste jagamise sektorites 2030. aasta eesmärk, vähendada maanteetranspordist ja hoonetest tulenevat heidet ning parandada CO_2 sidujaid maakasutussektoris, kliimamuutustega kohanemise institutsioonilist raamistikku ja ringmajandust.

Põlevkivil on Eesti energiaallikate jaotuses jätkuvalt märkimisväärne osakaal, mis takistab rohepööret. Põlevkivi osakaal energiaallikate jaotuses vähenes 2020. aastal 2018. aastaga võrreldes poole võrra ja oli 37 %. 2022. aastal, mil elektrihind oli väga kõrge, muutus põlevkivi aga taas konkurentsivõimeliseks ja selle osakaal elektritootmises suurenes 57 %-ni. Kuigi see suundumus peaks jääma lühiajaliseks, on põlevkivi järkjärguliseks kasutuselt kõrvaldamiseks ja samal ajal ulatusliku energiasõltumatuse säilitamiseks vaja edendada taastuvenergia edasist tootmist. Samal ajal tuleb võtta meetmeid tagamaks, et põlevkivi järkjärgulise kasutuselt kõrvaldamisega kaasnevad meetmed õiglase ülemineku tagamiseks, eriti Ida-Viru maakonnas, kus 40 % suurimatest tööandjatest on põlevkiviettevõtted (vt 7. lisa). Eesti õiglase ülemineku kavaga on ette nähtud meetmed ülemineku mõju leevendamiseks piirkonna majanduse mitmekesistamise ja elukeskkonna parandamise kaudu. Eesti taaste- ja vastupidavuskavaga on ette nähtud reformid taastuvate energiaallikate kasutuselevõtu hõlbustamiseks, keskendudes tuuleenergiale, ning meetmed taastuvenergia tootmise, salvestamise ja sellele juurdepääsu edendamiseks. Suurema mõju saavutamiseks on siiski vaja täiendavaid investeeringuid.

Eesti majandus on endiselt energiamahukas, samas kui energiatõhususe kasv aeglustub. 2022. aastal suurenes primaarenergia tarbimine 2021. aastaga võrreldes 6,5 % ja lõppenergia tarbimine 1,5 %. Majandus on väga energiamahukas, kuna põlevkivi osakaal energia-, transpordi- ja ehitussektoris on endiselt suhteliselt suur. Suur energiamahukus koos energiatarbimise suurenemisega pärsib Eesti majanduse konkurentsivõimet, kiirendab inflatsiooni ja suurendab energiaostuvõimetust. Eesti eesmärk on renoveerida aastas 3 % üldkasutatavate hoonete põrandapinnast. Taaste- ja vastupidavusrahastust rahastatakse mitut renoveerimiskava, kusjuures toetusmäärad on kõrgemad piirkondades, kus kinnisvara väärtus on väiksem, kuid vaja on rohkem avaliku ja erasektori investeeringuid, et jõuda aastase renoveerimismäärani 3 %.

Ettevalmistused Eesti elektrivõrgu sünkroniseerimiseks Mandri-Euroopa võrguga edenevad hästi. Eesti, Leedu ja Läti kavatsevad sünkroniseerida oma elektrivõrgud Mandri-Euroopa võrguga 2025. aasta veebruaris. Ettevalmistustöö õigeaegne lõpuleviimine on äärmiselt oluline, et tagada sujuv lahtiühendamine Venemaast ja Valgevenest ning Balti riikide integreerimine energia siseturule.

Eestile oleks kasulik investeerida rohkem keskkonnahoidlikule ja säästvale transpordile üleminekusse. Transpordisektori arvele jääb 15 % riigi kasvuhoonegaaside koguheitest. Eesti eesmärk on vähendada transpordisektori CO_2 heidet 2030. aastaks 2005. aastaga võrreldes 24 %. Kuna üle 90 % heitest tuleneb maanteetranspordist ja auto omamise määr Eestis on üks ELi kõrgemaid, on riik kavandanud eelarvemeetmed autosõltuvuse vähendamiseks. Eelkõige on 2025. aastaks kavandatud mootorsõidukimaks, mis põhineb sõiduki täismassil ja CO_2 heitel. Lisaks tegeleb Eesti raudtee elektrifitseerimise edendamisega. Siiski tuleb võtta meetmeid, et tagada 2023. aastal vastu võetud transpordi ja liikuvuse arengukava tegelik elluviimine. See hõlmab raudteede elektrifitseerimise edendamist ning raudteetranspordi sõlmjaamade arvu, kiiruse ja ohutuse suurendamist, samuti vähem saastavate transpordivahendite kasutamise hoogustamist, eriti linnapiirkondades.

Eesti majandust iseloomustab jätkuvalt vähene ressursitootlikkus ja ringlus. Ressursitootlikkus suurenes õige pisut – 1 eurolt kasutatud ressursi kilogrammi kohta 1,1 euroni kilogrammi kohta, olles 2022. aastal alla poole ELi keskmisest. Eesti olmejäätmete ringlussevõtu määr oli 2021. aastal ainult 30,3 %, mis on palju madalam kui ELi keskmine (49,6 %) (vt 9. lisa).

Maakasutuse, maakasutuse muutuse ja metsanduse sektor on muutunud CO_2 heite sidujast selle tekitajaks. Seda näitavad kõige uuemad kättesaadavad andmed (2021). Metsandussektorit iseloomustab suur raiemaht, aga ka ressursi vähene väärindamine. Eestile oleks kasulik suurendada kestliku metsamajandamise tõhusust, edendada ringmajandusele üleminekut ja parandada jäätmekäitlust. Ökoinnovatsiooni ja bioressursipõhise innovatsiooni edendamine aitab parandada ressursitootlikkust ja konkurentsivõimet (vt 9. ja 11. lisa).

Oskuste nappuse ja nõudlusele mittevastavuse kõrvaldamine ning innovatsiooni edendamine

Paljudes sektorites püsib oskuste nappus ja nõudlusele mittevastavus ning see pärsib Eesti konkurentsivõimet. Eesti tööturg toimib hästi ning tööturul osalemise ja tööhõive määr on üks kõrgemaid ELis. Siiski on ligikaudu 80 % ettevõtetest märkinud, et kvalifitseeritud töötajate nappus takistab investeerimist, ning kõrgelt haritud spetsialistide jätkuv puudus eksportivates sektorites pärsib pikas perspektiivis riigi ekspordipotentsiaali (vt 12. lisa). Uute tööstusharude, näiteks infotehnoloogia ja digiteenuste esiletõus on suurendanud nõudlust erioskustega töötajate järele (vt 10. lisa). Paljudes traditsioonilistes sektorites, eelkõige hariduses ja tervishoius, on endiselt kvalifitseeritud töötajate nappus ning oskused ei vasta nõudlusele (vt 15. ja 16. lisa). Eesti turupõhise palgakujunduse tõttu on oskuste nappus toonud kaasa kiire palgakasvu teatavates sektorites ja suurenenud tööjõukulu ([4]), mistõttu on vähenenud konkurentsivõime. Oskuste nappusel on märkimisväärne piirkondlik mõõde, sest maapiirkondades ja äärealadel on kvalifitseeritud spetsialistide ligimeelitamine oluliselt keerulisem. Lisaks võimendab neid probleeme töötajate vananemine ja püsivalt suur sooline palgalõhe.

Aastate jooksul on võetud meetmeid oskuste nappuse leevendamiseks, kuid probleem on endiselt lahendamata. Eesti on rakendanud mitmesuguseid täiskasvanu- ja elukestva õppe programme töötajate

([4]) Euroopa Komisjon, *Põhjalik analüüs*, 2023 Põhjalik analüüs 2023 – Eesti – Euroopa Komisjon (europa.eu).

täiendus- ja ümberõppeks, et leevendada oskuste nappust. Kuigi koolitusel osalevate töötajate osakaal suurenes 2022. aastal 22 %-ni (mis on oluliselt suurem osakaal kui teistes Balti riikides), on enda hinnangul kvalifikatsioonile mittevastavate töötajate osakaal peaaegu 40 % ([5]). Oskuste nõudlusele mittevastavust ja oskuste nappust on võimalik leevendada, muu hulgas suurendades täiendus- ja ümberõppe võimalusi ning suunates noori kutsealadele, kus on suur töötajate puudus. Tagamaks, et töötajad on kvalifitseeritud ja konkurentsivõimelised, on oluline ka vähendada suur soolist palgalõhet. Naistöötajate koolitusse ja arendamisse investeerimine avaks neile paremaid karjäärivõimalusi ja paremini tasustatud töökohti.

Eesti on hariduse valdkonnas saavutanud häid tulemusi, kuid täheldada on olukorra mõõdukat halvenemist. Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni rahvusvahelise õpilaste hindamise programmi 2022. aasta tulemused näitavad, et Eesti tulemused põhioskuste vallas on väga head. Viimase kümne aasta jooksul on matemaatikas, lugemises ja loodusteadustes kehvade õpitulemustega õpilaste osakaal jäänud tublisti alla ELi keskmise. Tulemused on aga viimasel ajal halvenenud ebasoodsas olukorras olevate õpilaste kehvade õpitulemuste tõttu, kuigi Eestis on sotsiaal-majanduslik lõhe endiselt kõige väiksem (vt 15. lisa). Kehvade õpitulemustega õpilaste järeleaitamine on jätkuvalt oluline oskuste nappuse leevendamiseks ja innovatsioonisuutlikkuse suurendamiseks pikas perspektiivis.

Eesti häid tulemusi hariduses varjutavad struktuursed probleemid, nagu haridustöötajate nappus, haridussüsteemist varakult lahkumine ja suur sooline lõhe. Haridussüsteemist varakult lahkumise määr tõusis 2022. aastal 10,8 %-ni, samas kui ELi keskmine oli 9,6 %. Lisaks on hariduses sooline lõhe, kuna koolist lahkub varakult rohkem poisse, ja kõrgkoolist väljalangemise määr on suur. Nende suundumuste tõttu ei ole kõrgkooli lõpetanute arv piisav (vt 14. ja 15. lisa). Kõigil haridustasemetel, eriti loodusteadustes ja matemaatikas, on ränk õpetajate nappus, mida süvendab asjaolu, et järgmistel aastatel jõuab pensioniikka suur osa õpetajatest ning töölt lahkuvate algajate õpetajate osakaal on suur. Lisaks suurendab käimasolev üleminek täielikult eestikeelsele haridusele nõudlust hea keeleoskusega õpetajate järele, mis teravdab õpetajate nappust. Samal ajal on oht, et hariduslik ebavõrdsus suureneb, sest hiljutised andmed näitavad õpilaste sotsiaal-majandusliku tausta kasvavat mõju (15. lisa). Neid probleeme tuleb oskuste ja hariduse edendamise poliitika kujundamisel arvesse võtta.

Innovatsiooni hoogustamine on samuti oluline tegur Eesti konkurentsivõime tugevdamisel. Eestil on dünaamiline teadus- ja arendustegevuse baas ning tehnoloogia idufirmade jaoks head raamtingimused, mis toetavad Eesti majanduse innovatsioonisuutlikkust (vt 11. lisa). Kuigi paljud Eesti ettevõtted on viimastel aastatel suurendanud investeeringuid teadus- ja arendustegevusse, on nende sellealased kulutused endiselt piiratud ning innovatsioonisüsteem keskendub digiinnovatsioonile ja digivaldkonna idufirmadele. Innovatsioonisüsteemi mitmekesistamine nii, et hõlmatud oleksid ka sellised sektorid nagu kõrgtehnoloogiline tootmine ning puidu ja muude loodusvarade väärtusahela tugevdamine, võib luua uusi võimalusi majanduskasvuks ja suurendada konkurentsivõimet, kui töötajatel on õiged oskused (vt 15. lisa). Vaja on akadeemiliste ringkondade, tööstuse ja valitsuse tihedamat koostööd, et edendada teadmussiiret, tehnoloogia ärilist kasutust ja innovatsiooni jaoks vajalike väärtuslike oskuste arendamist. Nendele väljakutsetele vastamiseks võiks Eesti tõhustada oma tegevust talentide hoidmisel ja ligimeelitamisel ja näiteks vaadata läbi võõrtöötajate kvoodi, võttes arvesse kvalifitseeritud töötajate nappust IKT-, tervishoiu- ja tööstussektoris.

([5]) Euroopa Komisjon, *Riigiaruanne – Eesti, 2023,* 2023. aasta riigiaruanne – Eesti – Euroopa Komisjon (europa.eu) ja OECD, *Eesti majandusuuring, 2024.*

Tervishoiu ja pikaajalise hoolduse parem kättesaadavus

Demograafilised muutused seavad taskukohaste pikaajalise hoolduse teenuste osutamise surve alla. Oodatav eluiga on Eestis pikenemas, mis suurendab hooldust vajavate inimeste arvu. Ka selliste pikaajalist hooldust vajavate 65aastaste või vanemate inimeste osakaal on suur, kes ei saa abi isiklikuks hoolduseks või majapidamistöödeks. Eestis on selliste puudega inimeste osakaal, kes ei suuda oma hooldusvajadusi rahuldada, kõige suurem. Pikaajalise hoolduse kättesaadavus on riigi eri piirkondades ebaühtlane, kuna kohalike omavalitsuste teenuste osutamise ja rahaline suutlikkus on väga erinev (14. lisa). Piisavate hooldusteenuste puudumine võib seada surve alla sugulased, peamiselt naised, sest nad peavad ise pakkuma vajalikku hooldust. Selle tagajärjel saab vaid piiratud arv selliseid inimesi töötada või tööd otsida, mis vähendab Eesti konkurentsivõimet.

Kohalikel omavalitsustel on laialdased volitused ja autonoomia oma poliitikameetmete kujundamisel, kuid kõigil ei ole piisavalt suutlikkust teenuste rahastamiseks ja osutamiseks. Kohalike omavalitsuste rahaline suutlikkus sõltub peamiselt valitsustasandite vahelistest rahasiiretest, mis omakorda sõltuvad omavalitsuste elanike arvust. Eesti omavalitsuste oma maksutulude osakaal on üks väiksemaid ELis. See tekitab olukorra, kus kohalikud omavalitsused ei pruugi suuta osutada piisavalt teenuseid, et rahuldada nõudlust, ([6]) mis toob kaasa ka piirkondlikud erinevused hooldusteenuste osutamises. Olukorra paranemist on oodata tänu pikaajalise hoolduse teenuste reformidele, mis tehakse taaste- ja vastupidavuskava raames ning 2023. aastal alanud eraldi hooldusreformi osana, mille eesmärk on muu hulgas vähendada omaosalust ja toetada kohalikke omavalitsusi.

Hooldustöötajate töötingimuste parandamine edendaks kvaliteetse pikaajalise hoolduse pakkumist. Kuigi ametlike pikaajalise hoolduse töötajate arv on ligikaudu ELi keskmine, on nende tunnitasu oluliselt väiksem Eesti keskmisest. Ebaatraktiivsed palgad võivad ajendada hooldustöötajaid sellelt kutsealalt lahkuma või sellele üldse mitte sisenema, samas kui nõudlus hoolduse järele on Eestis suur ja suureneb tulevikus veelgi. Sellega kaasneb töötajate nappus tervishoiusektoris, kus arstide ja õdede palk protsendina riigi keskmisest palgast on üks madalamaid ELi liikmesriikide hulgas ([7]). Kvaliteetset hooldust saavad pakkuda ainult hästi koolitatud hooldustöötajad ning seepärast on oluline tagada hooldussektoris töötavatele inimestele piisav koolitus.

Tervishoiuteenuste kättesaadavuse parandamisel on arenguruumi. Eesti on astunud samme oma elanike tervisliku seisundi parandamiseks ning tänu sellele on välditavatest ja ravitavatest haigustest tingitud surmajuhtumite arv pidevalt vähenenud. Suremus on siiski endiselt tublisti üle ELi keskmise ja rahuldamata vajadus arstiabi järele on endiselt üks ELi suurimaid, mis näitab, et tervishoiuteenuste kättesaadavus on endiselt kehv. Ooteajad on küll vähenenud, kuid see positiivne suundumus puudutab peamiselt neid, kellel on suurem sissetulek, mistõttu on oht, et ravi kättesaadavus muutub ebavõrdsemaks. 2021. aastal moodustas omaosalus tervishoiu kogukuludest 22,1 % (ELi keskmine oli 14,5 %), mis on eriti murettekitav väikese sissetulekuga leibkondade jaoks. Tervishoiutöötajate nappus püsib, sest 2021. aastal oli Eestis vähem arste ja õdesid elaniku kohta kui ELis keskmiselt (16. lisa). Inimeste tervise tagamine suurendab nende heaolu, aga ka Eesti konkurentsivõimet, kuna töötajad saavad käia tööl kauem ja katkestusteta. Eesti astub samme tervishoiuga seotud probleemide

([6]) OECD, „Tulud valitsemistasandite kaupa“, *Government at a Glance 2023*, 2023, kokkuvõte | OECD Government at a Glance.

([7]) OECD, *tervisestatistika*, 2023, OECD tervisestatistika 2023 – OECD

lahendamiseks, sealhulgas taaste- ja vastupidavuskavaga ette nähtud reformide abil, kuid ravi võrdse kättesaadavuse tagamine ja omaosaluse vähendamine on jätkuvalt väljakutsed, millega tuleb tegeleda.

Suhteliselt väike maksutulu piirab avalike teenuste rahastamist

Tervishoiu- ja pikaajalise hoolduse reformide edukus sõltub piisava ja kestliku rahastuse kättesaadavusest. Avaliku sektori kulutused tervishoiule on endiselt ühed ELi väikseimad. Eestis rahastati 2021. aastal avaliku sektori vahenditest ainult 76,24 % tervishoiukuludest, mis on tublisti alla ELi keskmise (81,1 %). Kuigi nõudlus kasvab, on avaliku sektori kulutused pikaajalisele hooldusele jätkuvalt ühed ELi väikseimad (0,4 % SKPst võrreldes ELi keskmisega 1,7 % SKPst 2022. aastal). Demograafiliste muutuste tõttu peaks nõudlus tervishoiu ja pikaajalise hoolduse järele suurenema, mistõttu tuleb mõlema jaoks tagada piisav rahastus.

Eestil on raskusi maksutulu suurendamisega, mida on vaja avalike teenuste, sealhulgas tervishoiu ja pikaajalise hoolduse rahastamiseks. 2022. aastal oli maksutulu kokku 32,9 % SKPst, st veidi vähem kui 2021. aastal (33,8 %) ja tunduvalt alla ELi keskmise (40,2 %) (vt 19. lisa tabel A19.1.). Komponentide kaupa vaadates tugineb Eesti suurel määral tarbimismaksudele, mida peetakse üldiselt majanduskasvu kõige vähem pärssivaks. 2022. aastal oli nende maht 13 % SKPst, samas kui ELi keskmine oli 11 %. Korduv omandi maksustamine, mida peetakse samuti üheks majanduskasvu kõige vähem pärssivaks maksutulu allikaks, moodustas 2022. aastal vaid 0,2 % SKPst, samal ajal kui ELi keskmine oli 1 %. Kapitalimaksud moodustasid 2022. aastal üksnes 2,7 % SKPst, mis on ligikaudu veerand ELi keskmisest (8,9 %). Osaliselt on raskused maksude kogumisel ja tõstmisel tingitud sellest, et Eestis on alates 2022. aastast majanduslangus. Pidades silmas majandust nõrgestanud suuri välisšokke, peab riik vältima protsüklilist eelarvepoliitikat.

Maksukoormus on jaotunud ebaühtlaselt ja eelseisev maksureform peaks suurendama sissetulekute ebavõrdsust veelgi. Eesti tulumaksukoormus on ELi keskmise lähedal, kuid see on regressiivne, st suurema sissetuleku puhul on tegelik maksumäär madalam (vt lisa 19 joonis A19.2). 2025. aastaks on kavandatud ulatuslik maksureform. Reformiga kavatsetakse tõsta tulumaksu määra 20 %-lt 22 %-le, suurendades samal ajal ka maksuvaba tulu 8 400 euroni aastas ja laiendades selle kohaldamisala kõigile, sõltumata sissetulekust. Üldiselt väheneksid kavandatava reformi tulemusel valitsemissektori tulud 290 miljoni euro võrra ja suureneks sissetulekute ebavõrdsus (vt tekstikast 4).

Selleks et paremini tegeleda eelarveprobleemidega, võiks tugevdada sõltumatut eelarveasutust. Eesti eelarvenõukogu on suhteliselt väike sõltumatu eelarveasutus, millel on ainult kaks töötajat. Tema ülesandeks on kinnitada valitsuse makromajanduslikud ja eelarveprognoosid ning hinnata eelarvetasakaalu nõude täitmist. Sõltumatust võiks veelgi tugevdada, eelkõige seepärast, et eelarvenõukogu eelarve on osa Eesti Panga eelarvest.

Sotsiaalkaitse tugevdamine vaesuse ja ebavõrdsuse vähendamiseks

Eakate, puudega inimeste ja ebatüüpilises töösuhtes olevate ja lühiajalist tööd tegevate inimeste sotsiaalkaitse on nõrk. Eestis on vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse riski määr eakate, puudega inimeste ja ebatüüpilises töösuhtes olevate ja lühiajalist tööd tegevate inimeste puhul endiselt üks ELi kõrgemaid. 2022. aastal puudega inimeste vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse riski määr mitte ainult ei tõusnud, vaid oli ka ELis suuruselt teine, ning selle erinevus puudeta inimeste vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse riski määrast oli ELi suurim (14. lisa). Sotsiaalse turvavõrgu ebapiisavus toob kaasa sissetulekute suure ja kasvava ebavõrdsuse, hoolimata mõningasest paranemisest varasematel aastatel. Sissetulekute

ebavõrdsus hakkas suurenema 2021. aastal, mil pöördus alates 2015. aastast täheldatud vähenemissuundumus. Eakate vaesus on tõusuteel ja oli 2022. aastal üks ELi suuremaid. Sooline lõhe eakate vaesuses vähenes 2022. aastal pisut, kuid üksnes seepärast, et meeste vaesus suurenes rohkem kui naiste oma (14. lisa). Pensionid on võrreldes töötuluga endiselt väikesed (asendusmäära koondnäitaja on 0,44, samas kui ELi keskmine on 0,58). 2021. aasta pensionireform võimaldas väljuda kohustuslikust kogumisskeemist, vähendades pensionide piisavust tulevikus ja seades inimesed pikas perspektiivis suuremasse vaesuse ohtu. Töötushüvitiste vähene katvus, eriti ebatüüpilises töösuhtes olevate või lühiajalist tööd tegevate inimeste puhul, suurendab sissetulekute ebavõrdsust (vt 14. lisa). Kuigi töötushüvitiste kestust on kohandatud (taaste- ja vastupidavuskava alusel), on katvuse laiendamine kavandatud alles 2025. aastaks. Õigusloomealase töö kiirendamine aitaks parandada ebatüüpilises töösuhtes olevate või lühiajalist tööd tegevate inimeste olukorda. 2025. aastaks kavandatud tulumaksureform peaks samuti suurendama sissetulekute ebavõrdsust (vt tekstikast 4).

Ebavõrdsuse suurenemine on tingitud elukalliduse märkimisväärsest tõusust. Sellega tõusuga ei ole kaasnenud sotsiaaltoetuste ja miinimumpalga vastavat suurenemist. Sotsiaaltoetuste ja pensionide nominaalkasv 2022. aastal suurendas leibkondade kasutada olevat tulu keskmiselt 1,57 %. Selle positiivse mõju nullis aga elukalliduse tõus, mille tagajärjel vähenes leibkondade kasutada olev tulu tegelikult keskmiselt 3,64 % ([8]). Väikese sissetulekuga leibkondade olukord on varasema kiire ja püsiva inflatsiooni tõttu halvenenud ning peaks aastateks 2024–2025 kavandatud maksureformide tõttu veelgi halvenema (vt tekstikast 4 ja 14. lisa). Seepärast on esmatähtis tagada vaesuse ohus olevatele inimestele piisavad leevendusmeetmed, sealhulgas seoses pensionidega. Sotsiaalkaitsesüsteemi piisavuse suurendamine võib aidata vähendada vaesust ja ebavõrdsust. See peaks aitama Eestil saavutada ELi 2030. aasta peamist eesmärki vähendada vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate inimeste arvu võrreldes 2019. aastaga 39 000 võrra.

Need järeldused on kooskõlas sotsiaalse lähenemise raamistiku analüüsi teise etapiga. Analüüsis osutatakse sotsiaalkaitse ja sotsiaalse kaasatuse ning haridusega seotud probleemidele, kuid ei märgita, et Eestis oleksid üldiselt suured sotsiaalse lähenemise probleemid, võttes arvesse täheldatud positiivseid arenguid, eriti tööhõive vallas ([9]).

([8]) Käesolevas peatükis esitatud analüüsi tegemisel kasutati EUROMODi metoodikat. Vt Paulus, A. ja Tasseva, I. V., 2020, Europe Through the Crisis: *Discretionary Policy Changes and Automatic Stabilizers*, 2020, Europe Through the Crisis: Discretionary Policy Changes and Automatic Stabilizers - Paulus - 2020 - Oxford Bulletin of Economics and Statistics - Wiley Online Library.

([9]) Euroopa Komisjon, SWD(2024)132. Analüüs tugineb kõigile kättesaadavatele kvantitatiivsetele ja kvalitatiivsetele tõenditele ning selles võetakse arvesse võetud ja kavandatud poliitikameetmeid.

Tekstikast 4.

Kõige olulisemate 2025. aasta maksureformide mõju Eestis

2023. aasta lõpus võttis Eesti valitsus vastu rea eelarvemeetmeid, mis jõustuvad 2024. ja 2025. aastal (sealhulgas reformid, mis käsitlevad käibemaksu, pensioniskeemi sissemakseid, maksustatavast tulust mahaarvamist, üldist maksuvaba tulu ja tulumaksumäära). Selles tekstikastis võetakse kokku 2025. aastal jõustuva kahe suurima eelarvemõjuga meetme jaotusliku mõju eelhindamise tulemused. Need meetmed on: i) tulumaksumäära tõstmine 20 %-lt 22 %-le, mis hinnanguliselt suurendab valitsemissektori tulusid 260 miljoni euro võrra, ning ii) üldise maksuvaba tulu suurendamine ja selle kohaldamisala laiendamine kõigile tulumaksu maksjatele, mis hinnanguliselt vähendab valitsemissektori tulusid ligikaudu 550 miljoni euro võrra. EUROMODi simulatsioonid ([10]) näitavad, et maksumäära tõusu nullib maksuvaba tulu suurenemine enamiku leibkondade puhul (60,8 % neist on netokasusaajad). Vaesemaid leibkondi reform eriti ei mõjuta. Nemad saavad kasu üksnes maksuvaba tulu kergest suurenemisest (7 848 eurolt 8 400 eurole) ning nad sõltuvad sageli sotsiaaltulust või pensionidest (mitte palgatulust), mida tulumaksumäära tõus ei mõjuta. Jõukamate leibkondade jaoks on mõlema meetme koosmõju eeldatavasti positiivne: suuremast maksuvabast tulust tulenev sissetuleku suurenemine peaks täielikult kompenseerima maksumäära tõusust tingitud sissetuleku vähenemise. Üldine mõju vaesuse vähendamisele on minimaalne, samal ajal kui sissetulekute ebavõrdsus eeldatavasti suureneb (Gini netosissetuleku koefitsient suureneb 0,307-lt 0,310-le).

Tekstikast 5.

Ühtekuuluvuspoliitika fondide vahehindamine Eesti puhul

Ühtekuuluvuspoliitika fondide vahehindamine annab võimaluse hinnata ühtekuuluvuspoliitika programme ning käsitleda ELi liikmesriikides ja nende piirkondades tekkivaid vajadusi ja probleeme. Liikmesriigid vaatavad läbi iga programmi, võttes muu hulgas arvesse probleeme, millele on juhitud tähelepanu Euroopa poolaasta raames, sealhulgas 2024. aasta riigipõhistes soovitustes. Läbivaatamine on aluseks liikmesriigi ettepanekule eraldada lõplikult 15 % iga programmiga ette nähtud ELi rahastusest.

Eesti on teinud edusamme ühtekuuluvuspoliitika programmide ja Euroopa sotsiaalõiguste samba rakendamisel, kuid jätkuvalt on probleeme, nagu on kirjeldatud käesolevas aruandes (vt 14. ja 17. lisa). Eelkõige püsivad pealinnapiirkonna ja ülejäänud riigi vahelised erinevused SKPs elaniku kohta ning tootlikkuses. Seda arvesse võttes on jätkuvalt oluline jätkata kavandatud investeeringute rakendamist, pöörates erilist tähelepanu järgmisele: i) ettevõtete konkurentsivõime suurendamine, eriti väljaspool pealinnapiirkonda, ja nende innovatsioonisuutlikkuse parandamine; ii) era- ja üldkasutatavate hoonete energiatõhususe parandamine ning ettevõtete abistamine parema energiatõhususe saavutamisel; iii) juurdepääs tööhõivele aktiivsete ja ennetavate tööturumeetmete kaudu ning tervisliku töökeskkonna edendamine; iv) hariduse ja koolituse kvaliteet, tulemuslikkus ja vastavus tööturu vajadustele ning elukestva õppe, eelkõige paindliku täiendus- ja ümberõppe edendamine, ning v) aktiivne kaasamine ning pikaajalise hoolduse teenuste kättesaadavuse, tulemuslikkuse ja vastupidavuse parandamine.

Pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteediga seotud vajadused, mille puhul seatakse esikohale iseseisev toimetulek, väärivad vahehindamise ettevalmistamisel erilist tähelepanu. Eesti võiks kasutada ka Euroopa strateegilise tehnoloogia platvormi raames pakutavaid võimalusi,([11]) et edendada investeeringuid nullnetotehnoloogial põhinevasse tootmisse ja toetada tööstuse ümberkujundamist, näiteks süvatehnoloogia innovatsiooni, keskkonnahoidliku ja digitehnoloogia ning biomeditsiini valdkonnas. Eesti võiks suurendada ka haruldaste muldmetallide töötlemise võimsust ning edendada seda toetavat teadus- ja arendustegevust.

([10]) Põhineb sissetulekuid ja elamistingimusi käsitleva ELi statistika 2021. aasta andmetel (tulude võrdlusperiood 2020). Eelarve- ja jaotustulemused on esitatud 2023. aasta hindades.

(11) Euroopa Parlamendi ja nõukogu 29. veebruari 2024. aasta määrus (EL) 2024/795, millega luuakse Euroopa strateegiliste tehnoloogiate platvorm (STEP) ja muudetakse direktiivi 2003/87/EÜ ning määrusi (EL) 2021/1058, (EL) 2021/1056, (EL) 2021/1057, (EL) nr 1303/2013, (EL) nr 223/2014, (EL) 2021/1060, (EL) 2021/523, (EL) 2021/695, (EL) 2021/697 ja (EL) 2021/241 (europa.eu).

PEAMISED JÄRELDUSED

Eesti taaste- ja vastupidavuskava, mille poliitiline kohaldamisala on ulatuslik ja rahaline maht märkimisväärne, sisaldab meetmeid mitmete struktuursete probleemide lahendamiseks koostoimes teiste ELi vahenditega, sealhulgas ühtekuuluvuspoliitika fondidega. Seda tehakse järgmiselt:

- **vähendatakse majanduse energiamahukust**, parandades hoonete energiatõhusust, arendades taastuvenergia tootmist, lihtsustades lubade andmist ja arendades roheoskusi;
- **parandatakse ringmajandust** loodusvarade väärindamise kaudu, eelkõige stimuleerides kohaliku kestliku biometaani tootmist;
- **edendatakse säästvat transporti**, sealhulgas Tallinna piirkonna ühise hinna- ja piletisüsteemi loomise, Rail Baltica projekti edasiviimise ja Tallinna Vanasadama trammiliini ehitamise kaudu;
- **suurendatakse ettevõtete tootlikkust ja innovatsioonisuutlikkust** ning luuakse sihtotstarbeline rohefond, et edendada uuendusliku keskkonnahoidliku tehnoloogia arendamist ja kasutuselevõttu;
- **ajakohastatakse digitaalseid valitsusteenuseid** ja arendatakse digioskusi;
- **parandatakse tervishoiusüsteemi kättesaadavust ja vastupidavust**, sealhulgas suurendades tervishoiutöötajate arvu ja tugevdades esmatasandi arstiabi;
- **tugevdatakse sotsiaalkaitset**, pikendades töötushüvitise kestust, vähendades soolist palgalõhet, parandades pikaajalist hooldust ja edendades noorte tööhõivet.

Esmatähtis on jätkata jõupingutusi Eesti taaste- ja vastupidavuskava kõigi meetmete edukaks rakendamiseks 2026. aasta augustiks.

Lisaks taaste- ja vastupidavuskava ning ühtekuuluvuspoliitika programmide raames tehtavatele reformidele ja investeeringutele saaks Eesti kasu järgmisest:

- **maksubaasi laiendamine**, et muu hulgas tagada tervishoiu, pikaajalise hoolduse ja sotsiaalkaitse piisav ja kestlik rahastamine;
- **sotsiaalkaitse tugevdamine ja ebavõrdsuse vähendamine ülespoole suunatud sotsiaalse lähenemise toetamiseks,** sealhulgas vähendades eakate vaesust, suurendades toetust puudega inimestele ja laiendades töötushüvitiste katvust, hõlmates eelkõige lühiajalist tööd tegevad ja ebatüüpilises töösuhtes olevad inimesed;
- **tervishoiu ja pikaajalise hoolduse kättesaadavuse parandamine**, eelkõige leevendades töötajate nappust ja parandades kohalike omavalitsuste suutlikkust pakkuda taskukohaseid pikaajalise hoolduse teenuseid;
- **oskuste nappuse ja nende tööturu nõudlusele mittevastavuse kõrvaldamine**, et suurendada tööviljakust ja innovatsiooni, sealhulgas vähendades haridussüsteemist varakult lahkumist ja kõrgkoolist väljalangemist, suurendades oskuste pakkumist ümber- ja täiendusõppe kaudu ning paremini ligi meelitades ja hoides talente;

- **energia- ja ressursitõhususe parandamine**, et suurendada konkurentsivõimet, hoogustades taastuvate energiaallikate kasutuselevõttu, vähendades üldist sõltuvust fossiilkütustest ja lõpetades järk-järgult põlevkivi kasutamise ning suurendades loodusvarade, näiteks metsa väärindamist öko- ja bioinnovatsiooni kaudu.

LISAD

LISADE LOETELU

Valdkonnaülesed näitajad 23

A2. Edusammud riigipõhiste soovituste järgimisel 27

A3. Taaste- ja vastupidavuskava rakendamine 31

A4. Muud ELi vahendid majanduse taastamiseks ja majanduskasvu edendamiseks 33

A5. Vastupidavus 36

Keskkonnakestlikkus 38

A6. Euroopa rohelepe 38

A7. Energiasüsteemi ümberkujundamine ja konkurentsivõime 43

A8. Õiglane üleminek kliimaneutraalsusele 48

Tootlikkus 51

A9. Ressursitootlikkus, -tõhusus ja -ringlus 51

A10. Digipööre 53

A11. Innovatsioon 56

A12. Tööstus ja ühtne turg 58

A13. Avalik haldus 63

Õiglus 65

A14. Tööhõive, oskused ja sotsiaalpoliitika väljakutsed Euroopa sotsiaalõiguste samba kontekstis 65

A15. Haridus ja koolitus 68

A16. Tervis ja tervishoiusüsteemid 71

A17. Majanduslikud ja sotsiaalsed tulemused piirkondlikul tasandil 74

Makromajanduslik stabiilsus 77

A18. Põhisuundumused finantssektoris 77

A19. Maksustamine 79

A20. Tabel peamiste majandus- ja finantsnäitajate kohta 81

A21. Võla jätkusuutlikkuse analüüs 82

TABELITE LOETELU

A2.1. Koondtabel 2019.–2023. aasta riigipõhiste soovituste kohta 28

A3.1. Olulisemad faktid Eesti taaste- ja vastupidavuskava kohta 31

A3.2. Eesti taaste- ja vastupidavuskavas sisalduvad meetmed 32

A4.1. ELi vahenditest Eestile antav toetus 35

A5.1. Toimetulekuindeksid mõõtmete kaupa Eesti ja EL 27 puhul 36
A6.1. Näitajad roheleppe rakendamisel tehtavate edusammude jälgimiseks makromajanduslikust seisukohast 42
A7.1. Peamised energianäitajad 47
A9.1. Ringlusnäitajad 52
A10.1. Peamised digikümnendi eesmärgid, mida jälgitakse digitaalmajanduse ja -ühiskonna indeks näitajatega 54
A11.1. Peamised innovatsiooninäitajad 57
A12.1. Tööstus ja ühtne turg 62
A13.1. Avaliku halduse näitajad 64
A14.1. Sotsiaalvaldkonna tulemustabel – Eesti 65
A14.2. Eesti olukord seoses 2030. aasta tööhõive, oskuste ja vaesuse vähendamise eesmärkidega 67
A15.1. ELi tasandi eesmärgid ja muud kontekstipõhised näitajad Euroopa haridusruumi strateegilises raamistikus 69
A16.1. Peamised tervisenäitajad 72
A17.1. Valitud näitajad piirkondlikul tasandil – Eesti 74
A18.1. Rahandusliku usaldusväärsuse näitajad 78
A19.1. Maksustamisnäitajad 79
A20.1. Peamised majandus- ja finantsnäitajad 81
A21.1. Eesti võla jätkusuutlikkuse analüüs 84
A21.2. Eesti rahanduse jätkusuutlikkuse riskide termokaart 84

JOONISTE LOETELU

A1.1. Eesti edusammud kestliku arengu eesmärkide saavutamisel 25
A2.1. Eesti edusammud 2019.–2023. aasta riigipõhiste soovituste järgimisel (Euroopa poolaasta 2024) 27
A3.1. Taaste- ja vastupidavusrahastust välja makstud toetuste kogusumma 32
A4.1. Ühtekuuluvuspoliitika rahastuse jaotus Eesti poliitikaeesmärkide vahel 34
A4.2. Taaste- ja vastupidavusrahastu rahastuse jaotus sammaste vahel Eestis 34
A6.1. Jõupingutuste jagamise sektorite kasvuhoonegaaside heide miljonites CO2 ekvivalenttonnides aastatel 2005–2022 38
A6.2. Loomkoormuse ja mahepõllumajanduse muutused 40
A6.3. Keskkonnainvesteeringute puudujääk, aasta keskmine 40
A7.1. Eesti energia jaehinnad kodutarbijatele ning tööstusele ja teenustele 43
A7.2. Mitte-kodutarbijate elektrihindade suundumused (EL ja välispartnerid) 44
A7.3. Eesti ülesseatud taastuvenergia tootmisvõimsus (vasakul) ja elektrienergiaallikate jaotus (paremal) 44
A8.1. Õiglase ülemineku väljakutsed Eestis 48
A8.2. Vabade töökohtade määr ümberkujundatavates sektorite ning mäetööstuses 49
A9.1. HKSi heitkogused sektorite kaupa alates 2013. aastast 51
A9.2. Olmejäätmete käitlemine 52
A12.1. Tunnitootlikkus ostujõu standardi alusel (% EL 27st) 58
A12.2. Tööviljakus ja töötasu ühikukulu majandussektorite kaupa 59
A13.1. Valitsemistavade tulemuslikkus 63
A15.1. Kehvade tulemustega õpilaste osakaal matemaatikas, PISA 2012, 2018 ja 2022 68
A16.1. Oodatav eluiga sünnihetkel (aastates) 71
A16.2. Avaliku sektori tervishoiukulude prognoositav suurenemine aastatel 2024–2070 71
A18.1. Laenutegevuse areng 77
A19.1. Eri maksuliikidest saadavad maksutulud, % kogu maksutulust 80
A19.2. Esimese ja teise palgasaaja maksukiil, % kõigist tööjõukuludest, 2023 80

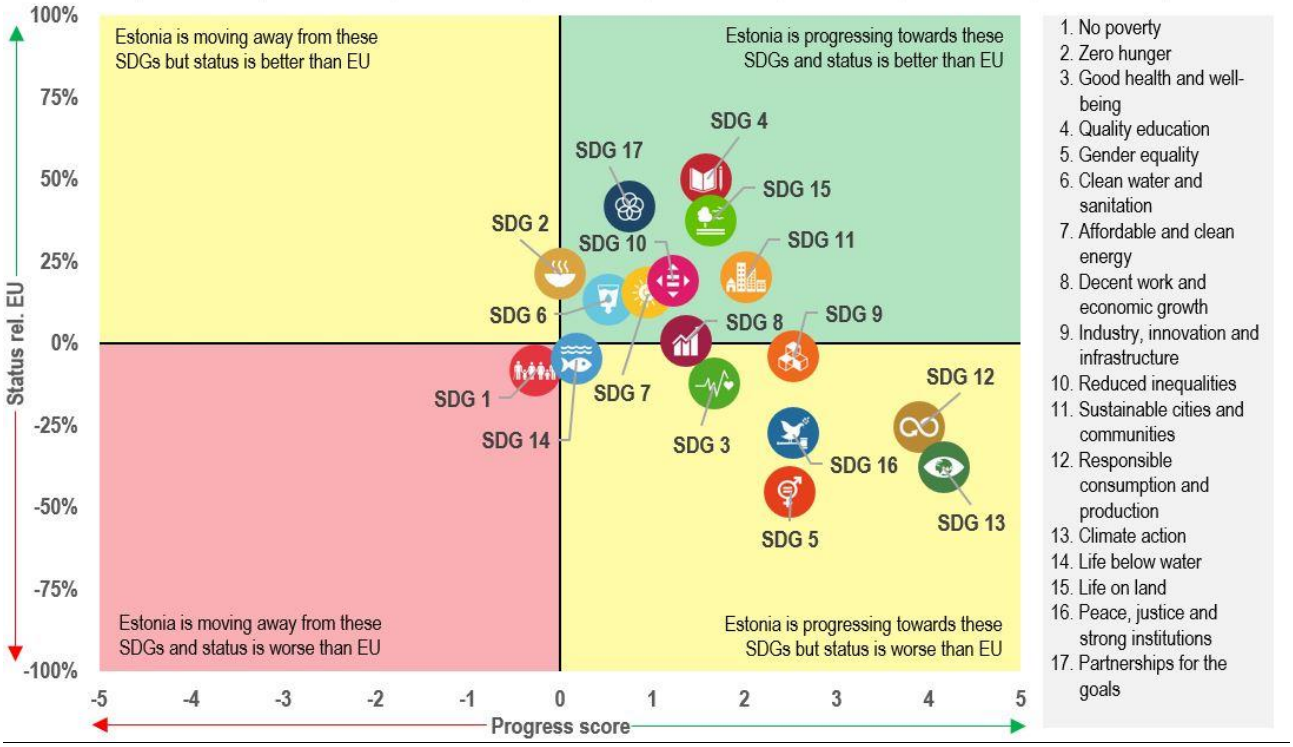
KAARTIDE LOETELU

A17.1. Eesti, NUTS 3: SKP elaniku kohta (ostujõu standardi alusel), 2022. 69

Selles lisas hinnatakse Eesti edusamme kestliku arengu eesmärkide saavutamisel konkurentsivõimelise kestlikkuse nelja mõõtme raames. ÜRO kestliku arengu tegevuskava 2030 poliitikaraamistiku moodustavad 17 kestliku arengu eesmärki ja nendega seotud näitajad. Eesmärk on kaotada kõik vaesuse vormid ning võidelda ebavõrdsuse, kliimamuutuste ja keskkonnakriisi vastu, tagades samal ajal, et kedagi ei jäeta kõrvale. EL ja selle liikmesriigid on pühendunud sellele ajaloolisele üleilmsele raamlepingule ning neil on aktiivne roll kestliku arengu eesmärkide saavutamisel tehtavate edusammude maksimeerimisel. Allpool esitatud joonis põhineb ELi kestliku arengu eesmärkide näitajate kogumil, mis on välja töötatud kestliku arengu eesmärkide saavutamisel tehtavate edusammude jälgimiseks ELi kontekstis.

Kuigi Eesti tulemused on head ja paranevad mitme *keskkonnakestlikkusega* seotud kestliku arengu eesmärgi näitaja puhul (eesmärgid 6, 7, 11, 15), tuleb veel jõuda järele ELi keskmisele kestliku arengu eesmärgi 9 (tööstus, innovatsioon ja taristu), 12 (vastutustundlik tarbimine ja tootmine) ja 13 (kliimameetmed) puhul. Riigi tulemused on head, kuid ei parane kestliku arengu eesmärgi 2 (kaotada nälg) puhul. Kuigi Eesti materjalijalajälg (kestliku arengu eesmärk 12) vähenes 28,0 tonnilt elaniku kohta 2017. aastal 27,4 tonnile 2022. aastal, on see endiselt üle ELi keskmise (14,9 tonni elaniku kohta). Ka kasvuhoonegaaside netoheide (kestliku arengu eesmärk 13) on vähenenud 17,2 tonnilt elaniku kohta 2017. aastal 10,7 tonnile 2022. aastal, kuid on jätkuvalt üle ELi keskmise (7,3 tonni elaniku kohta). Eesti on aga saavutanud häid tulemusi ja teinud edusamme enamiku taskukohase ja puhta energia näitajate puhul (kestliku arengu eesmärk 7), sealhulgas mis puudutab taastuvenergia osakaalu summaarses energia lõpptarbimises (suurenes 29,5 %-lt 2017. aastal 38,5 %-le 2022. aastal; ELi keskmine 23,0 %). Kuigi Eesti ei ole

Joonis A1.1. **Eesti edusammud kestliku arengu eesmärkide saavutamisel**

Eri kestliku arengu eesmärkide üksikasjalikud andmekogumid on esitatud Eurostati aruandes „Kestlik areng Euroopa Liidus“ ning liikmesriikide lühiajalisi edusamme käsitlevad üksikasjalikud andmed veebisaidil „Põhitulemused – kestliku arengu näitajad – Eurostat (europa.eu)“. Hea olukord ei tähenda, et liikmesriik läheneb vastava kestliku arengu eesmärgi täitmisele, vaid et tema tulemused on ELi keskmisest paremad. Eduskoor on absoluutväärtus, mis mõõdab viimase viie aasta suundumust. Arvutustes ei ole võetud arvesse ühtegi sihtväärtust, kuna enamik ELi poliitika eesmärke on kehtestatud ELi tasandi koondnäitajana. Sõltuvalt kasutada olevatest andmetest ei pruugi kõik 17 kestliku arengu eesmärki olla iga liikmesriigi puhul esitatud.
Allikas: Eurostat, viimane ajakohastatud versioon, 25. aprill 2024. Andmed käsitlevad peamiselt ajavahemikke 2017–2022 või 2018–2023. Andmed kestliku arengu eesmärkide kohta võivad aruande ja selle lisade lõikes erineda, kuna need võivad olla erineva seisuga.

teinud edusamme põllumajandustootmise keskkonnamõju vallas (kestliku arengu eesmärk 2), pidades silmas, et nitraadikogus põhjavees suurenes 4,6 mg-lt NO_3 liitri kohta 2016. aastal 5,2 mg-le NO_3 liitri kohta 2021. aastal, jääb see kogus tunduvalt alla ELi keskmise (20,5 mg NO_3 liitri kohta 2021. aastal).

Kuigi Eesti tulemused on head ja paranevad mõne *õiglusalase* kestliku arengu eesmärgi puhul *(*eesmärgid 4, 7, 10), tuleb ELi keskmisele veel järele jõuda kestliku arengu eesmärkide 1 (kaotada vaesus), 5 (sooline võrdõiguslikkus) ja 3 (hea tervis ja heaolu) puhul. Kui 2018. aastal oli 25–34aastaste kolmanda taseme hariduse omandanute osakaal (kestliku arengu eesmärk 4) 41,1 %, siis 2023. aastal suurenes see 43,5 %-le (ELi keskmine 43,1 %). Riigi tulemused on head ka selles, mis puudutab 15aastaseid õpilasi, kellel on kehvad õpitulemused matemaatikas (kestliku arengu eesmärk 4; 2022. aastal 15,0 % 15aastastest õpilastest, ELi keskmine 2022. aastal oli 29,5 %), kuigi selliste õpilaste osakaal on viimastel aastatel suurenenud (2018. aastal oli see 10,2 %). Eesti peab veel järele jõudma mõne soolise võrdõiguslikkuse näitaja osas (kestliku arengu eesmärk 5). Eesti korrigeerimata sooline palgalõhe väheneb (naiste keskmine brutotunnitasu oli 2017. aastal 24,9 % väiksem meeste tasust, kuid 2022. aastal oli see näitaja 21,3 %). See peab siiski veel järele jõudma ELi keskmisele (12,7 %). Eesti eemaldub ELi keskmisest näitajast vaesuse vähendamise vallas ja peab sellele järele jõudma (kestliku arengu eesmärk 1), sealhulgas puudutab see vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate inimeste osakaalu (suurenes 23,3 %-lt 2017. aastal 25,2 %-le 2022. aastal; ELi keskmine on 21,6 %). Samamoodi suurenes pärast sotsiaalsiirdeid rahalise vaesuse ohus olevate inimeste osakaal 21,0 %-lt 2017. aastal 22,8 %-le 2022. aastal (ELi keskmine 16,5 %). Kestliku arengu eesmärgi 3 (hea tervis ja heaolu) puhul on eeldatavate tervena elatavate eluaastate arv oluliselt alla ELi keskmise (langes 56,8-lt 2016. aastal 56,5-le 2021. aastal; ELi keskmine on 63,6). Vähenenud on inimeste enda hinnangul rahuldamata vajadus arstiabi järele, kuid see on siiski oluliselt üle ELi keskmise (2017. aastal oli see 11,8 % 16-aastastest ja vanematest elanikest, 2022. aastal 9,1 %; ELi keskmine 2,2 %). Eesti taaste- ja vastupidavuskavaga on ette nähtud meetmed esmatasandi tervishoiu ja pikaajalise hoolduse probleemide lahendamiseks.

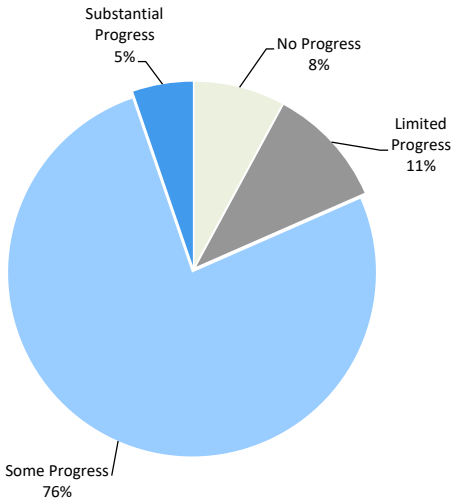
Eesti tulemused on head ja paranevad kahe tootlikkusega seotud kestliku arengu eesmärgi puhul (eesmärgid 4 ja 8), kuid ELi keskmisele tuleb veel järele jõuda eesmärgi 9 puhul (tööstus, innovatsioon ja taristu). Täiskasvanuhariduses (viimase nelja nädala jooksul) osalemise (kestliku arengu eesmärk 4) puhul on riigi tulemused head ja paranevad (19,3 %-lt 25–64aastasest tööjõust 2018. aastal 23,2 %-le 2023. aastal; ELi keskmine 12,7 %). Ka kiire internetiühendusega kodumajapidamiste osakaal on suur ja kasvab veelgi (kestliku arengu eesmärk 9; 50,7 %-lt 2017. aastal 79,2 %-le 2022. aastal; ELi keskmine 73,4 %). Kuigi riigisisesed kogukulutused teadusuuringutele ja innovatsioonile (kestliku arengu eesmärk 9) suurenesid 1,3 %-lt SKPst 2017. aastal 1,8 %-le SKPst 2022. aastal, on need ikkagi alla ELi keskmise (2,2 %). Eesti taaste- ja vastupidavuskava sisaldab märkimisväärseid reforme ja investeeringuid innovatsiooni ja digipöörde edendamiseks ettevõtetes. Ülejäänud probleemide lahendamisel on siiski veel arenguruumi.

Eesti tulemused on head ja paranevad *makromajandusliku stabiilsusega* seotud kestliku arengu eesmärgi ühe näitaja puhul (eesmärgid 8 ja 17). Riik peab siiski ELi keskmisele järele jõudma kestliku arengu eesmärgi 16 (rahu, õiguskaitse ja tugevad institutsioonid) puhul. Reaalne SKP elaniku kohta (kestliku arengu eesmärk 8) suurenes 14 920 eurolt 2018. aastal 15 370 euroni 2023. aastal (ELi keskmine 2023. aastal oli 28 940 eurot). Samamoodi teeb Eesti edusamme rahu ja isikliku turvalisuse valdkonnas (kestliku arengu eesmärk 16), kuid peab ELi keskmisele veel järele jõudma. Kuigi standardne mõrvadest tingitud suremuse määr vähenes 2,7-lt 100 000 elaniku kohta 2016. aastal 2,0-le 2021. aastal, on see ikkagi üle ELi keskmise (0,7). Eesti kestliku arengu eesmärgi näitajad üleilmse partnerluse vallas paranevad. Ametlik arenguabi (kestliku arengu eesmärk 17) suurenes 0,16 %-lt kogurahvatulust 2017. aastal 0,54 %-le 2021. aastal, jäädes siiski alla ELi keskmise (0,58 %).

Kuna kestliku arengu eesmärgid hõlmavad eri valdkondi, selgitatakse teistes lisades võimalikke seoseid nende eesmärkidega või osutatakse neile ikoonidega.

Komisjoni on hinnanud 2019.–2023. aasta riigipõhiste soovituste järgimist, ([12]) mis on Eestile esitatud Euroopa poolaasta raames. Soovitused on seotud paljude eri poliitikavaldkondadega, mis hõlmavad 14 kestliku arengu eesmärki 17st (vt 1. ja 3. lisa). Hindamisel võetakse arvesse Eesti seni võetud poliitikameetmeid ([13]) ning taaste- ja vastupidavuskavas võetud kohustusi ([14]). Taaste- ja vastupidavuskava rakendamise praeguses etapis on 2019.–2023. aastal esitatud struktuursete riigipõhiste soovituste järgimisel 81 % soovituste puhul tehtud vähemalt „mõningaid edusamme“, samas kui 11 % soovituste puhul on tehtud „väheseid edusamme“ (vt joonis A2.1). Järgnevatel aastatel on oodata struktuursete riigipõhiste soovituste järgimisel märkimisväärseid edusamme seoses taaste- ja vastupidavuskava edasise rakendamisega.

Joonis A2.1. **Eesti edusammud 2019.–2023. aasta riigipõhiste soovituste järgimisel (Euroopa poolaasta 2024)**

Allikas: Euroopa Komisjon

([12]) 2023. aasta riigipõhised soovitused: EUR-Lex - 32023H0901(06) - EN - EUR-Lex (europa.eu)

2022. aasta riigipõhised soovitused: EUR-Lex - 32022H0901(06) - EN - EUR-Lex (europa.eu)

2021. aasta riigipõhised soovitused: EUR-Lex - 32021H0729(06) - EN - EUR-Lex (europa.eu)
2020. aasta riigipõhised soovitused: EUR-Lex - 32020H0826(06) - EN - EUR-Lex (europa.eu)
2019. aasta riigipõhised soovitused: EUR-Lex - 32019H0905(06) - EN - EUR-Lex (europa.eu)

([13]) Sealhulgas riiklikus reformikavas ning taaste- ja vastupidavusrahastu aruannetes (kaks korda aastas esitatavad aruanded eesmärkide ja sihtide rakendamisel tehtud edusammude kohta, mis tulenevad maksetaotluste hindamisest) esitatud poliitikameetmed.

([14]) Liikmesriikidel paluti taaste- ja vastupidavuskavades tulemuslikult käsitleda kõiki nõukogu esitatud asjakohaseid riigipõhiseid soovitusi või märkimisväärset osa neist. Esitatud riigipõhiste soovituste hinnangus võetakse arvesse taaste- ja vastupidavuskavas sisalduvate meetmete ning taaste- ja vastupidavuskavast välja jäävate meetmete rakendamise määra hindamise ajal. Vastu võetud nõukogu rakendusotsuse (taaste- ja vastupidavuskavale antud hinnangu heakskiitmise kohta) lisas esitatud meetmeid, mida ei ole veel vastu võetud ega rakendatud, kuid mida peetakse usaldusväärselt teatavaks tehtuks, hinnatakse kooskõlas riigipõhiste soovituste hindamise metoodikaga „väheste edusammudena“. Kui need meetmed on rakendatud, võib neid hinnata „mõningate/märkimisväärsete edusammudena“ või „täieliku rakendamisena“, sõltuvalt nende asjakohasusest.

Tabel A2.1. **Koondtabel 2019.–2023. aasta riigipõhiste soovituste kohta**

Estonia	Assessment in May 2024	RRP coverage of CSRs until 2026**	Relevant SDGs
2019 CSR 1	**Some progress**		
Ensure that the nominal growth rate of net primary government expenditure does not exceed 4.1% in 2020, corresponding to an annual structural adjustment of 0.6% of GDP.	Not relevant anymore	Not applicable	SDG 8, 16
Ensure effective supervision and the enforcement of the anti-money laundering framework.	Some progress	Not applicable	SDG 8, 16
2019 CSR 2	**Some progress**		
Address skills shortages and foster innovation by improving the capacity and labour market relevance of the education and training system.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022	SDG 4
Improve the adequacy of the social safety net and access to affordable and integrated social services.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022 and 2023	SDG 1, 2, 10
Take measures to reduce the gender pay gap, including by improving wage transparency.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022	SDG 8, 10
2019 CSR 3	**Some progress**		
Focus investment-related economic policy on sustainable transport and energy infrastructure, including interconnections, on fostering research and innovation, and on resource and energy efficiency, taking into account regional disparities.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2021, 2022, 2023 and 2024	SDG 7, 9, 10, 11, 13
2020 CSR 1	**Some Progress**		
In line with the general escape clause, take all necessary measures to effectively address the pandemic, sustain the economy and support the ensuing recovery. When economic conditions allow, pursue fiscal policies aimed at achieving prudent medium-term fiscal positions and ensuring debt sustainability, while enhancing investment.	Not relevant anymore	Not applicable	SDG 8, 16
Improve the accessibility and resilience of the health system, including by addressing the shortages of health workers, strengthening primary care and ensuring the supply of critical medical products.	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2020, 2021, 2022 and 2023	SDG 3
2020 CSR2	**Some Progress**		
Strengthen the adequacy of the social safety net, including by broadening the coverage of unemployment benefits.	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022 and 2023	SDG 1, 2, 10
2020 CSR 3	**Some Progress**		
Front-load mature public investment projects	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2021, 2022 and 2023	SDG 8, 16
and promote private investment to foster the economic recovery.	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2021, 2022 and 2023	SDG 8, 9
Focus investment on the green and digital transition, in particular on digitalisation of companies,	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2021, 2022, 2023 and 2024	SDG 9
research and innovation,	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2021 and 2022	SDG 9
clean and efficient production and use of energy,	Limited Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2021 and 2022	SDG 7, 9, 13
resource efficiency, and	Limited Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2021 and 2022	SDG 6, 7, 12, 15
sustainable transport, contributing to a progressive decarbonisation of the economy.	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2021 and 2022	SDG 11
Support the innovation capacity of small and medium-sized enterprises,	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2021, 2022, 2023 and 2024	SDG 8, 9
and ensure sufficient access to finance.	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2021	SDG 8, 9

(jätkub järgmisel leheküljel)

Tabel (järg)

2020 CSR 4	**Some progress**		
Step up the efforts to ensure effective supervision and enforcement of the anti-money laundering framework.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2024 and 2026	SDG 8, 16
2021 CSR 1	**Not relevant anymore**		
In 2022, maintain a supportive fiscal stance, including the impulse provided by the Recovery and Resilience Facility, and preserve nationally financed investment.	Not relevant anymore	Not applicable	SDG 8, 16
When economic conditions allow, pursue a fiscal policy aimed at achieving prudent medium-term fiscal positions and ensuring fiscal sustainability in the medium term.	Not relevant anymore	Not applicable	SDG 8, 16
At the same time, enhance investment to boost growth potential. *Pay particular attention to the composition of public finances, on both the revenue and expenditure sides of the budget, and to the quality of budgetary measures in order to ensure a sustainable and inclusive recovery. Prioritise sustainable and growth-enhancing investment, in particular investment supporting the green and digital transition.*	Not relevant anymore	Not applicable	SDG 8, 16
Give priority to fiscal structural reforms that will help provide financing for public policy priorities and contribute to the long-term sustainability of public finances, including, where relevant, by strengthening the coverage, adequacy and sustainability of health and social protection systems for all.	Not relevant anymore	Not applicable	SDG 8, 16
2022 CSR 1	**Limited Progress**		
In 2023, ensure that the growth of nationally financed primary current expenditure is in line with an overall neutral policy stance, taking into account continued temporary and targeted support to households and firms most vulnerable to energy price hikes and to people fleeing Ukraine. Stand ready to adjust current spending to the evolving situation.	No Progress	Not applicable	SDG 8, 16
Expand public investment for the green and digital transitions, and for energy security taking into account the REPowerEU initiative, including by making use of the Recovery and Resilience Facility and other Union funds.	Substantial Progress	Not applicable	SDG 8, 16
For the period beyond 2023, pursue a fiscal policy aimed at achieving prudent medium-term fiscal positions.	No Progress	Not applicable	SDG 8, 16
2022 CSR 2			
Proceed with the implementation of its recovery and resilience plan, in line with the milestones and targets included in the Council Implementing Decision of 29 October 2021.	RRP implementation is monitored by assessing RRP payment requests and analysing reports published twice a year on the achievement of the milestones and targets. These are to be reflected in the country reports.		
Submit the 2021-2027 cohesion policy programming documents with a view to finalising their negotiations with the Commission and subsequently starting their implementation.	Progress on the cohesion policy programming documents is monitored under the EU cohesion policy.		
2022 CSR 3	**Some Progress**		
Strengthen social protection, including by extending the coverage of unemployment benefits, in particular to those with short work spells and in non-standard forms of work.	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2023	SDG 1, 2, 10
Improve the affordability and quality of long-term care, in particular by ensuring its sustainable funding and integrating health and social services.	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022	SDG 3
2022 CSR 4	**Some Progress**		
Reduce overall reliance on fossil fuels and diversify imports of fossil fuels	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022 and 2024	SDG 7, 9, 13
by accelerating the deployment of renewables, including through further streamlining of permitting procedures	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022 and 2024	SDG 7, 8, 9, 13
ensuring sufficient capacity of interconnection	Some Progress		SDG 7, 9, 13
and strengthening the domestic electricity grid.	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022	SDG 7, 9, 13
Increase energy efficiency, including of buildings, to reduce energy consumption.	Some Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022	SDG 7
Intensify efforts to improve the sustainability of the transport system, including through electrification of the rail network and by increasing incentives to encourage sustainable and less polluting transport, including the renewal of the road vehicle stock.	Limited Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2021 and 2022	SDG 11

(jätkub järgmisel leheküljel)

Tabel (järg)

2023 CSR 1	**Some progress**		
Wind down the emergency energy support measures in force, using the related savings to reduce the government deficit, as soon as possible in 2023 and 2024. Should renewed energy price increases necessitate new or continued support measures, ensure that such support measures are targeted at protecting vulnerable households and firms, are fiscally affordable and preserve incentives for energy savings.	Full implementation	Not applicable	SDG 8,16
Ensure prudent fiscal policy, in particular by limiting the nominal increase in nationally financed net primary expenditure in 2024 to not more than 4,9%.	Full implementation	Not applicable	SDG 8,16
Preserve nationally financed public investment and ensure the effective absorption of grants under the Facility and of other Union funds, in particular to foster the green and digital transitions.	Full implementation	Not applicable	SDG 8,16
For the period beyond 2024, continue to pursue a medium-term fiscal strategy of gradual and sustainable consolidation, combined with investments and reforms conducive to higher sustainable growth, in order to achieve a prudent medium-term fiscal position.	No progress	Not applicable	SDG 8,16
2023 CSR 2			
Proceed with the steady implementation of its recovery and resilience plan including its REPowerEU chapter. Proceed with the swift implementation of cohesion policy programmes, in close complementarity and synergy with the recovery and resilience plan.	RRP implementation is monitored through the assessment of RRP payment requests and analysis of the bi-annual reporting on the achievement of the milestones and targets, to be reflected in the country reports. Progress with the cohesion policy is monitored in the context of the Cohesion Policy of the European Union.		
2023 CSR 3	**Some progress**		
Strengthen social protection, including to address old-age poverty, and by extending the coverage of unemployment benefits, in particular for those with short work spells and in non-standard forms of work.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2023	SDG 1,2,10
Improve access to and the affordability of healthcare and	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2020, 2021, 2022 and 2023	SDG 3
long-term care, in particular by ensuring their sustainable funding.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022	SDG 3
2023 CSR 4	**Some progress**		
Reduce overall reliance on fossil fuels,	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022 and 2024	SDG 7,9,13
accelerate the deployment of renewable energy sources, including by strengthening the domestic electricity grid capacity.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022 and 2024	SDG 7,9,13
Ensure sufficient capacity of electricity interconnections to increase the security of supply and continue the synchronisation with the Union electricity grid.	Substantial progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022	SDG 7,9,13
Strengthen energy efficiency through new financing and support measures to meet the targets of the long-term renovation strategy.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022	SDG 7
Continue efforts to increase the share of sustainable transport by electrifying the rail network and through taxation that incentivises the gradual renewal of the vehicle stock towards zero or low-emission vehicles.	Limited Progress	Relevant RRP measures being planned as of 2021 and 2022	SDG 8, 10, 11, 12
Step up policy efforts aimed at the provision and acquisition of skills and competences needed for the green transition.	Some progress	Relevant RRP measures being planned as of 2022	SDG 4

Märkus:

* Vt joonealune märkus ([14]).

** Tabelis on esitatud sellised taaste- ja vastupidavuskava meetmed, mis aitavad kaasa riigipõhiste soovituste järgimisele. Riigipõhiste soovituste täielikuks järgimiseks ja nende algpõhjuste kõrvaldamiseks võib lisaks taaste- ja vastupidavuskavale siiski olla vaja ka muid meetmeid. „Rakendamisel“ olevateks on hinnatud ainult sellised meetmed, mille kohta on taaste- ja vastupidavusrahastule esitatud maksetaotlus ja mis on saanud Euroopa Komisjonilt positiivse hinnangu. „Rakendamisel“ olevateks on hinnatud ainult sellised meetmed, mille kohta on taaste- ja vastupidavusrahastule esitatud maksetaotlus ja mis on saanud Euroopa Komisjonilt positiivse hinnangu.

Allikas: Euroopa Komisjon

Selles lisas antakse ülevaade sellest, kuidas Eesti on taaste- ja vastupidavuskava rakendanud, pidades silmas, et pool taaste- ja vastupidavusrahastu kehtivusajast on juba läbi. Taaste- ja vastupidavusrahastul on olnud keskne roll ELi taastumisel COVID-19 pandeemiast. Samuti on see aidanud kiirendada rohe- ja digipööret, kohanedes samal ajal geopoliitiliste ja majanduslike arengutega, ning tugevdada vastupanuvõimet tulevastele šokkidele. Taaste- ja vastupidavusrahastu aitab ka saavutada ÜRO kestliku arengu eesmärke ja järgida riigipõhiseid soovitusi (vt 2. lisa).

Taaste- ja vastupidavuskava alusel makstakse ajavahemikul 2021–2026 taaste- ja vastupidavusrahastust toetustena välja kuni 953,2 miljonit eurot, mis moodustab 2,5 % Eesti SKPst ([15]). 2024. aasta mai keskpaigaks oli taaste- ja vastupidavusrahastust Eestile välja makstud 0,5 miljardit eurot.

Eestil on võimalik taaste- ja vastupidavusrahastust toetustena saada veel 450 miljonit eurot. See makstakse välja pärast nõukogu rakendusotsuses ([16]) esitatud ülejäänud 86 eesmärgi ja sihi ([17]) tulevase täitmise hindamist enne taaste- ja vastupidavusrahastu jaoks kehtestatud 2026. aasta tähtaega.

Eesti edusammud kava rakendamisel on kajastatud taaste- ja vastupidavusrahastu tulemustabelis([18]). Tulemustabelis antakse ülevaade taaste- ja vastupidavusrahastu kui terviku rakendamisel tehtud edusammudest. Joonisel A3.1 on esitatud tulemustabelis kajastatud praegune olukord.

Eesti taaste- ja vastupidavuskava sisaldab REPowerEU peatükki, et kaotada järk-järgult sõltuvus Venemaa fossiilkütustest, mitmekesistada energiavarustust ja toota lähiaastatel rohkem puhast energiat. REPowerEU peatüki rakendamise käivitamiseks maksti 13. detsembril 2023 eelmaksena välja 18 miljonit eurot. See aitas käivitada asjakohaseid reforme, nt kiirendada energiasüsteemi CO_2 heite vähendamist ja toetada üleminekut taastuvenergiale.

Kavas pööratakse suurt tähelepanu rohepöördele – 59,5 % kättesaadavatest vahenditest on eraldatud meetmetele, millega toetatakse kliimaeesmärke, ja 24,1 % meetmetele, millega toetatakse digipööret. Samuti säilitab see tugeva sotsiaalse mõõtme koos sotsiaalkaitsemeetmetega, eelkõige seoses tervishoiusüsteemi juurdepääsetavuse ja vastupidavuse ning sotsiaalse turvavõrgu ja sotsiaalteenustele juurdepääsu parandamisega.

Tabel A3.1.**Olulisemad faktid Eesti taaste- ja vastupidavuskava kohta**

Initial plan CID adoption date	29 October 2021
Scope	Revised plan with REPowerEU chapter
Last major revision	16 June 2023
Total allocation	EUR 953 million in grants (2.5% of 2023 GDP)
Investments and reforms	28 investments and 17 reforms
Total number of milestones and targets	133
Fulfilled milestones and targets	47 (35.3% of total)

Allikas: Taaste- ja vastupidavusrahastu tulemustabel

Eesti taaste- ja vastupidavuskava rakendamine on hästi edenenud ja kaks maksetaotlust on rahuldatud. Komisjon andis Eesti esimesele maksetaotlusele positiivse hinnangu, võttes arvesse majandus- ja rahanduskomitee arvamust. Selle tulemusena maksti 6. novembril 2023 rahalise toetusena välja 0,2 miljardit eurot ([19]). Seotud 28 eesmärki ja sihti hõlmasid reforme ja investeeringuid, näiteks projekte, mis on seotud roheoskustega, et toetada

([15]) SKPd käsitlev teave põhineb 2023. aasta andmetel. Allikas: https://ec.europa.eu/economy_finance/recovery-and-resilience-scoreboard/index.html?lang=en

([16]) https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12532-2021-ADD-1/et/pdf

([17]) Eesmärk või siht on rahuldavalt täidetud, kui liikmesriik on esitanud komisjonile tõendid selle kohta, et ta on eesmärgi või sihi saavutanud, ja komisjon on andnud sellele rakendusotsuses positiivse hinnangu.

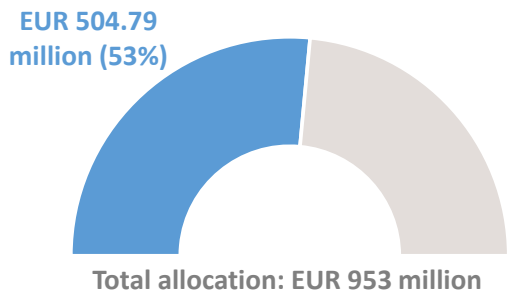
([18]) https://ec.europa.eu/economy_finance/recovery-and-resilience-scoreboard/country_overview.html

([19]) Pärast maksetaotluste rahuldamist tasaarvestatakse eelmaksed proportsionaalselt. Siin on esitatud netosummad.

ettevõtete rohepööret, andmehalduse tippkeskuse loomist ja arendamist ning muid projekte seoses ettevõtete digiüleminekuks vajalike oskustega, ettevõtete konkurentsivõimega välisturgudel ja pikaajalise hoolduse pakkumisega.

Hiljutise maksetaotluse alusel, millele komisjon andis positiivse hinnangu 12. märtsil 2024, maksti 19. aprillil 2024 välja 100 miljonit eurot. Väljamakse kajastas positiivset hinnangut 18 eesmärgile ja sihile, mis hõlmasid muu hulgas üksikisikutele suunatud proaktiivsete digitaalsete avalike teenuste arendamist, rohevesiniku integreeritud väärtusahelate investeerimisprojekte ning taastuvenergia tootmist, varustuslahendusi ja lõpptarbimist eri rakendusvaldkondades.

Joonis A3.1. **Taaste- ja vastupidavusrahastust välja makstud toetuste kogusumma**

Märkus: Joonisel on näidatud taaste- ja vastupidavusrahastust seni välja makstud toetuste, sealhulgas eelmaksete summad. Toetused on tagastamatu rahaline abi. Igale liikmesriigile antavate toetuste kogusumma määratakse kindlaks jaotusaluse ning vastava taaste- ja vastupidavuskava hinnangulise kogukulu alusel.
Allikas: Taaste- ja vastupidavusrahastu tulemustabel

Alates 15. maist 2024 astub Eesti samme oma kolmanda maksetaotluse esitamiseks. Tabelis A3.2 on esitatud mõned seni rakendatud asjakohased meetmed ja mõned meetmed, mis rakendatakse enne 2026. aastat, et muuta Eesti majandus keskkonnahoidlikumaks, digitaalsemaks, kaasavamaks ja vastupidavamaks.

Tabel A3.2.**Eesti taaste- ja vastupidavuskavas sisalduvad meetmed**

Reforms and investments implemented
• Creation of a Green Transition Task Force • Transport and Mobility Development Plan 2021-2035 • Digital gender pay gap tool
Upcoming reforms and investments
• Deployment of national private cloud infrastructure by public authorities • Support for the construction of the Rail Baltic viaducts • New tramway line

Allikas: FENIX

ELi rahastamisvahenditest saavad ELi liikmesriigid märkimisväärset rahastust majanduse taastamiseks ja kasvuks. Lisaks 3. lisas kirjeldatud taaste- ja vastupidavusrahastu 953,2 miljoni euro suurusele rahastusele antakse ELi ühtekuuluvuspoliitika fondidest ([20]) 2021.–2027. aastal 3,4 miljardit eurot ([21]). Nendest kahest vahendist saadav toetus on kokku ligikaudu 11,47 % riigi 2023. aasta SKPst, samas kui ELi keskmine on 5,38 % SKPst ([22]). Ühtekuuluvuspoliitika toetab regionaalarengut, majanduslikku, sotsiaalset ja territoriaalset lähenemist ning konkurentsivõimet pikaajaliste investeeringute kaudu kooskõlas ELi prioriteetidega ning riiklike ja piirkondlike strateegiatega.

Programmitöö perioodil 2014–2020 aitasid ühtekuuluvuspoliitika fondid suurendada Eesti konkurentsivõimet. Eelkõige tehti käegakatsutavaid edusamme ettevõtluse arendamise, energiatõhususe, transpordi, teadusuuringute ja kaasavate tööturumeetmete valdkonnas. Rahastamiskõlblikkuse perioodi lõpuks 2023. aasta detsembris olid ühtekuuluvuspoliitika fondid 2014–2020 ([23]) teinud Eestile kättesaadavaks 3,7 miljardit eurot,([24]) millest 2 miljardit eurot on välja makstud alates 2020. aasta märtsist, mil algas COVID-19 pandeemia ([25]). Koos riikliku rahastusega oli 2014.–2020. aasta programmide raames tehtud investeeringute maht 4,9 miljardi eurot, st ligikaudu 2,9 % SKPst. Ühtekuuluvuspoliitika fondide toel programmitöö perioodil tehtud edusammud hõlmasid 214 km raudtee rekonstrueerimist, 5 220 uue täistööajaga töökoha loomist ja 19 926 kodumajapidamise energiatõhususe parandamist. Euroopa Regionaalarengu Fondist toetati ka kõrgharidustaristu parandamist, sealhulgas toetati rohkem kui 1 100 teadlast ning investeeriti 251 ettevõttesse, et aidata neil välja töötada uusi tooteid ja viia need turule. Samal ajavahemikul aitas Euroopa Sotsiaalfond muuta tööturge kaasavamaks, pakkudes tööturuteenuseid rohkem kui 97 000 piiratud töövõimega inimesele. Euroopa Sotsiaalfond toetas ka enam kui 2 000 inimest, kes olid jäänud töötuks või keda ohustas töötuks jäämine COVID-19 pandeemia tõttu. Alates 2022. aastast on Euroopa Sotsiaalfond toetanud ka Venemaa Ukraina-vastase agressioonisõja eest põgenenud inimesi, pakkudes neile muu hulgas nõustamist ja koolitust.

Praegusel programmitöö perioodil (2021–2027) hoogustatakse ühtekuuluvuspoliitika abil veelgi Eesti konkurentsivõimet, rohepööret ja sotsiaalset ühtekuuluvust, parandades Eesti elanike elu- ja töötingimusi. Aastatel 2021–2027 edendatakse Euroopa Regionaalarengu Fondi ja Ühtekuuluvusfondi toel innovatsiooni ning teadusasutuste ja ettevõtete koostööd. Selle raames toetatakse rohkem kui 290 ettevõtet, kes teevad tihedat koostööd teadusasutustega. Eritähelepanu pööratakse majanduse keskkonnasäästlikumaks muutmisele, mis on üks 2021.–2027. aasta prioriteetidest. 2,6 miljardit eurot investeeritakse rohepöördesse, sealhulgas meetmetesse, mis aitavad inimestel saada üle rohepöördega kaasnevatest probleemidest. Ühtekuuluvusfond toetab 450 km raudtee elektrifitseerimist. Õiglase ülemineku fond toetab majanduse edasist mitmekesistamist ja aitab luua töökohti Ida-Viru maakonnas ning taastada 100 hektarit maad. Euroopa Sotsiaalfond+ investeerib 91 miljonit eurot, et kõrvaldada haavatavate elanikkonnarühmade, sealhulgas töötute, eakate ja vähemuste tööturul osalemise takistused. Aktiivsed tööturumeetmed aitavad koolitada rohkem kui 20 000 inimest. Euroopa Sotsiaalfond+ aitab ka piirata soolist segregatsiooni tööturul, pakkudes mitmekesisemaid kutse- ja karjäärivalikuid, ning keskendub tervislike töökohtade edendamisele. Seeläbi aitab ühtekuuluvuspoliitika oluliselt kaasa ÜRO kestliku arengu eesmärkide, eelkõige eesmärgi 9 (tööstus, innovatsioon, taristu), 7 (taskukohane ja puhas

([20]) Aastatel 2021–2027 kuuluvad ühtekuuluvuspoliitika fondide hulka Ühtekuuluvusfond, Euroopa Regionaalarengu Fond, Euroopa Sotsiaalfond+ ja Õiglase Ülemineku Fond.

([21]) See summa ei hõlma Euroopa territoriaalse koostöö programme. Aastatel 2021–2027 on koguinvesteering, sealhulgas riiklik rahastus, 5,2 miljardit eurot.

([22]) Taaste- ja vastupidavusrahastu rahastus hõlmab vajaduse korral nii toetusi kui ka laene. ELi keskmise arvutamisel jäetakse ühtekuuluvuspoliitika fondide puhul välja Euroopa territoriaalse koostöö programmid. SKP näitajad põhinevad Eurostati 2022. aasta andmetel.

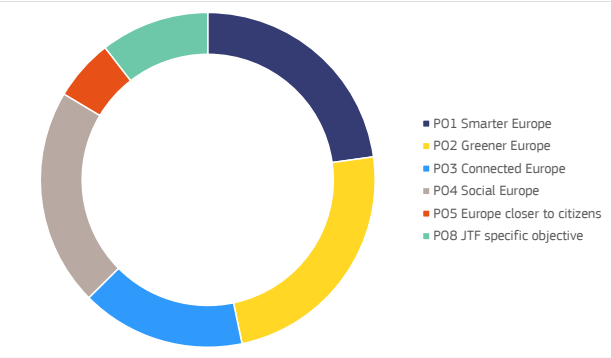
([23]) Aastatel 2014–2020 hõlmasid ühtekuuluvuspoliitika fondid Euroopa Regionaalarengu Fondi ja Euroopa Sotsiaalfondi. Arvesse on võetud REACT-EU eraldisi, kuid välja on jäetud Euroopa territoriaalse koostöö programmid.

([24]) Aastatel 2014–2020 oli koguinvesteering, sealhulgas riiklik rahastus, 4,9 miljardit eurot.

([25]) Andmed 14. mai 2024 seisuga.

energia) ja 1 (kaotada vaesus) saavutamisele Eestis.

Joonis A4.1. **Ühtekuuluvuspoliitika rahastuse jaotus Eesti poliitikaeesmärkide vahel**

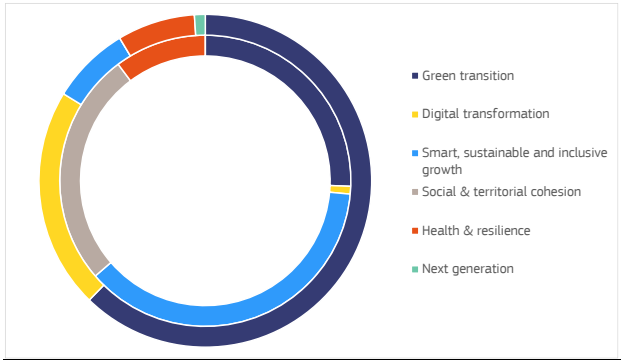

Allikas: Euroopa Komisjon

Kombineeritud meetmete kaudu on ühtekuuluvuspoliitikal ning taaste- ja vastupidavuskaval Eestis vastastikku tugevdav mõju. Näiteks energiatõhususe valdkonnas on esimestel aastatel olnud elu- ja erahoonete energiatõhususe meetmete rahastamisel keskse tähtsusega taaste- ja vastupidavuskava, samal ajal kui programmitöö perioodi 2021–2027 lõpuni on kavandatud märkimisväärne rahastus ühtekuuluvuspoliitika kaudu, et jätkata investeeringuid sellesse valdkonda. Lisaks rahastatakse 2021.–2027. aasta ühtekuuluvuspoliitika fondidest tervishoiusektori üldkasutatavate hoonete energiatõhususe parandamiseks tehtavaid investeeringuid. Euroopa ühendamise rahastust investeeritakse Rail Baltica põhitrassi ehitusse ning Ühtekuuluvusfondist toetatakse Rail Baltica raudteejaamade ehitamist. Taaste- ja vastupidavuskavaga on lisaks nendele investeeringutele ette nähtud viie viadukti ehitamine. Ühtekuuluvuspoliitika ning taaste- ja vastupidavuskava rahastuse jaotus poliitikaeesmärkide vahel on esitatud joonistel A4.1 ja A4.2.

Tehnilise toe instrument aitab Eestil investeerida avalikku haldusse ning luua ELi ja riiklikke investeeringuid soodustava keskkonna. Tehnilise toe instrumendist on Eestis rahastatud projekte majanduskasvu soodustavate reformide kavandamiseks ja rakendamiseks alates 2017. aastast. 2023. aastal anti muu hulgas toetust elutähtsa teenuse osutaja riikliku strateegia väljatöötamiseks, kestlike veevarustusteenuste tegevuskava rakendamiseks ning strateegiliste riigihangete kasutamise edendamiseks Eestis, muutes riigihankevaldkonna töötajad kutseliseks. Samuti aidatakse tehnilise toe instrumendiga Eestil rakendada taaste- ja vastupidavuskavaga ette nähtud konkreetseid reforme ja investeeringuid, näiteks seoses andmebüroode loomisega ning ametiasutuste andmete haldamise ja töötlemise suutlikkuse suurendamisega.

Joonis A4.2. **Taaste- ja vastupidavusrahastu rahastuse jaotus sammaste vahel Eestis**

(1) Taaste- ja vastupidavuskava iga meede aitab saavutada taaste- ja vastupidavusrahastu kuuest poliitikasambast kahe eesmärke. Esmane panus on esitatud välimises ringis ja teisene panus siseringis. Kumbki panus vastab 100 %-le taaste- ja vastupidavusrahastu vahenditest. Seepärast moodustab sellel joonisel esitatud kogupanus kõigisse sammastesse 200 % Eestile eraldatud taaste- ja vastupidavusrahastu vahenditest.
Allikas: Euroopa Komisjon

Eesti saab rahastust ka mitmest muust ELi vahendist, sealhulgas tabelis A4.1 loetletud vahenditest.

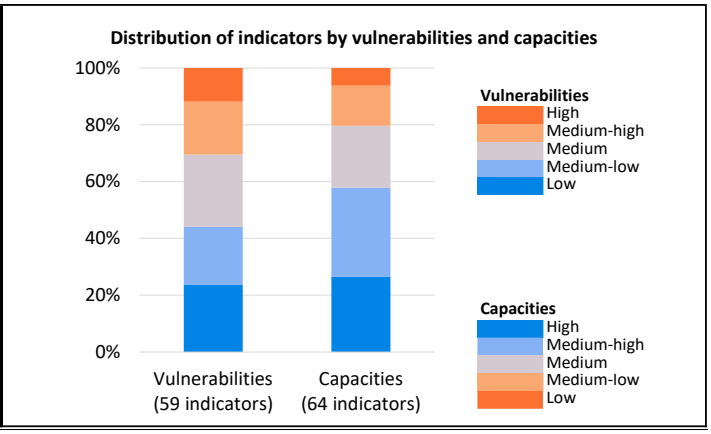
Tabel A4.1.**ELi vahenditest Eestile antav toetus**

EU grants			
	Amount 2014-2020 (EUR million)		Amount 2021-2027 (EUR million)
Cohesion policy	3 702.1		3 369.3
RRF grants (1)	-		953.2
Public sector loan facility (grant component) (2)	-		26.9
Common agricultural policy (3)	2 200.0		1 449.0
EMFF/EMFAF (4)	101		97.4
Connecting Europe Facility (5)	611.7		435.0
Horizon 2020 / Horizon Europe (6)	273.7		168.6
LIFE programme (7)	46.1		36.8
EU guarantees			
	EU Guarantee (EUR million)		Volume of operations (EUR million)
European Fund for Strategic Investment 2015-2020 (8)	88.3		242.3
InvestEU 2021-2027 (9)	10.8		18.0
EU loans			
	Period	Total amount available (EUR million)	Disbursed amount (EUR million)
SURE (10)	2020-2022	230.0	230.0

(1) Taaste- ja vastupidavusrahastu rakendamisperiood on 2021–2026.
(2) Avaliku sektori laenurahastu programmitöö periood on 2021–2025 ja summa kajastab riigi osa selle toetuskomponendis, mis on reserveeritud perioodi lõpuni.
(3) Ühise põllumajanduspoliitika programmitöö perioodid on 2014–2022 ja 2023–2027.
(4) EMKF – Euroopa Merendus- ja Kalandusfond, EMKVF – Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfond.
(5) Euroopa ühendamise rahastu andmed hõlmavad transporti ja energiat ning on 15. mai 2024. aasta seisuga.
(6) Programmi „Euroopa Horisont" (2021–2027) andmed on 13. mai 2024. aasta seisuga.
(7) Programmi LIFE 2021.–2027. aasta andmed on 15. mai 2024. aasta seisuga.
(8) EFSI taristu- ja innovatsioonikomponendi raames allkirjastatud ELi tagatise summa tuletati allkirjastatud tehingute summa ja keskmise sisemise kordaja alusel EIP esitatud andmete põhjal (andmed seisuga 31. detsember 2023).
(9) ELi tagatise summa ja InvestEU raames allkirjastatud tehingute maht hõlmavad nii ELi osa kui ka liikmesriikide osa (andmed seisuga 31. detsember 2023).
(10) SURE (TERA) – eriolukorras töötuseriski leevendamiseks pakutava ajutise toetuse Euroopa rahastu.
Allikas: Euroopa Komisjon

Tabel A5.1.**Toimetulekuindeksid mõõtmete kaupa Eesti ja EL 27 puhul**

Dimension		EE 2023 RDB	EE 2024 RDB	EU-27 2024 RDB
Overall resilience	Vulnerabilities			
	Capacities			
Social and economic	Vulnerabilities			
	Capacities			
Green	Vulnerabilities			
	Capacities			
Digital	Vulnerabilities			
	Capacities			
Geopolitical	Vulnerabilities			
	Capacities			

(1) Sünteetilised indeksid koondavad riikide suhtelise toimetulekuolukorra kõigi vaadeldavate näitajate lõikes. Näitaja puhul võrreldakse iga riigi suhtelist olukorda viimasel aastal, mille kohta on andmed kättesaadavad, selle näitaja väärtuste kogumiga kõigi liikmesriikide ja kõigi vaatlusperioodi aastate lõikes.
Allikas: toimetulekuvõime tulemustabelid – 2024. aasta kevadversioon, andmed kuni 2022. aastani

Selles lisas kasutatakse komisjoni toimetulekuvõime tulemustabeleid ([26]), et analüüsida Eesti suhtelist toimetulekuvõimet ja haavatavust ([27]), mis võivad olla olulised ühiskonna-, majandus-, digi- ja rohepöörde jaoks ning tulevaste šokkide ja geopoliitiliste probleemidega toimetulekuks. ([28])

Toimetulekuvõime tulemustabeli näitajate kogumi kohaselt on Eesti üldine haavatavus eelmise aastaga võrreldes vähenenud, jõudes ELi keskmisele lähemale ja olles nüüd keskmine-väike, samal ajal kui Eesti suutlikkus on püsinud stabiilselt keskmine-suur, olles kooskõlas ELi keskmisega. See olukord kajastub ka näitajate jaotuses toimetulekumõõtmete ja -valdkondade vahel: ligikaudu 50 % haavatavusnäitajatest kuulub keskmise-väikse või väikse haavatavuse kategooriasse, samas kui peaaegu 60 % suutlikkusnäitajatest kuulub keskmise-suure või suure suutlikkuse kategooriasse.

2023. aasta toimetulekuvõime tulemustabelis oli Eesti haavatavus sotsiaalses ja majanduslikus mõõtmes jätkuvalt alla ELi keskmise, samas kui suutlikkus püsis keskmisel tasemel. Keskmine-väike haavatavus tuleneb heast ettevalmistusest üleminekuks. Sooline tööhõivelõhe on Eestis üks väiksemaid ning see on märkimisväärselt kahanenud tänu tööhõivele energiamahukates sektorites ja töötlevas tööstuses, kus on suur automatiseerimise oht. Hoolimata nendest edusammudest on Eestis endiselt suurim selliste inimeste osakaal, kellel on enda hinnangul rahuldamata vajadus arstiabi järele, ning sissetulekute ebavõrdsus on suurenenud. Ka riigi sotsiaalne ja majanduslik suutlikkus on suhteliselt tagasihoidlik. Seda kajastab kodumajapidamiste säästumäär, sotsiaalsiirete mõju vaesuse vähendamisele, sissetuleku stabiliseerimise koefitsient ja madal kindlustussektori solventsuse suhtarv.

Rohemõõtmes on Eesti suutlikkus püsinud stabiilsena ja on kooskõlas ELi keskmisega, kuid haavatavus on suurenenud ja on nüüd keskmine-suur. Selline olukord on tingitud peamiselt tooraine suurest tarbimisest elaniku kohta, pestitsiidide ühtlustatud riskinäitajast 1 ja põllumajandusettevõtete sissetulekute muutlikkusest. Eesti võiks ka parandada

([26]) Https://ec.europa.eu/info/strategy/strategic-planning/strategic-foresight/2020-strategic-foresight-report/resilience-dashboards_et. Toimetulekuvõime ei ole mitte ainult suutlikkus pidada vastu väljakutsetele ja nendega toime tulla, vaid ka võime viia üleminek läbi kestlikul, õiglasel ja demokraatlikul viisil. 2020. aasta aruanne „Tulevikusuundade strateegiline analüüs – kurss Euroopa toimetulekuvõime suurendamisele“, COM(2020) 493.

([27]) Haavatavus kirjeldab omadust, mis võib süvendada kriisi või ülemineku negatiivset mõju, või tõkkeid, mis võivad takistada pikaajaliste strateegiliste eesmärkide saavutamist, samas kui suutlikkus osutab võimele tulla toime kriiside ja struktuurimuutustega ning juhtida üleminekut.

([28]) See lisa on seotud 1. lisaga kestliku arengu eesmärkide kohta, 6. lisaga roheleppe kohta, 8. lisaga õiglase kliimaneutraalsusele ülemineku kohta, 9. lisaga ressursitootlikkuse, -tõhususe ja -ringluse kohta, 10. lisaga digipöörde kohta ning 14. lisaga Euroopa sotsiaalõiguste samba kohta.

suutlikkust ressursi- või energiatootlikkuse ja metsade CO_2 sidumise vallas.

Eestil on digimõõtmes keskmine-väike haavatavus ja keskmine-suur suutlikkus ning seega on riik digipöördeks üldiselt hästi ette valmistatud. Siiski on suutlikkus langenud üldiselt kõrgelt tasemelt keskmisele-kõrgele tasemele. See on peamiselt tingitud sellest, et vähem noori tegeleb veebipõhise õppega, ja investeeringute vähesusest töötaja kohta kõrgtehnoloogilistes sektorites.

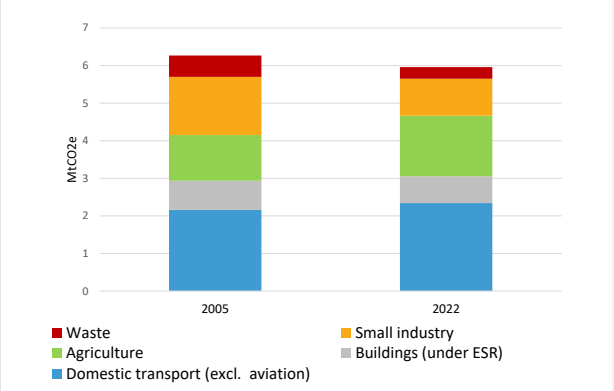
Geopoliitilises mõõtmes olid Eesti haavatavus ja suutlikkus 2023. aasta toimetulekuvõime tulemustabelis stabiilsed ja on ELi keskmised. Riigis on siiski mõnes valdkonnas suur haavatavus, mis on tingitud mitteväärismetallide ja energiakandjate tarnijate suurest kontsentratsioonist, ELi-väliste impordipartnerite suurest kontsentratsioonist, vähenenud rahvusvahelisest netoinvesteerimispositsioonist ja laenuvõtmise olulisest suurenemisest.

Rohepöörde elluviimiseks Eestis tuleb täpsustada kliima- ja energiapöörde rahastamise raamistikku ning poliitikameetmeid, mille eesmärk on saavutada jõupingutuste jagamise sektorites oma 2030. aasta eesmärk, vähendada maanteetranspordist ja hoonetest tulenevat heidet ning parandada CO_2 sidujaid maakasutussektoris, kliimamuutustega kohanemise institutsioonilist raamistikku ja ringmajandust ning teha edusamme ka muudes valdkondades. Selles lisas antakse ülevaade Eesti rohepöörde kliima-, energia- ja keskkonnaaspektidest([29]).

Eesti ajakohastatud riikliku energia- ja kliimakava projektis puudub põhiteave 2030. aasta kliima- ja energiaeesmärkide saavutamiseks vajalike investeerimisvajaduste ja rahastamisallikate kohta. Kavas on esitatud vaid osaline teave kavandatud poliitikasuundade ja meetmeteks vajatavate investeeringute kohta. Selles ei kirjeldata iga kavandatud poliitikasuuna ja meetme peamisi rahastamisallikaid, vaid antakse ülevaade ELi rahastamisprogrammidest. Samuti puudub teave iga poliitikasuuna või meetme rahastamisallikate ja ELi rahastuse eeldatava osakaalu kohta ([30]).

Eesti ajakohastatud riikliku energia- ja kliimakava projektis esitatud poliitikasuunad ja meetmed ei ole piisavad 2030. aasta eesmärgi saavutamiseks jõupingutuste jagamise sektorite puhul ([31]). Eesti 2022. aasta kasvuhoonegaaside heide jõupingutuste jagamise sektorites peaks olema 3,9 % väiksem kui 2005. aasta heitetase. Praeguste poliitikameetmete toel peaks heide jõupingutuste jagamise sektorites vähenema 2030. aastaks 2005. aasta tasemega võrreldes 9,8 %. Eesti ajakohastatud riikliku energia- ja kliimakava projektiga ette nähtud täiendavad poliitikameetmed peaksid aitama vähendada heidet veel 1,6 protsendipunkti võrra, nii et võrreldes 2005. aasta tasemega oleks heidet 11,4 % vähem ([32]). Seetõttu prognoositakse, et Eestil jääb oma jõupingutuste jagamise eesmärgist, milleks on vähendada heidet 2005. aasta tasemega võrreldes 24 %, puudu 12,6 protsendipunkti. See rõhutab vajadust kavandada ja rakendada ambitsioonikamaid kliimameetmeid. Eesti ajakohastatud riikliku energia- ja kliimakava projektis korratakse eesmärki vähendada 2035. aastaks kogu majanduses (sealhulgas maakasutussektor) kasvuhoonegaaside heidet 8 miljoni CO_2 ekvivalenttonni võrra.

Joonis A6.1. **Jõupingutuste jagamise sektorite kasvuhoonegaaside heide miljonites CO_2 ekvivalenttonnides aastatel 2005–2022**

Allikas: Euroopa Keskkonnaamet

Maanteetranspordist ja hoonetest tulenev kasvuhoonegaaside heide on Eesti jaoks eriti suur probleem. 2022. aastal suurenes maanteetranspordi kasvuhoonegaaside heide 2005. aasta tasemega võrreldes 8,3 % ning selle osakaal jõupingutuste jagamist käsitlevate õigusaktidega hõlmatud heites suurenes 39,3 %ni (2005. aastal 34,5 %). Aastatel 2005–2022

([29]) Seda lisa täiendab 7. lisa energiasüsteemi ümberkujundamise ja konkurentsivõime kohta, 8. lisa õiglase kliimaneutraalsusele ülemineku kohta, 9. lisa ressursitõhususe, ringluse ja tootlikkuse kohta ning käesoleva riigiaruande muud lisad, kus on käsitletud asjakohaseid teemasid.

([30]) Vt komisjoni 2023. aasta hinnang Eesti riikliku energia- ja kliimakava projekti kohta.

([31]) Riiklik kasvuhoonegaaside heite vähendamise eesmärk on sätestatud määruses (EL) 2023/857 (jõupingutuste jagamise määrus). Eesmärk on viia asjaomastes sektorites võetavad meetmed kooskõlla eesmärgiga saavutada ELi tasandil eesmärk vähendada kasvuhoonegaaside heidet võrreldes 1990. aasta tasemega vähemalt 55 %. Eesmärk kehtib ka väljapoole praegust ELi heitkogustega kauplemise süsteemi jäävate sektorite, eelkõige hoonete (küte ja jahutus), maanteetranspordi, põllumajanduse, jäätmete ja väiketööstuse (nn jõupingutuste jagamise sektorid) puhul.

([32]) 2022. aasta jõupingutuste jagamist käsitlevate õigusaktidega hõlmatud heide põhineb ligikaudsetel inventuuriandmetel. Lõplikud andmed pannakse paika 2027. aastal pärast põhjalikku läbivaatamist. Prognoosid olemasolevate poliitikameetmete (WEM) ja täiendavate poliitikameetmete (WAM) mõju kohta vastavalt Eesti ajakohastatud riikliku energia- ja kliimakava projektile.

vähenes Eesti hoonete tekitatud heide 8 %, mis on palju vähem kui ELi keskmine 27,6 %. Esmatähtis on määrata kindlaks poliitikasuunad ja meetmed kasvuhoonegaaside heite vähendamiseks nendes sektorites, et vähendada jõupingutuste jagamise sektorites lõhet 2030. aastaks seatud eesmärgiga. Et valmistuda selleks, et heitkogustega kauplemise süsteemi kaasatakse alates 2027. aastast ka maanteetranspordi ja hoonete sektor, on esmatähtis võtta meetmeid haavatavate tarbijate toetamiseks.

Eesti võiks kaaluda energiatõhususe eesmärgi suurendamist oma lõplikus riiklikus energia- ja kliimakavas ([33]). Ajakohastatud riikliku energia- ja kliimakava projektiga ette nähtud energiatõhususpanus 2030. aastaks (primaarenergia tarbimise puhul 5,13 miljonit naftaekvivalenttonni ja lõppenergia tarbimise puhul 2,59 miljonit naftaekvivalenttonni) on vähem ambitsioonikas kui energiatõhususe direktiivis nõutud panus. Eesti taastuvenergia panus 65 % 2030. aastaks on siiski märkimisväärselt suurem kui eesmärgiks seatud 50 %.

Säästva transpordi areng ei ole Eestis veel hoogu sisse saanud ([34])**.** 2022. aastal oli akutoitega elektrisõidukite osakaal Eesti sõiduautopargis endiselt väga väike (0,4 %). Samuti on väga vähe üldkasutatavaid laadimispunkte (2023. aastal 290 ehk üks laadimispunkt iga 13 e-sõiduki kohta (ELi keskmine 1:10)). Sõiduautode arvele jääb 89 % läbitud vahemaast (ELi keskmine on 85 %). Busside arvele, mis on peamine ühistranspordiliik, jääb 9 %. Pealinnas Tallinnas on ühistransport olnud alates 2013. aastast tasuta. Raudtee kaubaveo osakaal on suur (40 %, võrreldes ELi keskmisega 16 %). Ainult 19 % raudteevõrgust on elektrifitseeritud. Meretranspordis on oluline koondada meetmed parvlaevaliikluse keskkonnamõju vähendamisele, sealhulgas võtta kasutusele vähese heitega ja heitevabad laevad ning arendada välja vajalik sadama- ja punkerdamistaristu.

Parem metsamajandamine ja märgalade taastamine võivad aidata Eestil maakasutuse, maakasutuse muutuse ja metsanduse (LULUCF) sektori kaudu atmosfäärist süsinikdioksiidi netosidumise hiljutist vähenemist tagasi pöörata. Sektoris on netoarvestuses süsiniku sidumise asemel hiljuti tekkinud heide. LULUCFi sektori 2030. aasta eesmärgi saavutamiseks tuleb täiendavalt siduda 434 tuhat CO_2 ekvivalenttonni heidet ([35]). Viimased prognoosid 2030. aastaks näitavad, et Eesti ei pruugi netosidumise eesmärki saavutada ([36]).

Eestis takistavad tulemuslikku kliimamuutustega kohanemist institutsioonilised puudused. Riik on haavatav kliimamuutuste mõju suhtes, nagu temperatuuri tõus, sademete hulk ja merevee tase ning äärmuslikud ilmastikunähtused, millega kaasnevad ranniku- ja sisemaa üleujutused, metsa- ja maastikupõlengud ning uued patogeenid. Eesti üldine kindlustuskate on väike – kindlustatud oli vaid 5–20 % aastate 1980–2020 majanduslikust kahjust. Eesti kohanemisraamistikus on puudusi. Riiklikku kohanemisstrateegiat ei ole veel ajakohastatud, et integreerida kliimamuutustega kohanemine peamistesse haavatavatesse sektoritesse ja kõrvaldada kohanemist takistavad tõkked. Samuti ei ole veel võetud meetmeid tihedalt asustatud alade ning siseveekogude ja metsade läheduses olevate alade kaitsmiseks, mis on esmatähtis ([37]).

Keskkonnaseisund on jätkuvalt murettekitav, eriti magevee kvaliteedi ja elurikkuse kaitse seisukohast. Kuigi Eestis ei ole veepuudust, on magevee kvaliteet endiselt murettekitav. Aastatel 2000–2020 mõjutas põud Eestis keskmiselt 6 % maast, aga 2022. aastal juba 7,1 %. Metsad ja

([33]) Läbivaadatud taastuvenergia direktiivis seatud ELi eesmärk on, et 2030. aastaks peaks 42,5 % summaarsest energia lõpptarbimisest tulema taastuvatest energiaallikatest, kusjuures püütakse jõuda 45 %ni. Direktiivi (EL) 2023/1791 I lisas esitatud valemis on Eesti soovituslik riiklik panus primaarenergia tarbimise puhul 3,93 miljonit naftaekvivalenttonni. Komisjon teatas kooskõlas energiatõhususe direktiivi artikli 4 lõikega 5 korrigeeritud riiklikust panusest 2,53 miljonit naftaekvivalenttonni energia lõpptarbimises 2030. aastaks, et suurendada panust liidu siduva energiatõhususeesmärgi saavutamisse.

([34]) Kui ei ole märgitud teisiti, kasutatakse selles jaos 2021. aasta andmeid. Vt Euroopa Komisjon, 2023, ELi transport arvudes, transport.ec.europa.eu.

([35]) Liikmesriikide riiklikud LULUCFi eesmärgid kooskõlas määrusega (EL) 2023/839.

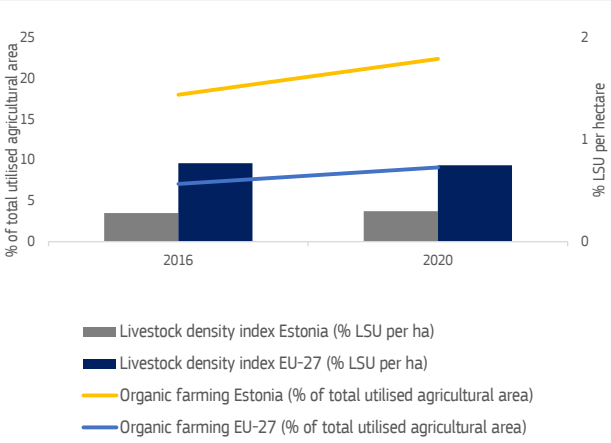
([36]) Eesti ajakohastatud riikliku energia- ja kliimakava projektis esitatud prognoosid, 2023.

([37]) Vt komisjoni 2023. aasta hinnang ja soovitus Eesti edusammude kohta kliimamuutustega kohanemisel.

metsamaad on ökosüsteemid, mida põud kõige rohkem kahjustab. 2021. aastal loodi Eestis veekuupmeetri kohta 29 eurot väärtust, mis on üks ELi madalamaid veetootlikkuse määrasid. Teise veemajanduskava kohaselt oli 60 % pinnaveekogude ökoloogiline seisund vähemalt hea ja ainult 9,7 % pinnaveekogude keemiline seisund hea. Rannikualade eutrofeerumist kajastavad näitajad osutavad eutrofeerumise märkimisväärsele kasvule, mis on Läänemeres üldlevinud probleem.

Eestis on arenguruumi looduskaitse ja elurikkuse kaitse parandamisel. 2021. aasta lõpu seisuga oli Eestis kaitse all 20 % maismaast ja 18,7 % merealadest. Inimtegevusel, nagu metsaraie, põllumajandus ja tööstus, ja maakasutuse muutusel on elurikkusele suur mõju. Aastatel 2011–2020 langes põllulinnuindeks 88,6-lt (üle ELi keskmise) 68,9-le (alla ELi keskmise). Eesti suhtes on algatatud rikkumismenetlus seoses sellega, et Natura 2000 aladel on tehtud raiet ilma nõuetekohase hindamiseta ning 541 Natura 2000 alast rohkem kui 100 puhul ei ole kehtestatud kaitse-eesmärke ja -meetmeid.

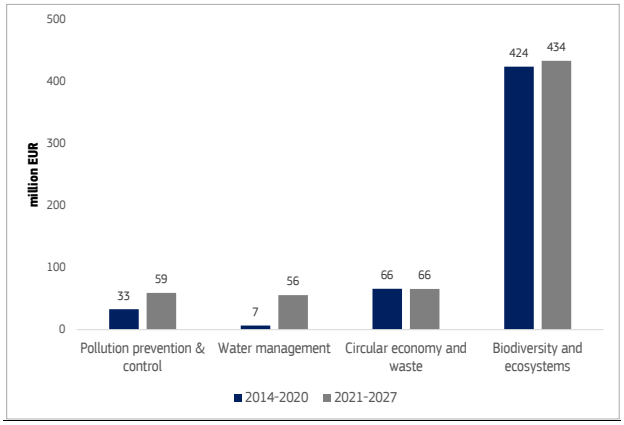
Joonis A6.2. **Loomkoormuse ja mahepõllumajanduse muutused**

Loomühik kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta: sellega mõõdetakse loomühikuteks teisendatud loomade (veised, lambad, kitsed, hobuslased, sead, kodulinnud ja küülikud) arvu kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta.
Allikas: Eurostat

Põllumajandusliku toidutööstuse süsteem ei ole veel läinud üle kestlikele veevarude majandamise meetoditele ega optimeerinud põllumajandusjääkide kasutamist. Eestis korduskasutatakse 91,9 % reoveesetetest põllumajanduses ja ülejäänud 8,1 % suunatakse prügilatesse. Tuleks veelgi vähendada ja ära hoida maismaa- ja merepinnavete eutrofeerumist kohtades, kus põllumajanduslik surve on märkimisväärne. Kompostimine ja anaeroobne kääritamine inimese kohta on Eestis tublisti alla ELi keskmise. Kompostimise ja anaeroobse kääritamise määra tõstmine ning orgaaniliste väetiste ja/või biometaani tootmine võiks parandada Eesti strateegilist autonoomiat. Eesti taaste- ja vastupidavuskava ning kava „REPowerEU" sisaldavad meetmeid, mille eesmärk on suurendada biometaani tootmist.

Joonis A6.3. **Keskkonnainvesteeringute puudujääk, aastast keskmine**

Arvutanud Euroopa Komisjon, tuginedes viimastele sisearuannetele, Eurostatile, EIP-le ja riiklikele andmeallikatele.
Allikas: Euroopa Komisjon

Eestile oleks kasulik investeerida rohkem elurikkusse, ökosüsteemidesse ja ringmajandusele üleminekusse, sealhulgas jäätmekäitlusse. Aastatel 2014–2020 oli rahastamispuudujääk hinnanguliselt 39 miljonit eurot aastas. Ajavahemikul 2021–2027 on keskkonnainvesteeringute üldine vajadus vähemalt 1,2 miljardit eurot aastas, samas kui rahastuse lähtetase on 558 miljonit eurot, mis tähendab, et puudujääk on suurem kui eelmise rahastamisperioodi puudujääk 616 miljonit eurot. Elurikkuse ja ökosüsteemide puhul on aastane rahastamispuudujääk hinnanguliselt 434 miljonit eurot. Eestile oleks kasulik ka investeerida suutlikkuse suurendamisse, uuenduslikesse kestlikesse lahendustesse ja teadlikkuse suurendamise kampaaniatesse, et kiirendada üleminekut ringmajandusele.

Tabel A6.1.**Näitajad roheleppe rakendamisel tehtavate edusammude jälgimiseks makromajanduslikust seisukohast**

							Target	Distance	
		2005	2019	2020	2021	2022	2030	WEM	WAM
Progress to climate and energy policy targets									
Greenhouse gas emission reductions in effort sharing sectors [1]	Mt CO_{2eq}, %, pp	6,196.1	14%	9%	-7%	-4%	-24%	-14	-13
Net greenhouse gas removals from LULUCF [2]	Kt CO2eq	-2 927	3 279	1 243	812.000	339.000	-2,545	n/a	n/a
Share of energy from renewable sources (1) [3]	%	17%	32%	30%	37%	38%	50%	-	-
Energy efficiency: primary energy consumption [3]	Mtoe	5.3	4.8	4.3	4.5	4.7	3.9		
Energy efficiency: final energy consumption [3]	Mtoe	2.9	2.9	2.7	2.8	2.8	2.5		
							EU-27		Projected
		2018	2019	2020	2021	2022	2021	2022	2030
Green transition: mobility									
Greenhouse gas emissions: road transport	Mt CO2e	-	-	-	2.3	2.3	769.0	786.6	1.9
Share of zero-emission vehicles in new registrations [4]	%	0.4	0.3	1.9	2.3	3.3	9	12.1	n/a
Number of publicly accessible AC/DC charging points		-	-	191	193	275	299178	446956	n/a
Share of electrified railways	%	11.4%	11.8%	11.8%	19.3%	-	56.1%	-	n/a
Green transition: buildings									
Greenhouse gas emissions: buildings	Mt CO2e	-	-	-	0.6	0.7	537.0	486.7	0.8
Final energy consumption in buildings	2015=100	108.2%	106.9%	106.7%	111.7%	107.3%	104.0%	97.2%	
Climate adaptation									
Climate protection gap [5]	score 1-4	-	-	1.1	0.8	1.0	1.5	1.5	n/a
		2018	2019	2020	2021	2022	2020	2021	2022
State of the environment									
Water | Water exploitation index (WEI+) (1) [6]	% of renewable freshwater	8.5	5.4	-	-	-	3.6	-	-
Circular economy | Material footprint [7]	tonnes per person	29.7	27.7	28.9	29.9	27.4	14.2	14.8	14.9
Pollution | Years of life lost due to air pollution by PM2.5 [8]	per 100.000 inhabitants	202	71	51	84	-	545	584	-
Biodiversity | Habitats in good conservation status [9]	%	56.7					14.7		
Common farmland bird index [10]	2000=100	74	75	69	-	-	78	-	-
Green transition: agri-food sector									
Organic farming	% of total utilised agricultural area	20.98	22.33	22.41	22.97	-	9.1	-	-
Nitrates in groundwater	mg NO_3/litre	27.05	26.36	25.04	-	-	20.42	-	-
Food waste per capita	Kg per capita			125	128	-	130	131	-
Share of soil in poor health [11]	%					59			41
Soil organic matter in agricultural land [12]	Mt per ha	73	-	-	-	-	7,904	-	-

Allikas: (1) Liikmesriikide 2019. ja 2020. aasta heiteandmed on valitsustevahelise kliimamuutuste eksperdirühma neljandas hindamisaruandes esitatud globaalse soojendamise potentsiaali (GWP) väärtused. Liikmesriikide võrdlusaasta (2005) heide vastavalt määrusele (EL) 2018/842. 2021. ja 2022. aasta heiteandmed ning 2030. aasta prognoosid on valitsustevahelise kliimamuutuste eksperdirühma viiendas hindamisaruandes esitatud globaalse soojendamise potentsiaali väärtused. 2021. aasta andmed põhinevad lõplikel inventuuriaruannetel ning 2022. aasta andmed ligikaudsetel inventuuriaruannetel ja Euroopa Keskkonnaameti arvutustel jõupingutuste jagamist käsitlevate õigusaktidega hõlmatud heite kohta. 2021. ja 2022. aasta lõplikud andmed pannakse paika pärast põhjalikku läbivaatamist 2027. aastal. 2030. aasta eesmärk on võrdlusaasta 2005 heite protsentuaalne muutus. Vahe eesmärgini on erinevus 2030. aasta eesmärgi ja prognoositud jõupingutuste jagamise sektori heite vahel olemasolevate meetmete korral (WEM) ja lisameetmete korral (WAM), protsentuaalse muutusena võrdlusaasta (2005) heite suhtes. 2030. aasta heiteprognoosides arvesse võetud meetmed kajastavad olukorda vastavalt liikmesriikide ajakohastatud riiklike energia- ja kliimakavade projektidele, või kui need ei ole kättesaadavad, siis 15. märtsiks 2023 vastavalt määrusele 2018/1999 esitatud teabele. (2) Negatiivne väärtus väljendab netosidumist ja positiivne väärtus netoheidet. Esitatud arvud on võetud 2024. aasta kasvuhoonegaaside inventuuriandmetest. 2030. aasta kasvuhoonegaaside netosidumise eesmärk, nagu on sätestatud määruse (EL) 2023/839 IIa lisas. (3) Taastuvenergia ja energiatõhususe 2030. aasta riiklikud eesmärgid on soovituslikud riiklikud panused kooskõlas määrusega (EL) 2018/1999 (juhtimismäärus), ELi tasandi 2030. aasta taastuvenergia eesmärk, mis on sätestatud direktiivis (EL) 2018/2001, mida on muudetud direktiiviga (EL) 2023/2413 (muudetud taastuvenergia direktiiv) – 42,5 % summaarsest energia lõpptarbimisest eesmärgiga jõuda 45 %ni – ning direktiivi (EL) 2023/1791 (energiatõhususe direktiiv) I lisas esitatud valem. (4) Akutoitega elektrilised sõiduautod ja kütuseelemendiga elektrilised sõiduautod. (5) Kliimamuutuste mõju vastase kindlustuskaitse lõhe näitab kliimaga seotud katastroofide põhjustatud kindlustamata majandusliku kahju osakaalu, mis põhineb üleujutustest, metsa- ja maastikupõlengutest, tormidest tuleneva riski modelleerimisel ning kindlustuse kasutamise määral. Skaala: 0 (kindlustuskaitse lõhe puudub) – 4 (väga suur lõhe) (Euroopa Kindlustus- ja Tööandjapensionide Järelevalve, 2022). (6) Territooriumil ja ajavahemikul kättesaadavate taastuvate mageveeressursside vee kogutarbimine. (7) Toorme kaevandamine tarbimiseks ja investeerimiseks. (8) Alla 2,5mikromeetrise läbimõõduga tahkete osakestega kokkupuutest tingitud enneaegse surma tõttu kaotatud potentsiaalsed eluaastad. (9) Hea kaitsestaatusega elupaikade osakaal vastavalt elupaikade direktiivi (direktiiv 92/43/EMÜ) artikli 17 kohaselt aastatel 2013–2018 esitatud andmetele. (10) Mitut liiki hõlmav indeks, millega mõõdetakse põllulinnuliikide arvukuse muutusi. (11) Allikas: komisjoni mullaseire direktiivi ettepaneku 12. lisa, SWD(2023) 417 final. (12) Hinnanguline põllumaa orgaanilise süsiniku sisaldus.

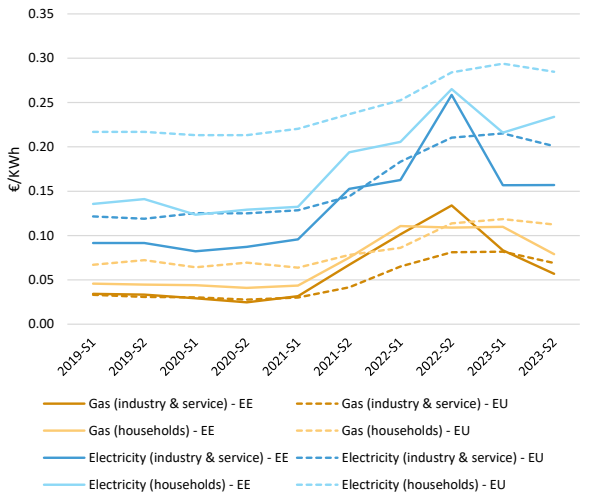
Selles lisas ([38]) käsitletakse Eesti edusamme ja probleeme nullnetoheitele ülemineku kiirendamisel ja samal ajal ELi konkurentsivõime tugevdamisel puhta energia sektoris ([39]). Selles hinnatakse ajakohastatud riikliku energia- ja kliimakava projektis esitatud meetmeid ja eesmärke ([40]).

Eesti energiasektoris leidsid 2023. aastal aset märkimisväärsed muutused. Eesti püüdlused energiasüsteemi ümberkujundamisel on olnud kiiduväärsed. Kiirendatud on taastuvate energiaallikate kasutusevõttu ja seatud ambitsioonikad eesmärgid nende laiendamiseks. Praegused probleemid energiatõhususe ja võrkude vallas vajavad lahendamist.

Sarnaselt ELi suundumusele langesid energia jaehinnad Eestis 2023. aastal, kuid ei ole veel jõudnud 2020. aasta tasemele. Kodutarbija keskmine gaasihind püsis 2022. aastal ja 2023. aasta alguses kõrge ja stabiilne, kuid langes 2023. aasta teisel poolel 28 %, olles keskmiselt 30 % alla ELi keskmise. Tööstustarbija gaasihind püsis 2023. aasta esimesel poolel kõrge, kuigi oli 2022. aasta teise poolaasta haripunktist selgelt langenud 37 %. Hind langes 2023. aasta teisel poolel veelgi, olles keskmiselt 18 % alla ELi keskmise. Mis puudutab elektrit, siis kodutarbija hind on endiselt kõrge, hoolimata sellest, et 2023. aasta esimesel poolel langes see kriisi haripunktiga võrreldes 20 %, kuid 2023. aasta teisel poolel tõusis taas. Siiski on kodutarbija keskmine hind 21 % alla ELi keskmise. Tööstuse ja teenuste puhul elektrihind langes 2022. aasta teisel poolel ja 2023. aasta esimesel poolel 40 %. Keskmine hind püsis kogu 2023. aasta jooksul stabiilne, jäädes 21–27 % alla ELi keskmise.

Eesti on üks ELi energiasõltumatumaid liikmesriike ja tal õnnestus veelgi vähendada oma energiasõltuvust ELi-välistest riikidest 13 %-lt 2013. aastal 5 %-le 2022. aastal, mis on ELi madalaim näitaja. See tuleneb peamiselt omamaisest põlevkivi kaevandamisest ning põlevkiviõli ja taastuvenergia tootmisest. Eesti sõltub täielikult maagaasi impordist, kuid selle roll Eesti energiasüsteemis on suhteliselt marginaalne – 2022. aastal jäi maagaasi arvele kättesaadavast koguenergiast vaid 7 % ja elektri kogutoodangust 0,6 % ([41]).

Joonis A7.1. **Eesti energia jaehinnad kodutarbijatele ning tööstusele ja teenustele**

(1) Tööstuses on tarbimisvahemik gaasi puhul I3 ja elektri puhul IC, mis osutavad keskmise suurusega tarbijatele ja annavad ülevaate taskukohasusest.
(2) Kodumajapidamiste tarbimisvahemik on gaasi puhul D2 ja elektri puhul DC.
(3) Tööstustarbijahinnad on esitatud ilma käibemaksu ja muude tagasisaadavate maksude/lõivudeta, sest mitte-kodutarbijatel on tavaliselt võimalik käibemaks ja mõned muud maksud tagasi saada.
Allikas: Eurostat

Suhtelises arvestuses tõusid mitte-kodutarbijate elektrihinnad võrreldes USA ja Jaapaniga märkimisväärselt ja võrreldes Ühendkuningriigiga vähemal määral. Kuigi Eesti elektrihinnad on alates 2022. aasta teisest poolest märkimisväärselt langenud, on need püsinud USA ja Jaapani hindadest kõrgemal. See võib mõjutada riigi energiamahukate tööstusharude rahvusvahelist konkurentsivõimet.

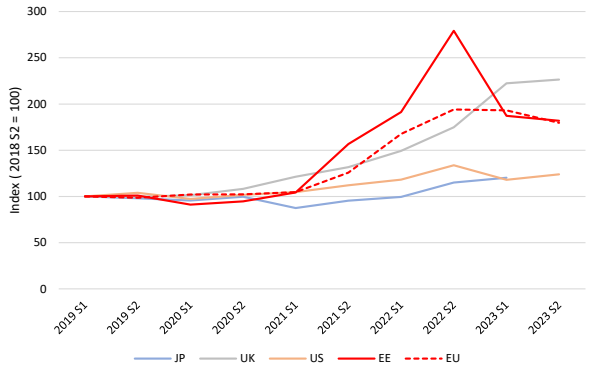
([38]) Seda täiendab 6. lisa, kuna Euroopa rohelepe keskendub puhtale energiale üleminekule, ja 8. lisa, milles käsitletakse kõige haavatavamate rühmade kaitsmise meetmeid, millega täiendatakse Euroopa roheleppe, kava „REPowerEU" ja Euroopa roheleppe tööstuskava raames tehtavaid jõupingutusi.

([39]) Kooskõlas roheleppe tööstuskava ja nullnetotööstuse määrusega.

([40]) Eesti esitas oma ajakohastatud riikliku energia- ja kliimakava projekti 2023. aasta augustis. Komisjon esitas hinnangu ja riigipõhised soovitused18. detsembril 2023.

([41]) Eurostat

Joonis A7.2. **Mitte-kodutarbijate elektrihindade suundumused (EL ja välispartnerid)**

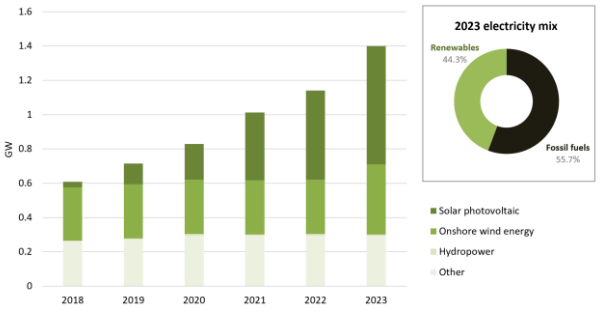
(1) Eurostati (EL ja EE) kohaselt osutab tarbimisvahemik ID suurtarbijatele, kelle aastane tarbimismaht on 2 000–20 000 MWh, näiteks elektrimahukates tootmissektorid, ning aitab analüüsida rahvusvahelisest konkurentsivõimet.
(2) JP = Jaapan
Allikas: Eurostat, Rahvusvaheline Energiaagentuur

Eesti suutis vähendada ka oma sõltuvust Venemaa gaasiimpordist, keelustades selle täielikult alates 2023. aasta jaanuarist, kuid tagades samal ajal varustuskindluse. Sellist mitmekesistamist on võimaldanud eelkõige Balticconnectori kasutuselevõtmine koos Soomega ja ([42]) juurdepääs Klaipeda veeldatud maagaasi terminalile Leedus (Läti kaudu). Lisaks saab riik kasutada Läti Inčukalnsi gaasihoidlat, on Paldiskisse ehitanud veeldatud maagaasi terminali ning rendib koos Soomega Inkoo ujuvat gaasihoidla-taasgaasistamisrajatist. Selleks et jätkuvalt vähendada sõltuvust impordist, on riigi eesmärk suurendada 2030. aastaks omamaist biometaani tootmist 380 GWh-ni aastas (2022. aastal oli see 161 GWh). Eesti saab arvestada ka nii Soome kui ka Lätiga sõlmitud kahepoolsete gaasitarnelepingutega. Eesti suutis 2022. aasta augustist kuni 2023. aasta detsembrini vähendada oma gaasinõudlust eelmise viie aasta keskmisega võrreldes 31 %. Aastane tarbimine oli 2022. aastal 0,4 miljardit kuupmeetrit (2021. aastal 0,5 miljardit kuupmeetrit). Mis puudutab elektrivarustuskindlust, siis Euroopa elektri põhivõrguettevõtjate võrgustiku andmetel ei olnud 2023. aastal ega 2023.–2024. aasta talvel probleeme seoses elektri ebapiisavusega. Riik sõltub elektrinõudluse rahuldamisel elektriimpordist, kusjuures elektrienergia netoimport moodustas 2022. aastal 13,8 % lõpptarbimiseks kättesaadavast elektrienergiast (– 18 protsendipunkti võrreldes 2021. aastaga) ([43]). Elektrisektoris on Eesti ja kahe teise Balti riigi üks peamisi eesmärke elektrivõrgu sünkroniseerimine Euroopa mandriosa elektrivõrguga 2025. aasta veebruariks. Praegu viiakse ellu mitut olulist taristuprojekti.

Eesti ajakohastatud riikliku energia- ja kliimakava projektis ei ole mainitud õiglase ülemineku territoriaalses kavas võetud kohustust lõpetada järk-järgult põlevkiviõli kasutamine. Eesti vastuvõetud kavas on märgitud, et valitsus lõpetab täiendavad investeeringud fossiilkütustesse ja põlevkivist elektritootmisse hiljemalt 2035. aastaks ning põlevkiviõli kasutamise järk-järgult hiljemalt 2040. aastaks. Seda kohustust ei ole ajakohastatud riikliku energia- ja kliimakava projektis kajastatud, mis seab kahtluse alla õiglase ülemineku fondist rahastatavad kavandatud meetmed.

Ülesseatud taastuvenergia tootmisvõimsus suurenes Eestis 2023. aastal 23 %. 2023. aastal oli taastuvenergia koguvõimsus Eestis 1 400 MW. Eesti tuuleenergia koguvõimsus oli 2022. aastal 408 MW (+ 29 %), millest kõik oli maismaal ([44]). Mis puudutab päikeseenergia kasutuselevõtu kiirendamist, siis 2022. aastal oli ülesseatud koguvõimsus 690 MW (+ 32 %).

Joonis A7.3. **Eesti ülesseatud taastuvenergia tootmisvõimsus (vasakul) ja elektrienergiaallikate jaotus (paremal)**

(1) „Muu“ hõlmab taastuvaid olmejäätmeid, tahkeid biokütuseid, vedelaid biokütuseid ja biogaasi.
Allikas: IRENA, Ember

Ajakohastatud riikliku energia- ja kliimakava projekti kohaselt ületab ülesseatud

([42]) 2023. aasta oktoobris sai Balticconnector kahjustada, mistõttu tuli see ajutiselt sulgeda, kuid see ei mõjutanud otseselt Eesti gaasivarustuskindlust. Balticconnector parandati ja võeti taas kasutusele 22. aprillil 2024.

([43]) Eurostat

([44]) IRENA 2023. aasta aruanne

päikeseenergiavõimsus 2030. aastal 1 GW. Samuti arendab Eesti 2030. aastaks välja 1,3 GW maismaa tuuleenergiavõimsust ja 1 GW avamere tuuleenergiavõimsust. See eesmärk on kooskõlas Eesti mittesiduva kokkuleppega, nagu on määratletud 2023. aasta ELi merepiirkondade kokkulepete mittesiduvate eesmärkidega.

Eesti on astunud märkimisväärseid samme reformide elluviimisel, et kiirendada taastuvate energiaallikate kasutuselevõttu. Eesti lisas oma taaste- ja vastupidavuskavasse ülevaate lubade andmisega seotud kavandatavatest seadusandlikest muudatustest, mille eesmärk on eelkõige kiirendada tuuleparkide arendamist, kusjuures mõne õigusakti muutmine on juba käimas. Sellega kehtestati ühtne merendustegevuse loamenetlus, milles on ühendatud eraldiseisvad loamenetlused, ning käivitati algatus kohalike omavalitsuste toetamiseks ja tuuleenergiaprojektide loamenetluse lihtsustamiseks.

Eesti viib Läänemere energiaturu ühendamise tegevuskava võrkude avamerekoridori raames koos Lätiga ellu ühist avamerevõrgu projekti ja on taganud oma esimesele avamere hübriidühendusele koha ühishuviprojektide ja vastastikust huvi pakkuvate projektide esimeses loendis. Projekt ELWIND ühendab nii ülekande- kui ka tootmisvarad, mis koosnevad võrkudevahelisest ühendusest ja ühisest avamere tuulepargist, mille võimsus võib ulatuda kuni 2 GW-ni. See on kavas kasutusele võtta 2035. aastaks. Lisaks kavandab Eesti koos Saksamaaga ühist hübriidmerekaabli projekti Baltic WindConnector, mis ühendab mõlemat Läänemere riiki.

Eesti suhteliselt suur taastuvate energiaallikate osakaal küttes ja jahutuses (2022. aastal 65,4 %) tuleneb peamiselt biomassi kasutamisest. Soojuspumbad katavad sellest osakaalust pisut üle kümnendiku ja nende müük suurenes 2022. aastal 4 %, viies nende koguarvu ligikaudu 240 000ni. Küte ja jahutus moodustavad 83 % riigi elamute energia lõpptarbimisest.

Tarbijate mõjuvõimu elektri- ja gaasiturgudel saaks veelgi suurendada. Arukate elektriarvestite täiemahuline kasutuselevõtt annab tarbijatele võimaluse oma energiakasutust paremini juhtida, võimaldab uute jaetoodete väljatöötamist ja edendab tarbijakäitumist. Mis puutub energiakogukondasse, siis nende raamistiku rakendamine ja areng edeneb aeglaselt.

Energiatõhususe kasv on Eestis aeglustunud, kuigi selles valdkonnas on veel kasutamata potentsiaali. 2022. aastal oli primaarenergia tarbimine Eestis 4,7 miljonit naftaekvivalenttonni ehk 6,1 % rohkem kui 2021. aastal ja 9,2 % vähem kui 2012. aastal. Energia lõpptarbimine oli 2,8 miljonit naftaekvivalenttonni ehk 1,5 % rohkem kui 2021. aastal ja 3,3 % vähem kui 2012. aastal. 2022. aastal olid parimad tulemused teenindussektoris, kus energia lõpptarbimine vähenes 11,0 %, ja kõige kehvemad tulemused transpordisektoris, kus energia lõpptarbimine suurenes 3,6 %.

Eesti jaoks on esmatähtis suurendada investeeringuid energiatõhususse ja renoveerimisse, et saavutada täiendav energiajulgeolek ja tegeleda samal ajal energiaostuvõimetuse probleemiga. Eesti on mitme ELi fondi toetusel rakendanud mitmeid energiatõhususe meetmeid. Enamik kavasid on mõeldud hoonete energiatõhususe parandamiseks. VKEdele ja tööstusharudele suunatud kavasid on suhteliselt vähe. Riigi taaste- ja vastupidavuskava alusel saadavat toetust on REPowerEU peatüki raames suurendatud. Eelkõige on suurendatud investeeringuid elu- ja teenindushoonetesse. Ühtekuuluvuspoliitika raames Eestile eraldatud rahastusest läheb 17 % energiatõhususe investeeringuteks, mis on suunatud ettevõtete ja üldkasutatavate hoonete põhjalikule renoveerimisele. Peamised hoonete energiatõhususe parandamise meetmed on suunatud elamutele ja eelkõige nende põhjalikule renoveerimisele. Enamik energiatõhususe kavasid on endiselt toetuspõhised ja rahastamisvahendite kasutamine on endiselt väga piiratud. Olemasolevate rahastamiskavade puhul, mille eesmärk on kaasata investeeringuid energiatõhususse, tugineb Eesti peamiselt toetuspõhistele rahastamiskavadele.

Eesti jõupingutused energiatarbimise vähendamiseks elamusektoris ei ole andnud olulist panust hoonete energiatarbimise vähendamise 2030. aasta eesmärgi saavutamisse. Elamute energia lõpptarbimine oli 2022. aastal väiksem kui 2020. aastal, kuid on

alates 2015. aastast suurenenud 3,6 % ([45]). Eesti hoonefondi energiatõhusus on kehv. Kasutuses olevate hoonete pind on 76 miljonit m^2. Hooned, mis ei ole täielikult renoveeritud, on sellest 70 miljonit m^2. 2020. aasta seisuga renoveeritakse aastas 500 000 m^2 pinda. Nagu on rõhutatud pikaajalise renoveerimisstrateegia hinnangus, tuleb suurendada avaliku sektori rahastust ja erainvesteeringuid, et saavutada ambitsioonikas eesmärk renoveerida 2050. aastaks riigi kogu hoonefond (kõik kuni 2000. aastani ehitatud hooned, muutes need liginullenergiahooneteks).

Eesti ei ole teatanud ühestki ökodisaini ja energiamärgistusega hõlmatud toodete kontrollimisest[13], mis tekitab tõsist muret seoses kõnealuste toodete nõuetele vastavusega, ausa konkurentsi tingimustega ettevõtjate vahel, energia ja CO_2 heite vähendamise võimaluste kasutamata jätmisega ning tarbijate usaldusega.

Eesti sõltub puhta energia tehnoloogia vallas endiselt suurel määral ELi-välistest riikidest, kuid on tõusmas ELi liidriks haruldaste muldmetallide tootmises ja arendab oma vesinikutööstust. Õiglase ülemineku fondi toetuste toel hakatakse Sillamäe haruldaste muldmetallide tehases tootma haruldaste muldmetallide magneteid, mis on rohepöörde tehnoloogia, näiteks elektriautode ja tuuleturbiinide kriitilise tähtsusega komponent (vt ka 12. lisa). Riigil on väike fotoelektriliste moodulite tootmisvõimsus – alla 100 MW. Eestil on selles valdkonnas ka elektrolüüsiseadmete tootmisvõimsus ning teadus- ja arendustegevuse taristu, mida toetab tema staatus üleeuroopalist huvi pakkuva tähtsa projekti elluviijana, ning Eesti kavatseb seda sektorit edasi arendada. Eestil on ka mitu maismaa-/avamere sektori arengu ökosüsteemi elementi, nagu peamised taristud, sihtasutused ja platvormid. Riik võttis 2023. aasta veebruaris vastu vesiniku tegevuskava, kuid ole veel seadnud 2030. aasta eesmärki vesiniku tootmise sihtvõimsuse osas.

([45]) Eurostat ja Teadusuuringute Ühiskeskus

Tabel A7.1.**Peamised energianäitajad**

		Estonia				EU			
		2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
ENERGY DEPENDNCE	**Import Dependency [%]**	**4.7%**	**10.5%**	**1.4%**	**6.2%**	**60.5%**	**57.5%**	**55.5%**	**62.5%**
	of Solid fossil fuels	107.2%	391.8%	95.2%	95.8%	43.3%	35.8%	37.3%	45.8%
	of Oil and petroleum products	129.6%	130.0%	54.9%	108.6%	96.7%	96.8%	91.7%	97.7%
	of Natural Gas	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	89.7%	83.6%	83.6%	97.6%
	Dependency from Russian Fossil Fuels [%]								
	of Natural Gas	99.0%	46.2%	11.5%	0.0%	39.7%	41.3%	41.1%	21.0%
	of Crude Oil	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	28.8%	26.7%	26.4%	19.5%
	of Hard Coal	100.0%	100.0%	83.0%	66.7%	43.5%	49.1%	47.4%	21.5%

		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
DIVERSIFICATION OF GAS SUPPLIES	**Gas Consumption (in bcm)**	**0.5**	**0.5**	**0.5**	**0.5**	**0.4**	**0.5**	**0.4**
	Gas Consumption year-on-year change [%]	10.0%	-5.0%	2.9%	-8.2%	-8.2%	14.1%	-25.3%
	Gas Imports - by type (in bcm)	**0.5**	**0.5**	**0.5**	**0.5**	**0.4**	**0.5**	**0.4**
	Gas imports - pipeline	0.5	0.5	0.5	0.5	0.4	0.5	0.4
	Gas imports - LNG	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
	Gas Imports - by main source supplier (in bcm) (1)							
	Latvia	-	-	-	-	0.2	0.4	0.4
	Lithuania	-	-	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
	Russia	0.5	0.5	0.5	0.5	0.2	0.1	-

		2019	2020	2021	2022	2023
	LNG Terminals - storage capacity m3 LNG					
	Number of LNG Terminals	0	0	0	1	1
	LNG Storage capacity (m3 LNG)	0	0	0	68,000	68,000
	Underground Storage					
	Number of storage facilities	0	0	0	0	0
	Technical Capacity (bcm)	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

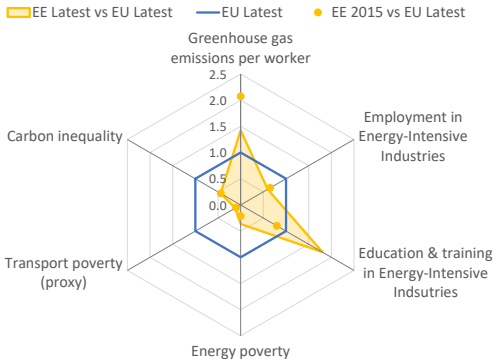
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ELECTRICITY/ENERGY	**Gross Electricity Production (GWh) (2)**	**12,170**	**13,160**	**12,364**	**7,616**	**6,078**	**7,204**	**8,937**	-
	Combustible Fuels	11,531	12,397	11,682	6,836	4,959	6,095	7,650	-
	Nuclear	-	-	-	-	-	-	-	-
	Hydro	35	26	15	19	30	23	23	-
	Wind	594	723	636	687	844	733	668	-
	Solar	10	14	31	74	245	354	596	
	Geothermal	-	-	-	-	-	-	-	-
	Other Sources	0	0	0	-	0	0	-	-
	Gross Electricity Production [%]								
	Combustible Fuels	94.8%	94.2%	94.5%	89.8%	81.6%	84.6%	85.6%	-
	Nuclear	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	-
	Hydro	0.3%	0.2%	0.1%	0.2%	0.5%	0.3%	0.3%	-
	Wind	4.9%	5.5%	5.1%	9.0%	13.9%	10.2%	7.5%	-
	Solar	0.1%	0.1%	0.2%	1.0%	4.0%	4.9%	6.7%	-
	Geothermal	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	-
	Other Sources	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	-
	Net Imports of Electricity (GWh)	**- 2,037**	**- 2,734**	**- 1,897**	**2,157**	**3,644**	**2,629**	**1,011**	-
	As a % of electricity available for final consumption	-26.5%	-35.3%	-22.9%	26.1%	42.4%	32.5%	13.8%	-
	Electricity Interconnection [%]		**63.2%**	**69.0%**	**67.6%**	**67.6%**	**83.4%**	**85.8%**	**69.4%**
	Share of renewable energy consumption - by sector [%]								
	Electricity	16.2%	17.6%	19.7%	22.0%	28.3%	29.2%	29.1%	-
	Heating/cooling	51.8%	52.2%	53.7%	52.2%	58.8%	61.3%	65.4%	-
	Transport	0.4%	0.4%	3.3%	6.2%	12.2%	11.1%	8.5%	-
	Overall	29.2%	29.5%	30.0%	31.7%	30.1%	37.4%	38.5%	-

		2019	2020	2021	2022	2023
CLEAN ENERGY	**VC investments in climate tech start-ups and scale-ups (EUR Mln)**	**1.17**	**3.18**	**119.82**	**78.02**	**177.46**
	as a % of total VC investment (3) in Estonia start-ups and scale-ups	0.6%	3.0%	9.5%	5.1%	41.3%
	Research & Innovation spending in Energy Union R&i priorites					
	Public R&I (EUR mln)	3.9	3.1	1.5	-	-
	Public R&I (% GDP)	0.014%	0.011%	0.005%	-	-
	Private R&I (EUR mln)	2.7	4.2	-	-	-
	Private R&I (% GDP)	0.010%	0.015%	-	-	-

(1) Peamiste tarnijate järjestus põhineb uusimatel kättesaadavatel andmetel (2022. aasta kohta).
(2) Riskikapitaliinvesteeringud hõlmavad riskikapitalitehinguid (kõik etapid), väikeseid ühinemis- ja omandamistehinguid ning börsivälistesse ettevõtetesse tehtavaid kasvuinvesteeringuid (ettevõtete puhul, mis on varem kuulunud riskikapitali investeerimisühingu portfelli või on saanud äriinglite või stardirahastust).
Allikas: Eurostat, Gas Infrastructure Europe, Teadusuuringute Ühiskeskuse analüüs PitchBoki andmete põhjal (3/2024), Teadusuuringute Ühiskeskus SETIS (2024).

Selles lisas käsitletakse Eesti edusamme kliimaneutraalsusele ja keskkonnakestlikkusele õiglase ülemineku tagamisel, eelkõige haavatavate töötajate ja leibkondade jaoks. Eesti rohemajandus laieneb. Aastatel 2015–2021 suurenes töökohtade koguarv keskkonnakaupade ja -teenuste sektoris 6,5 % (32 133ni) (ELis 18,2 %) ning moodustas kogu tööhõivest 4,9 % (ELis 2,7 %). Samuti vähenes aastatel 2015–2022 Eesti tööjõu kasvuhoonegaaside heite mahukus (vt joonis A8.1 ja tabel A8.1) 29,6 tonnilt 20,4 tonnile töötaja kohta. Kuigi see on endiselt üle ELi keskmise (14,3 tonni töötaja kohta 2022. aastal ([46]), osutab see rohepöörde positiivsele suundumusele. Kooskõlas nõukogu soovitusega õiglase kliimaneutraalsusele ülemineku tagamise kohta,([47]) kirjeldatakse Eesti taaste- ja vastupidavuskavas õiglase rohepöörde jaoks olulisi reforme ja investeeringuid,([48]) täiendades REPowerEU peatükki, õiglase ülemineku territoriaalset kava ja Euroopa Sotsiaalfond+ toetatavaid projekte.

Joonis A8.1. **Õiglase ülemineku väljakutsed Eestis**

Allikas: Eurostat, ELi tööjõu-uuring, EMPL-JRC GD-AMEDI/AMEDI+ ja DISCO(H) projektid (vt tabel A8.1).

Tööhõive Eesti sektorites, mida rohepööre kõige rohkem mõjutab, püsib stabiilne. 2023. aastal moodustas Eesti energiamahukate tööstusharude ([49]) tööhõive kogutööhõivest 2,1 % (ELis 3,5 %). Mäetööstussektoris suurenes töötajate arv 2018. aastal 5 000 töötajani ja on sellest ajast alates pidevalt vähenenud, olles nüüd väiksem kui 2015. aastal (2023. aastal ligikaudu 2 700 töötajat). Üleminek põlevkivilt muudele energiaallikatele seab ohtu ligikaudu 16 000 inimese töökoha. Põlevkivisektori tuumikettevõtted on Ida-Virumaa majanduse alustala (40 % maakonna suurimatest tööandjatest on põlevkiviettevõtted) nii käibe kui teistele ettevõtetele avalduva mõju seisukohast. Seepärast mõjutab põlevkivisektori kahanemine kogu piirkonna tõhusat toimimist ([50]). Vabade töökohtade määr ehitussektoris (vt joonis A8.2), mis on rohepöörde jaoks kõige olulisem sektor, on oluliselt väiksem kui ELi keskmine (0,1 % võrreldes 3,6 %ga ELis 2023. aastal). Sellest hoolimata leiab 69 % sektori väikestest ja keskmise suurusega ettevõtjatest, et oskuste nappus pärsib nende üldist äritegevust ([51]).

Tänu mitmesugustele rohepöörde meetmetele peaksid täiendus- ja ümberõpe energiamahukates tööstusharudes eeldatavasti suurenema. Eestis leiab 31 % VKEdest, et äritegevuse keskkonnasäästlikumaks muutmiseks vajalikud oskused muutuvad üha olulisemaks (ELis 42%) ([51]). Energiamahukates tööstusharudes suurenes hariduses ja koolituses osalevate töötajate osakaal 8,68 %-lt 2015. aastal 19,6 %-le 2023. aastal (ELis 10,94 %).Kui Eesti tahab anda oma kavandatud panuse ELi 2030. aasta taastuvenergia eesmärgi saavutamisse, on tuule- ja päikeseenergia kasutuselevõtuks vaja 300–600 täiendavat kvalifitseeritud töötajat, milleks tuleks investeerida oskustesse 1,4–1,7 miljonit eurot ([52]) (vt 15. lisa). Taaste- ja vastupidavuskava ning õiglase ülemineku territoriaalse kava raames tehtavad investeeringud hõlmavad meetmeid selle ülemineku sotsiaalse ja tööhõivealase mõju leevendamiseks, sealhulgas põlevkivitööstuse töötajate ümberõppe ja oskuste täiendamise

([46]) Tööjõuga seotud arvutused põhinevad ELi tööjõu-uuringul. Eesti 2023. aasta riigiaruandes arvutati need näitajad rahvamajanduse arvepidamise tööhõivestatistika põhjal. Seetõttu võib kahe aruande võrreldavus olla piiratud.

([47]) Nõukogu 16. juuni 2022. aasta soovituses kliimaneutraalsusele õiglase ülemineku tagamise kohta (2022/C 243/04) käsitletakse tööhõivet, oskusi, maksusoodustusi ja sotsiaalkaitsesüsteeme, olulisi teenuseid ja eluaset.

([48]) Vt ülevaate saamiseks 2022. aasta riigiaruanne (6. lisa) ja 3. lisa.

([49]) Mäetööstus (NACE B), kemikaalid (C20), mineraalid (C23), metallid (C24) ja autotööstus (C29)

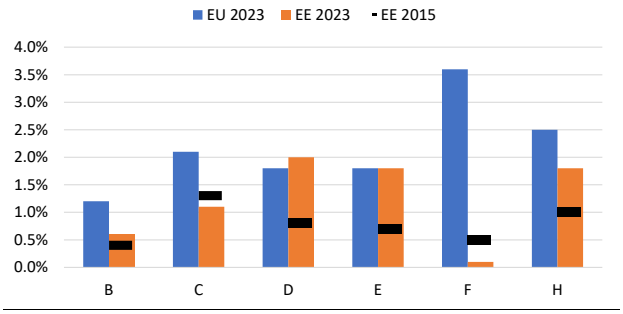
([50]) Vt Praxise mõttekoja aruanne põlevkivitööstuse kohta: Ida-Virumaa majanduse ja tööturu kohandamine põlevkivitööstuse vähenemisega | Praxis.

([51]) Eurobaromeetri uuring „Oskuste nappus ning värbamis- ja töösuhte säilitamise strateegiad väikestes ja keskmise suurusega ettevõtetes“.

([52]) EMPL-JRC AMEDI+ projekt.

programme ning tõhusaid töökohavahetuse meetmeid (vt 14. lisa). Euroopa Sotsiaalfond+ integreerib roheoskuste arendamise tööturu-, haridus- ja koolitusmeetmetesse, mis aitab muuta rohe- ja digipöördega seotud õppevaldkonnad atraktiivsemaks ja suurendada inimeste teadlikkust nendest.

Joonis A8.2. **Vabade töökohtade määr ümberkujundatavates sektorite ning mäetööstuses**

B – Mäetööstus
C – Töötlev tööstus
D – Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine
E – Veevarustus, kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus
F – Ehitus
H – Transport ja laondus
Allikas: Eurostat jvs_a_rate_r2.

Energiaostuvõimetuse näitajad on jäänud tublisti alla ELi keskmise, kuid energiahindade järsk tõus on olukorda halvendanud. Selliste inimeste osakaal, kes ei suuda oma kodu piisavalt soojana hoida, suurenes 2,0 %-lt 2015. aastal 3,4 %-le 2022. aastal, kuid on endiselt tublisti alla ELi keskmise (9,3 %) ([53]). See näitaja suurenes 2021.–2022. aastal 1,4 protsendipunkti võrra, kuna hoolimata Eestis rakendatud erakorralistest meetmetest tõusid energiahinnad COVID-19 pandeemiast ja Venemaa Ukraina-vastasest agressioonisõjast tingitud tarnepiirangute tõttu. 5,9 % vaesuse ohus olevast elanikkonnast (ELis 20,1 %) ja 3,5 % väiksema keskmise sissetulekuga leibkondadest (sissetuleku detsiilides 4–5) (ELis 11,6 %) ei suutnud 2022. aastal oma kodu piisavalt soojana hoida. Teisest küljest kulutas 2023. aasta jaanuaris 4,4 % vaesuse ohus olevast elanikkonnast märkimisväärse osa oma eelarvest (üle 6 %) eratranspordikütustele (ELis 37,1%) ([54]). Eesti kehtestas 2020. aastal energiaostuvõimetuse määratluse. Energiaostuvõimetust leevendavad meetmed on peamiselt seotud sotsiaalhoolekande seaduse kohase sotsiaaltoetusega ning toimetulekutoetusega leibkondadele, kelle sissetulek jääb alla miinimumpalga. Sellega seoses on võimalik rohkem keskenduda tulemuslikele ja hästi suunatud struktuurimeetmetele, et tegeleda energiaostuvõimetuse algpõhjustega, nagu on sätestatud komisjoni soovituses energiaostuvõimetuse kohta (2023/2407).

Kuigi keskkonnaalane ebavõrdsus jääb Eestis alla ELi keskmise, on see endiselt probleemiks. 2021. aastal oli 20 % suurima sissetulekuga elanikkonna tarbimisjalajälg 1,2 korda suurem kui 20 % kõige vaesema elanikkonna jalajälg (ELi vastav näitaja on 1,8) ([55]). Mõlema elanikkonnarühma tarbimisjalajälg on suurim eluaseme ja toidu puhul. Õhusaaste keskmine tase oli Eestis 2021. aastal alla ELi keskmise (vastavalt 5,8 ja 11,4 µg/m³ PM2,5) ja õhusaaste oli kõigis piirkondades allpool kriitilist taset ([56]). Õhusaastega kokkupuude põhjustab igal aastal hinnanguliselt 100 enneaegset surma ([57]).

Eesti on astunud olulisi samme õiglase kliimaneutraalsusele ülemineku elluviimiseks. Komisjon on välja töötanud uue rohereformi tegevuskava, mis peaks hõlbustama üleminekut kliimaneutraalsusele ja mille rakendamine on alles varases etapis. Rohepöördest mõjutatud inimeste jaoks on avalike tööturuasutuste kaudu kehtestatud ümberõppemeetmed. Kuid rohepöörde suhtes kõige haavatavamatele rühmadele suunatud

([53]) Energiaostuvõimetus on mitmemõõtmeline kontseptsioon. Kasutatud näitaja keskendub energiaostuvõimetuse tagajärgedele. Täiendavad näitajad on kättesaadavad energiaostuvõimetuse nõustamiskeskuse veebisaidil.

([54]) Eratranspordikütuste taskukohasus on üks liikuvusvaesuse põhimõõde. Näitaja on välja töötatud EMPL-JRC GD-AMEDI/AMEDI+ projektide raames. Metoodikat on selgitatud dokumendis „Economic and distributional effects of higher energy prices on households in the EU".

([55]) Välja töötatud EMPL-JRC DISCO(H) projekti raames. Metoodikat on selgitatud: Teadusuuringute Ühiskeskus, 2024. Carbon and environmental footprint inequality of household consumption in the EU. JRC137520. ELi keskmine on EL 27 keskmine ilma Itaaliata (kodumajapidamiste sissetulekute andmed ei ole leibkondade eelarve uuringus Itaalia kohta kättesaadavad).

([56]) Kaks korda rohkem kui WHO õhukvaliteedi suunistes soovitatud tase (iga-aastane kokkupuude 5 µg/m³).

([57]) Euroopa Keskkonnaamet – õhukvaliteedi terviseriski hindamine

Tabel A8.1. **Õiglase ülemineku põhinäitajad Eestis**

Indicator	Description	EE 2015	EE	EU
GHG per worker	Greenhouse gas emissions per worker – CO_2 equivalent tonnes	29.6	20.4 (2022)	14.3 (2022)
Employment EII	Employment share in energy-intensive industries, including mining and quarrying (NACE B), chemicals (C20), minerals (C23), metals (C24) and automotive (C29)	2.3%	2.1% (2023)	3.5% (2023)
Education & training EII	Adult participation in education and training (last 4 weeks) in energy-intensive industries	8.6%	19.6% (2023)	10.9% (2023)
Energy poverty	Share of the total population living in a household unable to keep its home adequately warm	2.0%	3.4% (2022)	9.3% (2022)
Transport poverty (proxy)	Estimated share of the AROP population that spends over 6% of expenditure on fuels for personal transport	3.8%	4.4% (2023)	37.1% (2023)
Carbon inequality	Ratio between the consumption footprint of the top 20% vs bottom 20% of the income distribution	1.2	1.2 (2021)	2.7 (2021)

Allikas: Eurostat (env_ac_ainah_r2, lfsa_egan2d, ilc_mdes01), ELi tööjõu-uuring (aegridade katkemine 2021. aastal), EMPL-JRC GD-AMEDI/AMEDI+ ja DISCO(H) projektid.

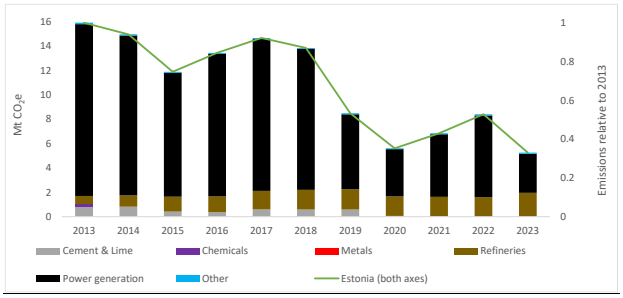
meetmed on vähem silmapaistvad. Põlevkiviõli tööstuses rohepöördest mõjutatud töötajaid toetatakse õiglase ülemineku fondi kaudu, sealhulgas uue meetmega mikrokvalifikatsioonitunnistuste omandamiseks ja töökohavahetuse toetusega, mis kehtestatakse 2024. aastal ([58]).

([58]) Tuginedes nõukogu soovituse (õiglase kliimaneutraalsusele ülemineku tagamise kohta) läbivaatamisele, mis toimus 2023. aasta oktoobris.

Eesti konkurentsivõime edendamiseks on väga tähtis tööstuse ja hoonestatud keskkonna rohepööre, eelkõige CO_2 heite vähendamine, ressursitõhusus ja -ringlus ([59]). Seepärast on Eesti prioriteedid jäätmekäitlus ning materjalide ringkasutus tööstuses ja ehituses.

Eesti on ELi ringmajanduse eesmärkide saavutamisel graafikus, kuid mõnes valdkonnas tuleb tulemusi veel parandada. ELi 2020. aasta ringmajanduse tegevuskava eesmärk on kahekordistada ajavahemikul 2020–2030 materjalide ringkasutuse määra. Samuti on tegevuskava eesmärk märkimisväärselt vähendada ELi materjalijalajälge. Eesti materjalijalajälg on tublisti üle ELi keskmise, kusjuures lõhe kipub veelgi suurenema (vt joonis A9.1). Materjali ringkasutuse määr oli Eestis 2020. aastal 15,1 %, mis on üle ELi keskmise (11,7 %). Ringmajandusele ülemineku potentsiaali saaks endiselt paremini ära kasutada, et tõugata tagant Eesti tööstuse CO_2 heite vähendamist.

Joonis A9.1. **HKSi heitkogused sektorite kaupa alates 2013. aastast**

Allikas: Euroopa Komisjon

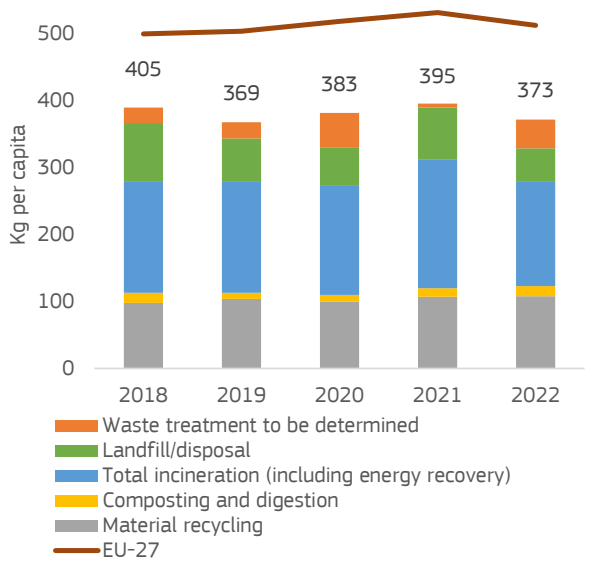
Kuigi ELi heitkoguste süsteemi (HKS) kuuluvate sektorite kasvuhoonegaaside heide suurenes Eestis ([60]) 2022. aastal, oli see 2023. aastal 38 % väiksem kui 2019. aastal. 61 % HKSi kuuluvate käitiste heidetest tulenes 2023. aastal Eestis elektritootmisest. Ülejäänud kogus jäi peaaegu täielikult rafineerimistehaste arvele, mille osakaal oli 37 %. Alates 2019. aastast on HKSi heitkogused Eestis vähenenud põhiliselt tänu elektrienergiasektorile, kus neid on kärbitud 48 %. Tsemendi- ja lubjatootmisest tulenevad heitkogused moodustasid 2019. aastal tööstuse kogunäitajast 7 %, olles ulatunud aasta varem 26 %, kuid langesid 2022. aastal täiesti nulli.

Jäätmekäitluse alal on Eesti viimasel aastakümnel teinud edusamme, kuid selles valdkonnas on siiski veel arenguruumi. Olmejäätmete käitlemist tuleb oluliselt parandada. On oht, et Eesti ei saavuta ELi ringlussevõtu eesmärke, ning riiki vaevavad jätkuvalt struktuursed probleemid, mistõttu jäätmete ringlussevõtt edeneb aeglaselt. Jäätmete ringlussevõtu korraldamise eest vastutavad kohalikud omavalitsused. Samas ei ole kehtestatud põletamismaksu, et suunata jäätmekäitlust jäätmete ringlussevõtu suunas. Olmejäätmete ringlussevõtu määr kerkis küll 2017. ja 2021. aasta vahel 28,2 %-lt 30,3 %-le, kuid jääb 2025. aasta ringlussevõtu eesmärgi täitmiseks liiga madalaks. Plastpakendijäätmete ringlussevõtu määr oli aga 2021. aastal 42,5 %, st ületas ELi keskmist (39,7 %). Samuti näitab Eesti häid tulemusi elektri- ja elektroonikaseadmete jäätmete ringlussevõtul, mille näitaja oli 2021. aastal 81,6 %. Prügilasse ladestamise 2035. aasta eesmärgi täitmisel püsib Eesti graafikus. Jäätmekäitlustehnoloogia alane innovatsioon on samas soiku jäänud, sest alates 2016. aastast ei ole selles valdkonnas registreeritud ühtki uut patenti.

([59]) Vt ka 6., 7. ja 12. lisa.

([60]) Analüüsis ei ole võetud arvesse lennundussektorit. Lisateabe saamiseks ja andmeallikatega tutvumiseks vt Weitzel, M; van der Vorst, C. (2024), „Uneven progress in reducing emissions in the EU ETS“, Teadusuuringute ühiskeskuse teadus- ja poliitikaülevaade, JRC138215, Teadusuuringute Ühiskeskus.

Joonis A9.2. **Olmejäätmete käitlemine**

Allikas: Eurostat

Tööstussüsteemi iseloomustab kehv ressursitootlikkus. 2021. aastal tekitati ühe kilogrammi tarbitud materjali kohta 1 eurot väärtust, mis näitab, et ressursimahukad tööstusharud pärsivad Eestis ressursitootlikkuse kasvu. Lisaks on ressursitootlikkus üks Eesti innovatsioonisuutlikkuse suhteliselt nõrku kohti. 2022. aasta ökoinnovatsiooni tulemustabelis oli Eesti 13. kohal (indeks 115,5 võrreldes ELi keskmisega 121,5; 2013 = 100). Ressursitootlikkust mõjutab ka ressursimahukas energiatootmine põlevkivist (vt 12. lisa). Põlevkivi põletamine ja töötlemine annab 90 % riigi ohtlikest jäätmetest. Seetõttu on Eesti ELis suuruselt teine ohtlike jäätmete tekitaja (1 198 kg elaniku kohta) (Eurostat, 2020).

Kavandatud on lisameetmed, et toetada hoonestatud keskkonna üleminekut ringmajandusele. 2021. aastal võttis Eesti vastu ehitussektori visiooni aastaks 2035. Selles keskendutakse sektori parimate arengusuundade kindlakstegemisele ja seitsme sammu kaudu kvaliteetse hoonestatud keskkonna kujundamisele. Eesti käivitas ka näidishoonete projekti, mille eesmärk on käivitada ringlusehituse edendamiseks moodulhoonete platvorm.

Jäätmete raamdirektiivi ehitussektori eesmärkide täitmisel on Eesti graafikus, kuigi selles valdkonnas on veel arenguruumi. 2018. ja 2020. aasta vahel vähenes ehitus- ja lammutustegevuse tulemusena tekkinud jäätmete hulka elaniku kohta ning jäi alla ELi keskmise. Tagasitäite kasutamine on alates 2018. aastast kasvanud ja 2020. aastal jõudis selle osakaal 55,7 %ni, ületades ELi keskmist (9,9 %). Eesti materjali korduskasutuse määr langes 2020. aastal 93 %-le, kuid vastab endiselt jäätmete raamdirektiivi eesmärgile. 2021. aastal oli 82 %-l Eesti elanikkonnast juurdepääs vähemalt bioloogilisele reoveepuhastusele.

Tabel A9.1.**Ringlusnäitajad**

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	EU-27	Latest year
Industry								
Resource productivity (purchasing power standard (PPS) per kilogram)	0.8	0.9	1.0	1.0	1.1	-	2.5	2022
Circular material use rate (%)	13.9	15.4	16.5	15.9	16.0	-	11.5	2022
Eco-innovation index (2013=100)	98.8	98.7	106.8	111.7	115.5	-	121.5	2022
Recycling of plastic packaging (%)	37.7	40.6	40.9	42.5	-	-	40.7	2021
Cost of air emissions from industry (EUR bn)	3.6	1.7	1.0	1.2	-	-	352.7	2021
Built environment								
Recovery rate from construction and demolition waste (%)	95.0	-	93.0	90.2	-	-	89.0	2020
Soil sealing index (base year = 2006)	102.4	-	-	-	-	-	103.4	2018
Non-residential floor area (m^2 per capita)	69.1	69.7	70.4	-	-	-	18.0	2020
Waste backfilled (%)	40.0	-	55.7	-	24.4	-	9.9	2020

Allikas: Eurostat, Euroopa Keskkonnaamet.

Digipööre on esmatähtis vastupidava ja konkurentsivõimelise majanduse tagamisel. Kooskõlas digikümnendi poliitikaprogrammiga ja eelkõige selle 2030. aasta digipöörde eesmärkidega kirjeldatakse käesolevas lisas Eesti tulemusi digioskuste, digitaristu/-ühenduvuse ning ettevõtete ja avalike teenuste digitaliseerimise vallas. Asjakohasel juhul osutatakse selles taaste- ja vastupidavuskava rakendamisel tehtud edusammudele. Eesti eraldab oma taaste- ja vastupidavuskava eelarvest digivaldkonnale 24,1 % (208 miljonit eurot) ([61]). Ühtekuuluvuspoliitika raames eraldatakse digipöördele veel 0,4 miljonit eurot (11 % riigile ette nähtud ühtekuuluvuspoliitika vahendite kogusummast) ([62]).

Digikümnendi poliitikaprogrammis on esitatud kava ELi digipöörde edukaks elluviimiseks 2030. aastaks. Eesti tegevuskavas on kirjeldatud meetmed, mida kavatsetakse võtta eesmärkide ja sihtide saavutamiseks riiklikul tasandil. Esimeses aruandes digikümnendi olukorra kohta osutati vajadusele kiirendada ja süvendada ühiseid jõupingutusi kogu ELi hõlmavate eesmärkide ja sihtide saavutamiseks ([63]). Digioskustega elanikkond muu hulgas hoogustab digitehnoloogia arengut ja kasutuselevõttu, suurendab tootlikkust ja toob kaasa uued ärimudelid. Üha digitaalsemas keskkonnas suurendavad elanikkonna digioskused ka kaasatust ja osalust ([64]). Digitehnoloogial, -taristul ja -vahenditel on oma koht toimetulekus praeguste struktuursete väljakutsetega, sealhulgas strateegilise sõltuvuse, küberjulgeoleku ja kliimamuutustega.

Eestis on suur ja kasvav digiekspertide hulk ning suhteliselt heade digioskustega elanikkond. Eestis on vähemalt elementaarsete digioskustega inimeste osakaal pisut üle ELi keskmise ning IKT-spetsialistide osakaal on väga suur. Samas teatas 67 % IKT-spetsialiste vajavatest Eesti ettevõtetest, et neil on raskusi selliste töötajate värbamisel, mis näitab, et oskuste nappus siiski püsib. Kuigi IKT valdkonna lõpetanute osakaal on juba suurim ELis (9,6 % võrreldes 4,5 %ga ELis keskmiselt), võtab Eesti IKT-spetsialistide nappuse leevendamiseks lisaks sihipäraseid meetmeid, nagu välismaiste IKT-ekspertide ligimeelitamise kavad ning täiend- ja ümberõppe programmid ([65]). Eesti taaste- ja vastupidavuskavaga on ette nähtud ka IKT sektori jaoks vajalike oskuste reform.

Digitaristu/ühenduvus Eestis on endiselt suhteliselt keskpärane, kuigi see on viimastel aastatel märkimisväärselt paranenud. Väga suure läbilaskevõimega võrkude katvus (76,9 %) on alla ELi keskmise (78,8 %). Riik jääb ikka veel maha üldise 5G leviala osas. Eesti taaste- ja vastupidavuskava sisaldab meedet ülikiirete lairibavõrkude kasutuselevõtuks maapiirkondade uutes kohtades.

Mitte kõik Eesti ettevõtted ei kasuta täielikult ära digitehnoloogia võimalusi. Vähemalt elementaarse digimahukusega väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate osakaal on pisut alla ELi keskmise (55,9 % võrreldes 57,7 %ga ELis keskmiselt), kuid mõnda kõrgtehnoloogilist lahendust kasutatakse Eesti ettevõtetes sagedamini kui ELis keskmiselt. Eesti ettevõtlusökosüsteemis on palju uuenduslikke ja kasvavaid idufirmasid, mis edendavad riigi majanduskasvu ja moderniseerimist. Eesti taaste- ja vastupidavuskava sisaldab mõningaid meetmeid ettevõtete, eelkõige VKEde digitaliseerimise toetamiseks ja soodustamiseks, sealhulgas meedet, millega antakse rahalist toetust digitehnoloogia kasutuselevõtuks, tööstuse teadus- ja arendustegevuse edendamiseks ning töötajate koolitamiseks. 2022. aastal esines 3,1 %

([61]) Digieesmärkide saavutamisele kaasa aitavate rahaeraldiste osakaal on arvutatud taaste- ja vastupidavusrahastu määruse VII lisa alusel.

([62]) See summa hõlmab kõiki programmiperioodil 2021–2027 tehtavaid ühtekuuluvuspoliitika investeeringuid, mis on konkreetselt seotud digipöördega või aitavad sellele märkimisväärselt kaasa. Vahendite allikaks on Euroopa Regionaalarengu Fond, Ühtekuuluvusfond, Euroopa Sotsiaalfond+ ja õiglase ülemineku fond.

([63]) Euroopa Komisjon (2023), 2023. aasta aruanne digikümnendi olukorra kohta, 2023. aasta aruanne digikümnendi olukorra kohta | Euroopa digituleviku kujundamine (europa.eu).

([64]) Vt nt OECD (2019), „OECD Economic Outlook, Digitalisation and productivity: A story of complementarities“, OECD Economic Outlook, köide 2019, nr 1 | OECD iLibrary (oecd-ilibrary.org) ja OECD (2019), „Going Digital: Shaping Policies, Improving Lives – Summary“, https://www.oecd.org/digital/going-digital-synthesis-summary.pdf.

([65]) Vt https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=ICT_specialists_-_statistics_on_hard-to-fill_vacancies_in_enterprises ja https://digital-strategy.ec.europa.eu/et/policies/desi-estonia.

Eesti ettevõtete IKT-teenustes küberrünnakute (nt lunavara- või teenusetõkestusrünnete) tõttu katkestusi. Selliste ettevõtete hulk, mis oli eelneva 12 kuu jooksul arendanud oma IKT turbepoliitikat või selle läbi vaadanud, ulatus samal aastal 20,9 %ni.

Eesti digitaalsed avalikud teenused (e-riik) on väga arenenud. Digitaalmajanduse ja -ühiskonna indeksi tulemused kodanikele ja ettevõtetele osutatavate digitaalsete avalike teenuste osas on Eestis ühed ELi kõige paremad (kodanike puhul 95,8 punkti ja ettevõtete puhul 98,8 punkti). Riik kavatseb taaste- ja vastupidavuskava raames muuta need teenused veelgi kasutajakesksemaks ja proaktiivsemaks (ennetades kasutajate vajadusi ja astudes esimese sammu). Eestis on laialdaselt kasutusel e-identimine (eID). Eestil on praegu kuus Eesti eID süsteemi raames teatatud eID vahendit. Need on ID-kaart, elamisluba, digi-ID, e-residentsus, digi-ID, Mobiil-ID ja diplomaatiline ID-kaart ja need kõik on kõrge usaldusväärsuse tasemega. E-tervise andmete juurdepääsu alal ületab Eesti näitaja (98) tunduvalt ELi keskmist (79).

Tabel A10.1.**Peamised digikümnendi eesmärgid, mida jälgitakse digitaalmajanduse ja -ühiskonna indeks näitajatega**

	Estonia			EU	Digital Decade target by 2030 (EU)
	2022	2023	2024	2024	
Digital skills					
At least basic digital skills	**56%**	**56%**	**63%**	**56%**	**80%**
% individuals	2021	2021	2023	2023	2030
ICT specialists ([1])	**6.2%**	**6.6%**	**6.7%**	**4.8%**	**20 million**
% individuals in employment aged 15-74	2021	2022	2023	2023	2030
Digital infrastructure/connectivity					
Fixed very high capacity network (VHCN) coverage	**73%**	**76%**	**77%**	**79%**	**100%**
% households	2021	2022	2023	2023	2030
Fibre to the premises (FTTP) coverage ([2])	**73%**	**76%**	**77%**	**64%**	**-**
% households	2021	2022	2023	2023	
Overall 5G coverage	**18%**	**43%**	**87%**	**89%**	**100%**
% populated areas	2021	2022	2023	2023	2030
Digitalisation of businesses					
SMEs with at least a basic level of digital intensity	**54%**	**NA**	**56%**	**58%**	**90%**
% SMEs	2021		2023	2023	2030
Data analytics	**NA**	**NA**	**26%**	**33%**	**-**
% enterprises			2023	2023	
Cloud	**51%**	**51%**	**53%**	**39%**	**-**
% enterprises	2021	2021	2023	2023	
Artificial intelligence	**3%**	**3%**	**5%**	**8%**	**-**
% enterprises	2021	2021	2023	2023	
AI or cloud or data analytics ([3])	**NA**	**NA**	**61%**	**55%**	**75%**
% enterprises			2023	2023	2030
Digitalisation of public services					
Digital public services for citizens	**92**	**94**	**96**	**79**	**100**
Score (0 to 100)	2021	2022	2023	2023	2030
Digital public services for businesses	**98**	**99**	**99**	**85**	**100**
Score (0 to 100)	2021	2022	2023	2023	2030
Access to e-health records	**NA**	**89**	**98**	**79**	**100**
Score (0 to 100)		2022	2023	2023	2030

(1) Eesmärk 20 miljonit moodustab umbes 10 % kogu tööhõivest.
(2) Valguskaabelühendus hooneni katvuse näitajat käsitletakse eraldi, sest selle arengut jälgitakse samuti eraldi ja seda võetakse arvesse digikümnendi raames väga suure läbilaskevõimega võrkude katvuse andmete tõlgendamisel.
(3) Vähemalt 75 % ELi ettevõtetest on vastavalt oma äritegevusele võtnud kasutusele vähemalt ühe järgmistest: i) pilvandmetöötlusteenused; ii) suurandmed; iii) tehisintellekt.

Allikas: digitaalmajanduse ja -ühiskonna indeks.

Selles lisas antakse ülevaade Eesti teadus- ja innovatsioonisüsteemi tulemuslikkusest, mis on kaksikülemineku elluviimiseks ja pikaajalise konkurentsivõime tagamiseks esmatähtis.

2023. aasta Euroopa innovatsiooni tulemustabeli kohaselt on Eesti „mõõdukalt innovaatiline". Riigi tulemused jäävad ELi keskmisele veidi alla (98,6 % ELi näitajast) Eesti majanduse innovaatilisust toetavad dünaamiline teadus- ja arendustegevuse baas ning head raamtingimused tehnoloogia idufirmade jaoks. Eesti teadus- ja arendustegevuse intensiivsus (riigisisesed kogukulutused teadus- ja arendustegevusele protsendina SKPst) on ajavahemikul 2015–2022 suurenenud: 2022. aastal oli teadus- ja arendustegevuse intensiivsus 1,78 % SKPst, samas kui 2020. aastal oli see 1,75 % ja 2015. aastal 1,47 %. Euroopa tehnoloogia olukorra 2023. aasta aruande ([66]) kohaselt säilitab Eesti juhtpositsiooni idufirmade arvu poolest elaniku kohta. 2023. aastal oli Eestis üle 400 idufirma miljoni inimese kohta, mis on kõrgeim määr Euroopas.

Ettevõtlussektori teaduspõhine innovatsioon on hoogustunud, kuid on endiselt liiga piiratud. Paljud Eesti ettevõtted on viimastel aastatel suurendanud investeeringuid teadus- ja arendustegevusse, eelkõige võttes tööle teadlasi, nagu näitab ettevõtete palgatud teadlaste arv tööjõus (tuhande töötaja kohta). 2021. aastal jõudis see näitaja 3,5ni, võrreldes 3,2ga eelnenud aastal. Kui 2015. aastal moodustasid ettevõtete kulutused teadus- ja arendustegevusele 0,68 % SKPst, siis 2022. ulatusid need 1,0 %ni. See näitaja jääb siiski tunduvalt maha ELi keskmisest (1,47 %) ja küündib ainult pooleni 2 %-st, mida oleks vaja, et saavutada koos avaliku sektori panusega (1 %) riiklik teadus- ja arendustegevuse intensiivsuse eesmärk 3 %.

Kuigi avaliku sektori otsene toetus ettevõtete teadus- ja arendustegevusele on kasvanud, on muud poliitikameetmed peale toetuskavade vähem arenenud. Ettevõtete teadus- ja arendustegevuse toetamine on viimasel aastatel suurenenud, eriti Eesti taaste- ja vastupidavuskava raames. Näiteks hõlmab taaste- ja vastupidavuskava rohetehnoloogia arendamise programmi käivitamist, millest toetatakse rohetehnoloogiat välja töötavaid idufirmasid. Programmi eesmärk on arendada teenuseid ja tooteid, mis on seotud materjalialase teadus- ja arendustegevusega, edendavad ressursitõhusust ja piiravad kemikaalikasutust. Avaliku sektori otsene toetus ettevõtete teadus- ja arendustegevusele oli 2019. aastal 0,056 % SKPst ja kasvas 2022. aastal 0,097 %ni, mis vastab ELi keskmisele, kuid muud poliitikameetmed peale toetuskavade on vähem arenenud. Äriühingute tulumaksusüsteemis ei ole erisätteid teadus- ja arendustegevuse soodustamiseks, samuti ei kohalda Eesti muid asjaomaseid maksuvabastusi, mille poolest ta erineb kõigist teistest OECD riikidest. On hakatud rääkima maksumeetme kehtestamisest, mis aitaks saavutada eesmärgi viia ettevõtlussektori investeeringud teadus- ja arendustegevusse 2 %-le SKPst. Selliste ettevõtete vajaduste rahuldamiseks, mille suutlikkus abi vastu võtta on minimaalne, on paremaid võimalusi (nt pakkudes n-ö pehme toetuse teenuseid).

Avaliku sektori teadusasutuste ja ettevõtete koostöö on endiselt piidatud, kuid uus rakendusuuringute keskus aitab ettevõtetel teadusuuringute tulemusi paremini ära kasutada. 2021. aastal moodustasid ettevõtete tellimused ülikoolidele ja avaliku sektori teadusasutustele 5,2 % avaliku sektori teadus- ja arendustegevusest, mis jääb alla ELi keskmise (7,1 %). Rakendusuuringute keskus on Eesti Metroloogia Keskasutuse osa ja loodi 2023. aastal tööstusinnovatsiooni toetamiseks. Keskus keskendub biorafineerimisele, droonitehnoloogiale, autonoomsetele sõidukitele, vesinikutehnoloogiale ja terviseandmete kasutamisele. Vähese teadus- ja arendustegevussuutlikkusega ettevõtted peaksid teadusuuringute tulemusi paremini ära kasutama.

Investeerimine teadus- ja innovatsioonisüsteemi võimaldab rohkem väärindada Eesti kõige olulisemat loodusvara puitu, et valmistada sellest kõrgtehnoloogilisi materjale. Programmi „Horisont 2020" poliitika toetusvahendi abil korraldatud Eesti teadus- ja innovatsioonisüsteemi vastastikuse hindamise ([67]) tulemusena järeldati, et teadusuuringute ja innovatsiooni rahastamisel on tähtis kehtestada prioriteetsed valdkonnad. Selle soovituse kohaselt määrati Eesti teadus- ja

([66]) Kättesaadav aadressil https://stateofeuropeantech.com/.

([67]) „Eesti teadus- ja innovatsioonisüsteemi vastastikuse hindamise lõpparuanne", 2019, lk 8.

Tabel A11.1.**Peamised innovatsiooninäitajad**

Estonia	2010	2015	2020	2021	2022	EU average (1)
Key indicators						
R&D intensity (GERD as % of GDP)	1.58	1.47	1.75	1.77	1.78	2.24
Public expenditure on R&D as % of GDP	0.77	0.77	0.76	0.75	0.77	0.73
Business enterprise expenditure on R&D (BERD) as % of GDP	0.79	0.68	0.96	0.99	1.00	1.48
Quality of the R&I system						
Scientific publications within the top 10% most cited publications worldwide as % of publications of the country	7.4	7.3	8.79	:	:	9.6
Patent Cooperation Treaty (PCT) patent applications per billion GDP (in PPS)	2.3	1.0	1.21	:	:	3.4
Academia-business cooperation						
Public-private scientific co-publications as % of total publications	6.6	6.0	8.5	8.7	8.2	7.6
Public expenditure on R&D financed by business enterprise as % of GDP	0.029	0.035	0.05	0.039	:	0.054
Human capital and skills availability						
New graduates in science & engineering per thousand pop. aged 25-34	12.5	11.8	9.5	9.7	:	16.9
Public support for business enterprise expenditure on R&D (BERD)						
Total public sector support for BERD as % of GDP	0.092	0.065	0.091	0.097	:	0.204
R&D tax incentives: foregone revenues as % of GDP	0	0	0	0	0	0.104
Green innovation						
Share of environment-related patents in applications filed under PCT (%)	18.7	11.1	17.5	:	:	14.7
Finance for innovation and economic renewal						
Venture capital (market statistics) as % of GDP	0.034	0.032	0.098	0.246	0.359	0.085
Employment share of high growth enterprises measured in employment (%)	:	11.07	12.71	:	:	12.51

(1) ELi keskmine viimasel aastal, mille kohta on andmed kättesaadavad, või aastal, mil riikide andmeid on kõige rohkem.
Allikas: Eurostat, OECD, Teadusuuringute Ühiskeskus, Science-Metrix (Scopus andmebaas ja EPO patendistatistika andmebaas), InvestEU.

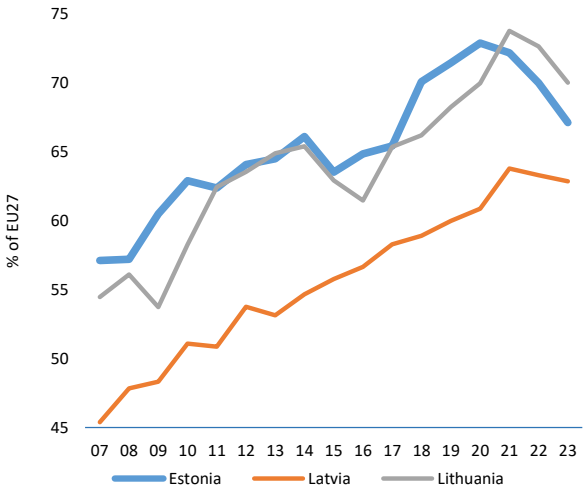
arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukavas 2021–2035 kindlaks viis fookusvaldkonda ja riiklikku tegevuskava. Üks teadus- ja arendustegevuse fookusvaldkonna „kohalike ressursside väärindamine“ tegevuskavadest on „Puit“. Kuigi Eesti puidutööstusettevõtetes domineerib endiselt madala ja keskmise-madala tehnoloogilise tasemega tootmine, eeldatakse, et uue tehnoloogia arenedes keskendutakse biomaterjalidele ja -kemikaalidele ning puitu hakatakse kasutatakse tõhusamalt ja fossiilkütuste asendajana. Kõige edukam teadusuuringute ja innovatsiooniprojekt, mis saab ELi teadusuuringute ja innovatsiooni programmidest kõige suuremat toetust, on seotud metsapõhiste uuenduslike materjalidega.

Eesti konkurentsinäitajad on üldiselt head ja edestavad teiste Balti riikide omi. Ettevõtluse arendamise instituudi (IMD) maailma konkurentsivõime edetabelis on riik mõnevõrra langenud, asudes nüüd 22. asemel 26. kohal. See on peamiselt tingitud majandustulemuste märkimisväärsest halvenemisest ([68]). Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu on majandust oluliselt mõjutanud ja toonud kaasa inflatsiooni järsu kiirenemise. Kuna Eesti majandus on energiamahukas, on pikaleveninud majanduslangus tekitanud olukorra, kus Eesti ettevõtete kulubaas on kasvanud kiiremini kui mõnedel konkurentidel, mille tulemusena ettevõtete nominaalne tööjõu ühikukulu suurenes 2022. aastal ELis kõige rohkem ja 2023. aastal oli riik selle näitaja poolest kolmandal kohal. Majanduse seisu halvenemises on süüdi vähene nõudlus ekspordi sihtturgudel ja tarneahelate katkemine Venemaaga. Eesti ettevõtete sõnul on alates 2022. aasta keskpaigast nende konkurentsivõime võrreldes teiste riikide ettevõtetega vähenenud nii kodumaisel turul kui ka muudes riikides ([69]). Enne seda tegi Eesti tähelepanuväärseid edusamme ja lähenes pidevalt osa Lääne-Euroopa riikide majandusele. Lisaks suhteliselt kõrgetele sisendhindadele on ka ettevõtetele suunatud toetusmeetmete maht olnud palju tagasihoidlikum.

Konkurentsivõime alal on Eesti eelised ettevõtlussõbralik keskkond ning ettevõtete ja haldusasutuste suur tõhusus ([68]). Eestis on idu- ja kasvufirmade jaoks soodsad tingimused ning avaliku halduse suur digitaliseeritus vähendab märkimisväärselt ettevõtjate halduskoormust (vt ka 13. lisa). Selliste ettevõtete osakaal, kelle hinnangul takistas reguleerimine oluliselt äritegevust, on jätkuvalt alla ELi keskmise (vastavalt 15,0 % ja 22,2 %), kuigi suurenes võrreldes 2021. ja 2022. aastaga (tabel A12.1). Eurobaromeetri 2022. aasta alguse kiiruuring näitab siiski, et 46 % Eesti ettevõtetest on häiritud sagedastest seadusandlikest muudatustest, mis võivad tekitada segadust ja ebakindlust ning suurendada praeguses keerulises majanduskliimas ettevõtete koormust ([70]).

Eesti konkurentsivõimele avaldab survet ka tootlikkuse vähenemine. Viimasel aastakümnel on Eesti mahajäämus ELi keskmisest tootlikkusest aina kahanenud. Tööviljakuse üldise märkimisväärse suurenemise põhjuseks peetakse valdavalt kapitalisüvendust, kuid samuti tootmistegurite kogutootlikkuse pidevat kasvu. 2021., 2022. ja 2023. aastal tootlikkusnäitaja aga langes ja Leedu läks Eestist mööda, kuigi kõigi kolme Balti riigi tulemused jäid ELi keskmisele oluliselt alla (joonis A12.1). 2023. aastal moodustas Eesti tunnitootlikkus ostujõu standardi alusel 67,1 % ELi keskmisest, mis on vähem kui kõigil eelnenud viiel aastal. Üldiselt on tootlikkus piirkonniti küllaltki erinev (vt 17. lisa). Pandeemiajärgse majanduse taastumise tulemusena paranes ettevõtete tööviljakus 2021. aastal 2,8 %. Sellele järgnes aga 2022. aastal 10,1 % ja 2023. aastal 8,7 % halvenemine (joonis A12.2), millest järsemini langes ELis ainult üks liikmesriik.

Joonis A12.1. **Tunnitootlikkus ostujõu standardi alusel (% EL 27st)**

SKP ostujõu standardi alusel töötunni kohta ja protsendina EList

Allikas: Euroopa Komisjoni AMECO andmebaas.

Suhteliselt kõrged energia- ja toorainehinnad mõjutavad Eesti tööstusökosüsteemide üldist konkurentsivõimet (vt ka 7. lisa). Need mõjutavad eriti mõnda sektorit, näiteks ehitussektorit, samuti metsandus- ja metallisektorit, mis ekspordivad tavaliselt 90 % oma toodangust. Lisaks on mõjutatud IKT- ja kinnisvarasektor. Kuigi materjalinappusest tingitud piirangutest teatanud tööstusettevõtete osakaal vähenes 2022. ja 2023. aastal tunduvalt ning on nüüd üks väiksemaid ELis ja tublisti alla keskmise

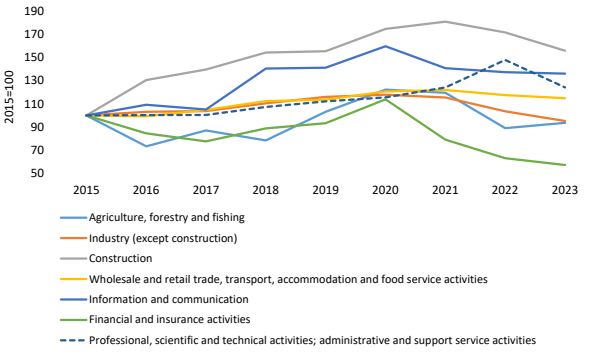
([68]) IMD maailma konkurentsi edetabel 2023.

([69]) Eesti konkurentsivõime ülevaade 2023.

([70]) Eurobaromeetri kiiruuring nr 504 „ELi riiklike kohtusüsteemide tajutav sõltumatus ettevõtete arvamuse kohaselt", jaanuar–veebruar 2022.

(vt tabel A.12.1), mõjutavad geopoliitilised arengud endiselt toorainete kättesaadavust.

Joonis A12.2. **Tööviljakus ja tööjõu ühikukulu majandussektorite kaupa**

Allikas: Eurostat, NAMA_10_LP_A21__custom_9251004.

Ekspordi langus ning kõrged tööstustoodangu tootjahinnad ja tarbijahinnad avaldavad Eesti ettevõtetele märkimisväärset survet. Tööstuse osakaal SKP lisandväärtuse loomises ületab veidi ELi keskmist (2022. aasta vastavalt 24 % ja 23,5 %) ([71]). Tootjahinnahindeks alanes 2023. aastal mõõdukalt võrreldes 2022. aastaga, kusjuures kõige suuremat langust täheldati elektri, naftatoodete ning paberi ja pabertoodete puhul. Samal ajal tõusid kõige enam puidutoodete, mäetööstuse ja mootorsõidukite hinnad ([72]). Eesti ettevõtetest 59 % peavad oma olukorda halvemaks kui 12 kuud tagasi, samas kui ELi keskmine näitaja on 48 % ([73]). Muudele pikaajalistele investeerimistakistustele ja suurtele probleemidele on lisandunud ka kvalifitseeritud töötajate nappus ja ebakindel tulevik ([74]).

Tööstusettevõtted, kes seisavad silmitsi tööjõunappusest tingitud piirangutega, võivad olla sunnitud piirama pikas perspektiivis ka eksporti. Tööjõunappus on eriti terav masina-, metalli- ja elektroonikatööstuses, kus on ettevõtete sõnul puudus inseneridest ja teistest kõrgelt kvalifitseeritud töötajatest. IKT valdkonna lõpetanute arv ei ole kõrge väljalangemismäära tõttu sektori vajaduste rahuldamiseks piisav ([75]) (vt ka 14. lisa). Tööjõunappusest teatanud tööstusettevõtete osakaal vähenes 2022. ja 2023. aasta vahel kokkuvõttes siiski oluliselt ning jääb nüüd alla ELi keskmise (vt tabel A12.1). Oskuste nappuse probleemi üritatakse lahendada Eesti taaste- ja vastupidavuskava kaudu meetmetega, millega hõlbustatakse juurdepääsu valdkonnaülestele oskustele.

Ehitussektori ettevõtete toodangu väärtus on vähenenud nii Eestis kui ka mujal riikides. Eesti ehitusturg on olnud alates 2022. aasta II kvartalist languses ([76]) ning sektorit mõjutavad jätkuvalt ehitushindade kallinemine, kõrged intressimäärad ja vähenev tarbijate usaldus. Majanduslangus ja ehitusturu kahanemine avaldavad mõju ka metsatööstusele. Kuigi ümarpuidu hind on vähenenud, on see jäänud Eestis kõrgemaks kui naaberriikides, mis halvendab metsasektori konkurentsivõimet.

Innovatsiooni valdkonnas on üks riigi suhteliselt nõrku külgi vähene ressursitootlikkus. Kuigi olukord on alates 2017. aastast vähehaaval aina paranenud ([77]) (vt 9. ja 11. lisa), on Eesti ressursitootlikkuse määr ELi liikmesriikide seas üks madalamaid ([78]). Osaliselt selgitab seda riigi põlevkivitööstuse ressursimahukus. Lisaks keskkonna kahjustamisele on põlevkivitööstuse arvel 90 % Eesti ohtlikest jäätmetest (vt 9. lisa).

Eesti kavatseb asuda juhtrolli haruldaste muldmetallide eraldamisel ja magnetite tootmisel. Need kriitilise tähtsusega toorained on suure majandusliku tähtsusega ja vajalikud paljude tehnoloogiate jaoks, mida kasutatakse sellistes strateegilistes sektorites nagu taastuvenergia ning digi-, kosmose- ja kaitsetööstus. Seda projekti toetatakse õiglase ülemineku fondist (vt ka 7. lisa). Rasked haruldased muldmetallid moodustavad Eesti toorainevarudest siiski ainult väga väikese osa, samas kui riigis asuvad tõenäoliselt Euroopa suurimad fosforiidimaardlad ([79]).

Kuna Eesti majandus on avatud ja kindlalt suunatud ekspordile, on Eesti jätkuvalt hästi

([71]) Maailmapank – tööstuse lisandväärtus (% SKPst)

([72]) Eesti Statistikaamet.

([73]) Intrumi Euroopa maksearuanne 2023.

([74]) Euroopa Investeerimispanga 2023. aasta investeerimisuuring.

([75]) Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus.

([76]) Eesti Statistikaamet.

([77]) Euroopa innovatsiooni tulemustabel.

([78]) Eurostat, ressursitootlikkus riikide kaupa, env_ac_rp.

([79]) Eesti Geoloogiateenistus.

integreeritud ühtsesse turgu. 2023. aastal oli ELi-sisese kaubanduse maht 58,6 % SKPst. Selle näitajaga on Eesti ELi liikmesriikide seas viiendal kohal. Lisaks on teenuskaubandusele kehtivad piirangud Eestis ELi keskmisega võrreldes suhteliselt väiksed (tabel A12.1. 1. juunil 2023 käivitus ühtne patendisüsteem, mis on samm ELi ühtse tehnoloogiaturu loomise suunas, ning Eesti oli üks 17 liikmesriigist, kes ühines süsteemiga kohe alguses. Praeguseks on Euroopa Patendiamet andnud välja umbes 11 000 patenti, millest enamik kuulub ELis asuvatele üksustele. Eesti oli 2024. aasta mai seisuga esitanud ainult 14 patenditaotlust, millest 13 oli registreeritud ([80]).

Andmete ühekordse küsimise tehnilise süsteemi (OOTS) ([81]) rakendamisel on Eesti jõudnud vaheetappi ning enamik süsteemi osadest on valmis või valmimas. See süsteem, mis on osa ühtse digivärava määrusest ([82]), võimaldab pädevatel ametiasutustel vahetada automaatselt ja piiriüleselt tõendeid ning parandab veebipõhist juurdepääsu teabele, haldusmenetlustele ja abiteenustele. Eesti pädevate ametiasutuste kaasamine on väga tähtis, et süsteem toimiks hästi ja väheneks halduskoormus.

Eesti kuulub endiselt nende liikmesriikide hulka, kellel on kõige vähem pooleliolevaid rikkumismenetlusi (10 võrreldes ELi keskmisega 26). See kinnitab riigi häid tulemusi ühtse turu vallas. Ülevõtmata õigusnormide hulk kasvas siiski ELi keskmisest veidi enam (tabel A12.1. SOLVITi puhul lahendas Eesti kõik kolm juhtumit, mille käsitlemisel ta oli 2023. aastal juhtiva keskuse rollis. See näitaja ületab ELi keskmist, mis on 88,3 % ([83]).

Riigihangete vallas on Eesti tulemused üldiselt keskmised, kusjuures 2023. aastal sõlmiti 26 % hankelepingutest pärast ainult üheainsa pakkumuse saamist. 2022. oli see näitaja natuke väiksem, langedes 32 %-le ([84]). Otselepingute osakaalu poolest on Eesti liikmesriikide hulgas viiendal kohal (12 %), samas kui ELi keskmine on 6 % ([85]). Eesti tunnistab üldiselt riigihangete tähtsust strateegilise vahendina, mis aitab toetada rohe- ja digipööret ning panustada sotsiaalsesse kestlikkusse. Samas on strateegiliste riigihangete kasutus endiselt piiratud. Sellealaste tulemuste parandamiseks algatas Eesti 2023. aastal riigihanketöötajate kutseliseks muutmise projekti. Projekti eesmärk on töötada riigi valitsuse, hankijate ja ettevõtete jaoks välja terviklikud strateegiad ja praktilised tehnilised suunised, mis võimaldavad neil tugevdada oma haldussuutlikkust strateegiliste riigihangete edendamiseks ([86]).

Kutsealade puhul on regulatiivsed piirangud Eestis üldiselt väiksemad kui ELis keskmiselt. Erandi moodustab patendi-/kaubamärgivoliniku kutseala ([87]), mille puhul võib reserveeritud tegevusalade ulatuse ümberhindamine suurendada konkurentsivõimet. 2023. aastal kõrvaldati üks takistus, milleks oli patendi-/kaubamärgivolinikult erialase vastutuskindluse nõudmine. Lisaks kehtivad Eestis advokaatide suhtes ametikohtade ühildamatuse eeskirjad ja mitmel tegevusalal tegutsemise piirangud. Need võivad mõjutada advokaatide võimalusi teha uuendusi ning võtta selles sektoris kasutusele digilahendusi ja uusi ärimudeleid ([88]).

Menetlusalaste tõkete kõrvaldamine taastuvate energiaallikate kasutuselevõtul on oluline riigi energiasüsteemi ümberkujundamise ja energiajulgeoleku tagamise seisukohast. Nagu ühtse turu normide täitmise tagamise rakkerühm on läbivaatamise käigus kindlaks teinud, on tõkked seotud halduslike loamenetluste kestusega ning riiklike ja kohalike ametiasutuste lähenemisviiside ebaühtlusega. Neid küsimusi käsitletakse nii Eesti taaste- ja vastupidavuskavas kui ka REPowerEU peatükis (vt 3. ja 7. lisa).

Mis puudutab ettevõtete rahastamist omakapitali kaudu, siis on Eesti oma tulemustelt ELi üheksa parima liikmesriigi hulgas, ehkki võrreldes 2021. aastaga on

([80]) Euroopa Patendiamet.

([81]) Rakendusmäärus (EL) 2022/1463.

([82]) Määrus (EL) 2018/1724.

([83]) Ühtse turu tulemustabel.

([84]) Praegu kättesaadavad andmed on esialgsed. Kuna praegu käivad uue riigihankeplatvormi tehnilised ettevalmistustööd, on võetud arvesse ainult TED-veebisaidil (Tenders Electronic Daily) kättesaadavaid tavapäraseid andmeid.

([85]) Ühtse turu tulemustabel – riigihanked.

([86]) Eesti Vabariigi Rahandusministeerium

([87]) SWD(2021) 185.

([88]) COM(2021) 385.

tema EIFi VKEde rahastusele juurdepääsu indeks langenud. Laenudele juurdepääsu puhul jäävad riigi tulemused ELi keskmisele veidi alla ja selles vallas on tema näitaja ELi keskmise suhtes võrreldes 2021. aastaga halvenenud (tabel A12.1). Samas on riskikapitaliinvesteeringute suhe SKPsse Eestis väga kõrge (vt 11. lisa) ja investeerimist takistavate regulatiivsete tõkete tase madal. Nii avaliku kui ka erasektori netoinvesteeringute osakaal ületab riigis ELi keskmist. Samas langes erasektori netoinvesteeringute suhe SKPsse 2023. aastal 6,4 %-le – 2022. aastal oli see 9,2 % ja võrreldes 10,9 %ga 2021. aastal on see märkimisväärne alanemine. Avaliku sektori netoinvesteeringute tase tõusis 2,2 %-lt 2022. aastal 3,2 %-le 2023. aastal, mis ületab 2019.–2021. aasta taset ja samuti ELi keskmist (tabel A12.1).

Väikesed ja keskmise suurusega ettevõtjad (VKEd) moodustavad 99,8 % riigi ettevõtetest ja lõid 2022. aastal 79 % lisandväärtusest ([89]). Jätkuvalt pärsivad ühe olulisema tegurina nende vastupidavust ja kasvu hilinenud maksed. Eestis on hilinenud maksetega silmitsi seisvate VKEde osakaal ELi keskmisest suurem (2023. aastal 53,6 %), mis ületab 2022. aasta taset ja 2019. aasta pandeemiaeelset taset. 2023. aastal oli makseviivitus Eesti avaliku sektori tehtavate maksete puhul ELi keskmisest pikem (18 päeva). See on natuke rohkem kui 2022. aastal, kuid ületab märkimisväärselt 2021. aasta keskmist (11 päeva). Ka erasektori, konkreetsemalt ettevõtete puhul, pikenes maksuviivitus võrreldes 2022. aastaga kaks päeva ja vastas täpselt ELi keskmisele (15 päeva) (vt tabel A12.1). See võib olla osaliselt ajendatud praegusest geopoliitilisest olukorrast ja üleilmsetest majandustingimustest. Nende ettevõtete osakaal, kellel oli inflatsiooni tõttu raskusi tarnijatele tähtajaks tasumisega, oli Eestis teiste liikmesriikidega võrreldes suhteliselt suur ([73]).

([89]) VKEde tulemuslikkuse hindamine 2022/2023 – Eesti

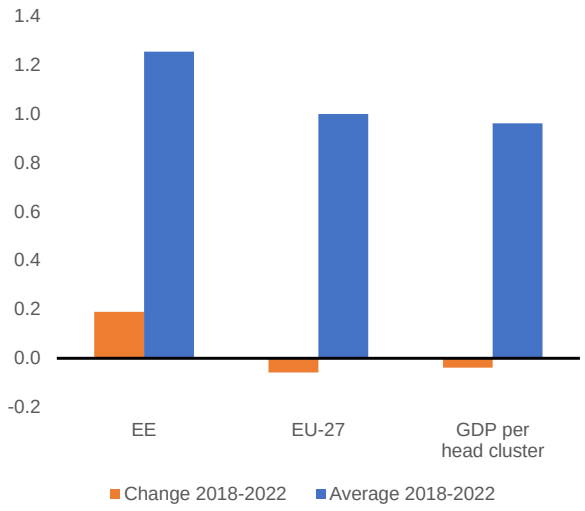
Tabel A12.1.**Tööstus ja ühtne turg**

Estonia							
POLICY AREA	**INDICATOR NAME**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**EU27 average***
HEADLINE INDICATORS							
Economic Structure	Net Private investment, level of private capital stock, net of depreciation, % GDP[1]	9,3	10,6	10,9	9,2	6,4	**3,8**
	Net Public investment, level of public capital stock, net of depreciation, % GDP[1]	1,8	2,6	2,6	2,2	3,2	**1,2**
	Real labour productivity per person in industry (% yoy)[2]	4,6	-2,1	7,6	-10,1	-8,7	**-1,24**
Cost competitiveness	Nominal unit labour cost in industry (% yoy)[2]	4,4	2,9	0,5	19,7	20,7	**9,83**
SINGLE MARKET							
Single Market integration	EU Trade integration, % (Average intra-EU imports + average intra EU exports)/GDP[2]	52,0	51,0	58,6	64,3	58,6	**42,9**
Compliance	Transposition deficit, % of all directives not transposed[3]	0,5	0,5	1,2	0,4	0,9	**0,7**
	Conformity deficit, % of all directives transposed incorrectly[3]	1,4	1,4	0,9	0,9	1,1	**1,1**
	SOLVIT, % resolution rate per country[3]	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	**88,3**
	Number of pending infringement proceedings[3]	9	12	12	8	10	**25,9**
Restrictions	EEA Services Trade Restrictiveness Index[4]	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	**0,05**
Public procurement	Single bids, % of total contractors[3]	34	27	25	32	26	**28,6**
	Direct Awards, %[3]	9	12	9	11	12	**8,1**
ECONOMIC STRUCTURE							
Shortages	Material Shortage (industry), firms facing constraints, %[5]	3,5	7,1	21,7	20,4	4,4	**17,2**
	Labour Shortage using survey data (industry), firms facing constraints, %[5]	20,8	7,9	27,2	23,3	9,2	**23,3**
	Vacancy rate, % of vacant posts to all available ones (vacant + occupied)[2]	1,825	1,1	1,5	1,8	1,5	**2,5**
Strategic dependencies	Concentration in selected raw materials, Import concentration index based on a basket of critical raw materials[6]	0,18	0,16	0,17	0,18	0,22	**0,22**
	Installed renewables electricity capacity, % of total electricity produced[2]	0,1	0,1	0,3	0,3		**50**
BUSINESS ENVIRONMENT - SMEs							
Investment obstacles	Impact of regulation on long-term investment, % of firms reporting business regulation as major obstacle[7]	13,0	8,9	5,6	9,0	15,0	**22,2**
Business demography	Bankruptcies, Index (2015=100)[2]	101,0	107,4	72,9	66,5	102,1	**105,6**
	Business registrations, Index (2015=100)[2]	129,3	131,4	148,7	124,9	131,2	**120,2**
Late payments	Payment gap - corporates B2B, difference in days between offered and actual payment[8]	-	15	14	13	15	**15**
	Payment gap - public sector, difference in days between offered and actual payment[8]	-	14	11	16	18	**16**
	Share of SMEs experiencing late payments in past 6 months, %[9]	52,3	37,8	48,4	45,2	53,7	**48,7**
Access to finance	EIF Access to finance index - Loan, Composite: SME external financing over last 6 months, index values between 0 and 1[10]	0,24	0,48	0,47	0,36	-	**0,49**
	EIF Access to finance index - Equity, Composite: VC/GDP, IPO/GDP, SMEs using equity, index values between 0 and 1[10]	0,27	0,20	0,41	0,19	-	**0,17**

Allikas: (1) AMECO, (2) Eurostat, (3) ühtse turu tulemustabel, (4) OECD, (5) ECFIN BCS, (6) COMEXT ja komisjoni arvutused, (7) EIP investeeringute uuring, (8) Intrumi maksearuanne, (9) SAFE uuring, (10) EIFi VKEde rahastusele juurdepääsu indeks.
* EL 27 keskmine põhineb komisjoni enda arvutustel.

Eesti avalik haldus on väga tähtis majanduse konkurentsivõime tagamiseks, eelkõige kaksikülemineku jaoks vajalike tingimuste ja soodsa ettevõtluskeskkonna loomiseks. Valitsemissektori tulemuslikkusele antav hinnang paraneb (joonis A13.1). Kui 2019. aastal oli näitaja 1,4, siis 2022. aastal paranes see 1,34-le, mis edestab ELi keskmist. Riiklikus arengustrateegias „Eesti 2035“ ([90]) nimetatakse haldust kui üht strateegilist eesmärki lisaks inimestele, ühiskonnale, majandusele ja keskkonnale. Selle raames keskendutakse avaliku halduse digitaliseerimisele, avalike teenuste kvaliteedi tõstmisele, põhiõiguste tagamisele ja riigi teadusmahukuse suurendamisele.

Joonis A13.1. **Valitsemistavade tulemuslikkus**

Keskmine väärtus ja muutus aastatel 2018–2022.
Tulp SKP elaniku kohta kajastab selle näitaja poolest Eestiga samasse rühma kuuluvate ELi liikmesriikide aritmeetilist keskmist (ELi liikmesriigid on vastavalt nende SKP-le elaniku kohta jagatud kolmeks võrdseks rühmaks).
Allikas: Worldwide Governance Indicators (üleilmsed valitsemistavade näitajad).
Allikas:

Taaste- ja vastupidavuskavas keskendutakse peamiselt rohe- ja digipöördele. Kuigi Eesti on e-valitsuse vallas juba niigi esirinnas, moderniseerib ta jätkuvalt oma digitaalseid avalikke teenuseid ja tugevdab digisuutlikkust rahapesuvastaseks võitluseks. Eriti suuri edusamme on tehtud ettevõtete digiüleminekul.

Eesti avaliku teenistuse töötajad on suhteliselt noored ja kõrge kvalifikatsiooniga ning nende rahulolu tööga on suurem kui erasektori töötajatel ([91]). 25–49aastaste töötajate osakaal võrreldes 50–64aastaste omaga ületab ELi keskmist ja on püsinud viimasel kolmel aastal stabiilne. Kõrgkooli lõpetanud ja täiskasvanuhariduses osalevate avalike teenistujate osakaal osutab töötajate suhteliselt kõrgele kvalifikatsioonile võrreldes ELi keskmisega. Avaliku teenistuse kõrgema juhtkonna ametikohtadel ületab sooline võrdsus ELi keskmist (tabel A13.1).

Eesti e-valitsuse küpsus ja selle teenuseid kasutavate inimeste osakaal ületab tunduvalt ELi keskmist. See tuleneb sellest, mil määral on võetud kasutusele peamised tehnoloogiad, mis on vajalikud digitaalsete avalike teenuste osutamiseks, ning sellest, kui lihtne on kodanikel neile juurde pääseda ja neid kasutada. Eesti ületab oluliselt ELi keskmist kõigis neljas e-valitsuse võrdlusuuringu mõõtmes (kasutajakesksus, läbipaistvus, võimaldavad tegurid ja piiriülesed digitaalsed avalikud teenused) ([92]). Digitaalsete avalike teenuste jätkuv parandamine on üks Eesti digiühiskonna arengukava 2030 prioriteete (vt ka 12. lisa). Olemasolevate probleemide hulka kuuluvad terviseandmetele juurdepääsu tagamine kõigile inimestele (sealhulgas puudega inimestele) ja kõigile asjaomastele portaalidele juurdepääsu tagamine mobiilseadmelt ([93]).

Eestil on hästi välja kujunenud regulatiivne valitsemine. Mõjuanalüüsid on aja jooksul paranenud. Nende kvaliteedi üle tehakse korrapärast järelevalvet ja sellest antakse korrapäraselt aru ([94]). Järelhindamiste avaldamine sõltub siiski endiselt asjaomase ministri kaalutlusõigusest. Juurdepääs regulatiivsele poliitikale ja selle läbipaistvus on tagatud veebipõhise teabesüsteemiga EIS. EIS võimaldab jälgida seadusandluse arengut ja selle kaudu tehakse keskportaalis kättesaadavaks

([90]) Strateegilised eesmärgid | Eesti Vabariigi Valitsus.

([91]) Rollid ja hoiakud avalikus teenistuses 2023.

([92]) Euroopa Komisjon, e-valitsuse võrdlusuuring 2023, e-valitsuse võrdlusuuring 2023 | Euroopa digituleviku kujundamine (europa.eu).

([93]) 2023. aasta aruanne digikümnendi olukorra kohta, 2023. aasta aruanne digikümnendi olukorra kohta | Euroopa digituleviku kujundamine (europa.eu).

([94]) OECD, õiguspoliitika ülevaade 2021, Eesti riigiprofiil 2021, https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/country-profiles-oecd-regulatory-policy-outlook-2021-2018-2015.htm.

Tabel A13.1.**Avaliku halduse näitajad**

EE	Indicator ([1])	2019	2020	2021	2022	2023	EU-27([2])
E-government and open government data							
1	Share of internet users within the last year that used a public authority website or app	n/a	n/a	n/a	93.0	94.7	75.0
2	E-government benchmark overall score ([3])	n/a	91.6	90.0	91.8	92.0	75.8
3	Open data and portal maturity index	0.7	0.9	0.9	0.9	1.0	0.8
Educational attainment level, adult learning, gender parity and ageing							
4	Share of public administration employees with higher education (levels 5-8, %)	68.9	70.3	66.4 (b)	69.7	71.1	52.9
5	Participation rate of public administration employees in adult learning (%)	42.0	29.3	36.9 (b)	41.4	42.4	17.9
6	Gender parity in senior civil service positions ([4])	4.4	1.0	3.0	3.4	3.8	9.2
7	Ratio of 25-49 to 50-64 year olds in NACE sector O	2.4	2.6	2.4 (b)	2.6	2.3	1.5
Public financial management							
8	Medium-term budgetary framework index	0.7	0.7	0.7	0.7	n/a	0.7
9	Strength of fiscal rules index	1.3	1.3	1.3	1.3	n/a	1.4
Evidence-based policy making							
10	Regulatory governance	n/a	n/a	2.17	n/a	n/a	1.7

([1]) Suured väärtused tähistavad head tulemuslikkust, välja arvatud näitaja nr 6 puhul. ([2]) 2023. aasta väärtus. Kui see ei ole kättesaadav, on märgitud viimane kättesaadav väärtus. ([3]) Mõõdab digitaalsete avalike teenuste (sealhulgas piiriüleste teenuste) kasutajakesksust ja läbipaistvust ning nende teenuste osutamist võimaldavate peamiste tegurite olemasolu. ([4]) Määratletud kui avaliku teenistuse kõrgematel ametikohtadel töötavate meeste ja naiste osakaalu (%) vahe absoluutväärtus.
Tähised: (b) aegrea katkemine; (d) määratlus on erinev; (u) väike usaldusväärsus.
Allikas: e-valitsuse veebisaitide kasutamine üksikisikute poolt (nr 1); e-valitsuse võrdlusaruanne (nr 2); avatud andmete kättesaadavuse aruanne (nr 3); tööjõu-uuring, Eurostat (nr 4, 5, 7); Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituut (nr 6); eelarvejuhtimise andmebaas (nr 8, 9); OECD õiguspoliitika ja valitsemistavade näitajad (nr 10).

regulatiivsed mõjuhinnangud. Avalikest konsultatsioonidest teavitamiseks kasutatakse lisaks muid kanaleid.

Selleks et paremini tegeleda eelarveprobleemidega, võiks tugevdada sõltumatut eelarveasutust. Eesti eelarvenõukogu on suhteliselt väike sõltumatu asutus, mille koosseisus on ainult kaks töötajat. Tema ülesandeks on kinnitada valitsuse makromajanduslikud ja eelarveprognoosid ning hinnata eelarvetasakaalu nõude täitmist. Asutuse sõltumatust saaks veelgi suurendada, kuna selle eelarve on praegu osa Eesti Panga eelarvest.

Kohtusüsteem toimib tõhusalt. Tsiviil-, kaubandus- ja haldusasjade menetluste kestus on üks lühemaid ELis (2022. aastal esimese astme puhul 28 päeva). Kohtusüsteemi kvaliteet on üldiselt hea. Digitaliseerimise tase on väga kõrge ja tõuseb jätkuvalt. Mis puutub kohtusüsteemi sõltumatusesse, siis süsteemsetest puudustest ei ole teatatud ([95]).

([95]) Üksikasjalikuma analüüsi Eesti kohtusüsteemi toimimise kohta leiab 2024. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelist (avaldatakse peatselt) and õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande peatükist Eesti kohta (avaldatakse peatselt).

14. LISA. TÖÖHÕIVE, OSKUSED JA SOTSIAALPOLIITIKA VÄLJAKUTSED EUROOPA SOTSIAALÕIGUSTE SAMBA KONTEKSTIS

Euroopa sotsiaalõiguste sammas on ELis suunanäitaja ülespoole suunatud lähenemisel parematele töö- ja elutingimustele. Selles lisas antakse ülevaade Eesti edusammudest samba 20 põhimõtte rakendamisel ning ELi peamiste ja riiklike 2030. aasta eesmärkide rakendamisel tööhõive, oskuste ja vaesuse vähendamise vallas.

Eesti tööturu tulemused olid 2022. ja 2023. aastal head, kuid seda suundumust mõjutas negatiivselt 2022. aasta II kvartalis alanud majanduslangus. Kui tööhõive määr oli 2023. aastal endiselt kõrge, ulatudes 82,1 %ni (ELis 75,3 %), siis töötuse määr, mis oli 2022. aastal 5,6 %, tõusis 2023. aastal 6,4 %-le (ELis 6,1 %) ja peaks 2024. aastal veelgi kerkima. Eriti on majanduslangus mõjutanud tööhõivet töötlevas tööstuses, näiteks puidu töötlemisega seotud töökohti. Noorte töötuse määr alanes veidi, langedes 18,6 %-lt 2022. aastal 17,3 %-le 2023. aastal, kuid ületab tunduvalt ELi keskmist (14,5 %). Selleks et tegelda noorte töötusega ja aidata mittetöötavaid ja mitteõppivaid noori, võttis Eesti valitsus 2022. aastal oma taaste- ja vastupidavuskava raames vastu noortegarantii tõhustatud tegevuskava. Kui alates 2016. aastast oli puudega inimeste tööhõivelõhe pidevalt vähenenud, siis 2022. aastal kasvas see märkimisväärselt (7,5 protsendipunkti võrra) ja ületas esmakordselt ELi keskmist (26,2 % võrreldes 21,4 %ga) ([96]). Viimaste andmete kohaselt oli puudega inimeste tööhõivelõhe 2023. aastal märgatavalt väiksem (20,2 protsendipunkti võrra). Kui soolise tööhõivelõhe näitaja on Eestil üks parimaid, siis sooline palgalõhe on tal üks ELi suuremaid (2022. aastal 21,3 % võrreldes 12,7 %ga ELis keskmiselt). Sooline palgalõhe vähenes kuni 2021. aastani, osaliselt tänu viimastel aastatel tehtud reformidele.

Palgavaesus on Eestis suur (2022. aastal 10,5 % võrreldes 8,5 %ga ELis keskmiselt). Alampalk (2024. aasta jaanuari seisuga 820 eurot) suurenes 2022. aasta jaanuari ja 2023. aasta juuli vahel nominaalselt 10 %, kuid vähenes reaalselt 9,9 %. Kollektiivlepingutega on kaetud suhteliselt väike osa töötajaskonnast (2021. aasta 19 %) ning ametiühingute ja tööandjate organisatsioonide liikmete arv on suhteliselt piiratud (2019. aastal vastavalt 6 % ja 25 % ([97])) ([98]).

Tabel A14.1. **Sotsiaalvaldkonna tulemustabel – Eesti**

Policy area	Headline indicator	
Equal opportunities and access to the labour market	Adult participation in learning (during the last 12 months, excl. guided on the job training, % of the population aged 25-64, 2022)	41.8
	Early leavers from education and training (% of the population aged 18-24, 2023)	9.7
	Share of individuals who have basic or above basic overall digital skills (% of the population aged 16-74, 2023)	62.6
	Young people not in employment, education or training (% of the population aged 15-29, 2023)	9.6
	Gender employment gap (percentage points, population aged 20-64, 2023)	2.4
	Income quintile ratio (S80/S20, 2022)	5.4
Dynamic labour markets and fair working conditions	Employment rate (% of the population aged 20-64, 2023)	82.1
	Unemployment rate (% of the active population aged 15-74, 2023)	6.4
	Long term unemployment (% of the active population aged 15-74, 2023)	1.3
	Gross disposable household income (GDHI) per capita growth (index, 2008=100, 2022)	125.6
Social protection and inclusion	At risk of poverty or social exclusion (AROPE) rate (% of the total population, 2022)	25.2
	At risk of poverty or social exclusion (AROPE) rate for children (% of the population aged 0-17, 2022)	16.6
	Impact of social transfers (other than pensions) on poverty reduction (% reduction of AROP, 2022)	28.08
	Disability employment gap (percentage points, population aged 20-64, 2022)	26.2
	Housing cost overburden (% of the total population, 2022)	4.9
	Children aged less than 3 years in formal childcare (% of the under 3-years-old population, 2022)	33.7
	Self-reported unmet need for medical care (% of the population aged 16+, 2022)	9.1

Critical situation | To watch | Weak but improving | Good-but to monitor | On average | Better than average | Best performers

Ajakohastatud 25. aprillil 2024. Liikmesriigid liigitatakse sotsiaalvaldkonna tulemustabelisse tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomiteega kokku lepitud metoodika kohaselt. Metodoloogilised üksikasjad leiab 2024. aasta ühise tööhõivearuande lisast.

Allikas: Eurostat.

Oskuste ja tööjõu nappus püsib, eelkõige tervishoiu- ja haridusvaldkonnas. Kõige suurem on oskuste ja tööjõu nappus eriharidus-, IT-, tervishoiu- ja sotsiaaltöö-, tööstus- ja ehitusvaldkonnas ([99]). Õpetajate nappus on terav probleem kogu haridussüsteemis ja see on viimastel aastatel süvenenud ([100]). Eesti praegune

([96]) Puudega inimeste tööhõivelõhe järsku kasvu 2022. aastal mõjutas üldise tööhõivemäära kerkimine, samal ajal kui puudega inimeste tööhõive kasvas aeglasemalt.

([97]) OECD, Negotiating Our Way Up: Collective Bargaining in a Changing World of Work | OECD iLibrary (oecd-ilibrary.org).

([98]) Kollektiivlepingutega hõlmatus (oecd.org)

([99]) OSKA uuring „Ülevaade Eesti tööturu olukorrast, tööjõuvajadusest ning sellest tulenevast koolitusvajadusest“: OSKA üldprognoos 2022–2031 – OSKA (kutsekoda.ee).

([100]) Hariduse ja koolituse valdkonna ülevaade 2023.

oskuste nappus on samuti seotud haridussüsteemist varakult lahkumise ning kõrg- ja kutsehariduse lõpetanute ebapiisava arvuga teatavates valdkondades (eelkõige tehnoloogia, töötleva tööstuse ja ehituse, teaduse ja hariduse valdkonnas). Oskustega seotud probleemide lahendamine aitaks Eestil täita riikliku tööhõivemäära eesmärgi (81 %) ja liikuda täiskasvanuhariduse eesmärgi (52,3 %) saavutamise suunas 2030. aastaks.

2022. aastal halvenes haavatavate elanikkonnarühmade puhul enamik sotsiaalnäitajaid, sealhulgas vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse oht. Eakate (65aastaste ja vanemate inimeste) puhul suurenes vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate inimeste osakaal märkimisväärselt, kerkides 41,6 %-lt 2021. aastal 53,1 %-le 2022. aastal, mis on üks suuremaid näitajaid ELis (ELi keskmine: 20,2 %). Samuti kasvas eakate rahaline vaesus (52,3 % võrreldes 17,3 %ga ELis keskmiselt), mis oli veelgi ulatuslikum naiste puhul (57,1 % ehk 13,5 protsendipunkti võrra rohkem kui meestel), kuid tööealise Eesti elanikkonna puhul kõigest 16 %. 2022. aastal kasvas ka vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate puudega inimeste osakaal, mis jõudes 47,8 %ni ja on suuruselt teine näitaja ELis, kusjuures lõhe puudega ja puudeta inimeste vahel on ELi suurim (28 protsendipunkti võrreldes 19,9 protsendipunktiga 2021. aastal ja ELi keskmisega 10,5 protsendipunkti 2022. aastal). Vaesuse oht oli 2023. aastal suur teatavat liiki töötajate puhul, nagu osalise tööajaga töötajad (20,9 %) ja füüsilisest isikust ettevõtjad (29,6 %). Sissetulekute ebavõrdsus, mida mõõdetakse sissetulekukvintiilide suhte kordajaga, oli 2023. aastal suur (veidi vähem kui 2022. aasta näitaja 5,39, kusjuures 2021. aastal oli see 5,03 ja 2022. aastal ELis keskmiselt 4,74). Leibkondade toimetulekule avaldavad täiendavat mõju suurenenud elamiskulud (2022. aastal ulatus inflatsioon Eestis 19,4 %ni ja 2023. aastal 9,1 %ni võrreldes vastavalt 9,2 ja 6,4 %ga ELis). Leibkondade sotsiaalhüvitised ei ole aga kasvanud samal määral, mistõttu nende reaalsissetulek on keskmiselt kahanenud 3,64 % ([101]). Praeguse kiire inflatsiooni ja kavandatavate maksutõusude tingimustes peaks olukord veelgi halvenema ([102]). Seepärast on jätkuvalt üks tähtsamaid eesmärke tagada vaesuse ohus olevate inimeste jaoks piisavad leevendusmeetmed.

Eesti pensionid ja sotsiaalne turvavõrk on ebapiisavad. Pensionid on võrreldes töötuluga suhteliselt väikesed (2023. aastal oli asenduse kogumäär 46 % võrreldes 49 %ga 2022. aastal, kusjuures ELi keskmine oli 2022. aastal 58 %). Töötushüvitiste piiratud katvus, eelkõige ebatüüpilises töösuhtes olevate või lühiajalist tööd tegevate inimeste puhul, suurendab sissetulekute ebavõrdsust, kuigi viimastel aastatel on poliitikas toimunud mõned positiivsed muutused ([103]). 2023. aastal sai ainult 27,9 % äsja registreeritud töötutest töötuskindlustushüvitisi ja 28,2 % kindlasummalist töötutoetust, ehkki töötuskindlustushüvitise kogukatvus koos koondamistasuga on 63,5 %. Eesti kavatseb esitada 2025. aastal õigusakti ettepaneku, mille kohaselt töötuskindlustushüvitiste süsteemi laiendatakse ka ebatavalises töösuhtes olevatele inimestele ([104]). Sotsiaalsiirete (v.a pensionid) mõju, mis oli juba varem alla ELi keskmise, vähenes 2,5 protsendipunkti võrra. 2021. aasta pensionireformi tulemusena, millega anti võimalus millal tahes lahkuda kohustuslikust kogumisskeemist, võib väheneda pensionide piisavus tulevikus ja kasvab pikemas perspektiivis inimeste oht sattuda vaesusse.

([101])Euromodi analüüs (2023–2024): hinnang inflatsiooni rollile sotsiaalhüvitiste reaalväärtuse vähendamisel 2021. ja 2022. aasta vahel.

([102])Käibemaksu tõstmine 20 %-lt 22 %-le, tulumaksu tõstmine 20 %-lt 22 %-le 2025. aastal, tulumaksuvabastuse astmelisuse kaotamine, automaksu kehtestamine 2025. aastal.

([103])Eesti on jätkuvalt tõstnud pensione ja toimetulekutoetust, muutnud töötuskindlustuse seadust ja kompenseerinud energiahinnatõusud. Sellest hoolimata jäi sotsiaalsiirete mõju 2022. aastal piiratuks, sest Eestis oli väga kiire inflatsioon, mis mõjutas negatiivselt elukallidust.

([104])Eesti valitsuse koalitsioonilepe 2023: Koalitsioonilepe 2023-2027 | Eesti Vabariigi Valitsus

Tabel A14.2.**Eesti olukord seoses 2030. aasta tööhõive, oskuste ja vaesuse vähendamise eesmärkidega**

Indicators	Latest data	Trend (2016-2023)	2030 target	EU target
Employment (%)	82.1 (2023)		81.3	78
Adult learning[1] (%)	41.8 (2022)		52.3	60
Poverty reduction[2] (thousands)	16 (2023)		-39	-15 000

(1) Täiskasvanuhariduse uuring: täiskasvanud, kes on viimase 12 kuu jooksul õppinud; eriväljavõte, mis ei hõlma juhendajaga koolitust töökohal.
(2) Vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate inimeste arvu muutus, vaatlusaasta 2019.
Allikas: Eurostat, tööhõive, sotsiaalküsimuste ja sotsiaalse kaasatuse peadirektoraat.

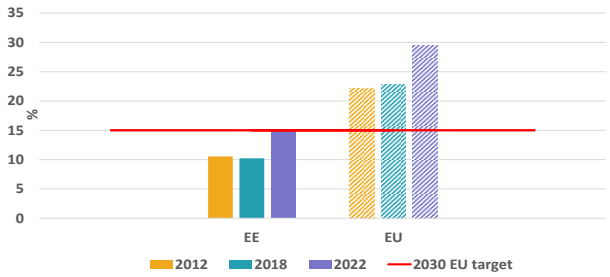
Endiselt on suureks probleemiks juurdepääs tervishoiule ja kvaliteetsetele sotsiaalteenustele, eelkõige pikaajalisele hooldusele. Eestis on inimeste enda hinnangul rahuldamata vajadus arstiabi järele üks ELi suuremaid ja kerkis 2023. aastal 12,9 %ni (2022. aastal 9,1 % võrreldes 2 %ga ELis). Kuna 2050. aastaks kasvab eeldatavasti märkimisväärselt nii 65aastaste ja vanemate inimeste osakaal kui ka vanadussõltuvusmäär, suureneb nõudlus pikaajalise hoolduse järele veelgi. Avaliku sektori kulutused pikaajalisele hooldusele on Eestis ühed väiksemad ELis (2022. aastal 0,4 % SKPst võrreldes 1,7 %ga ELis) ([105]). Ka avaliku sektori kulutused tervishoiule jäävad ELi keskmisele oluliselt alla ja on alates 2021. aastast vähenenud (pärast ajutist suurenemist seoses COVID-19ga). Pikaajalise hooldusega seotud omaosalusmaksed on veidi vähenenud, kuid on endiselt suured ja moodustasid 2020. aastal 43,8 % kõigist pikaajalise hooldusega seotud tervishoiukuludest (ELis 18,1 %). Kohalike omavalitsuste võime pakkuda sotsiaalhüvitisi ja -teenuseid sõltub suurel määral olemasolevatest eelarvevahenditest ja on väga ebaühtlane. Eesti kavandab pikaajalise hooldusega seotud probleemide lahendamiseks mitut meedet. 2023. aastal jõustus hooldusreform, mille eesmärk on vähendada omaosalusmakseid ja seega parandada juurdepääsu pikaajalisele hooldusele, kuid veel ei ole selge, millised on reformi rakendamise tulemused. Tegu on esimese olulise sammuga pikaajalise hoolduse pakkumisel Eestis. 2023. aastal võttis Eesti oma taaste- ja vastupidavuskava raames vastu integreeritud teenuste koordineerimise mudeli tegevuskava, kuid selle elluviimine kogu riigis sõltub õiguslikest ja eelarveotsustest. Euroopa Sotsiaalfond+-ist rahastatakse Eestis pikaajalise hoolduse, integratsiooni ja materiaalse puuduse vastase võitluse meetmeid. See peaks aitama Eestil saavutada ELi 2030. aasta peamist eesmärki vähendada vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate inimeste arvu võrreldes 2019. aastaga 39 000 võrra. Olemasolevad kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed andmed ning poliitikameetmed, mida on võetud või kavatsetakse võtta ning mida on analüüsitud 2024. aasta mais sotsiaalse lähenemise raamistiku analüüsi etapis (SWD(2024)132) osutavad Eesti probleemidele sotsiaalkaitse, kaasatuse ja hariduse valdkonnas, kuid mitte sotsiaalse lähenemise alal üldiselt, sest selles osas on toimunud positiivne areng, eriti tööhõive puhul.

([105])Euroopa Komisjon, rahvastiku vananemise aruanne 2024 (aprill 2024), pikaajalisele hooldusele tehtavate avaliku sektori kulutuste suhe SKPsse.

Selles lisas kirjeldatakse Eesti haridus- ja koolitussüsteemi peamisi probleeme, võttes aluseks hariduse ja koolituse valdkonna 2023. aasta ülevaate ning OECD rahvusvahelise õpilaste hindamise programmi (PISA) 2022. aasta tulemused.

Kuigi põhioskuste alal on Eesti tulemused väga head ja täidavad ELi tasandi eesmärke, on viimasel aastakümnel märgata mõõdukat tagasiminekut. PISA 2022. aasta tulemustest ([106]) ilmneb, et kehvade tulemustega õpilaste osakaal on kasvanud, ehkki see on endiselt väike. Eesti on ainus riik, kes ei ületa sellealast ELi tasandi ülempiiri 15 %: matemaatikas 15 % võrreldes 29,5 %ga ELis, lugemises 13,8 % võrreldes 26,2 %ga ELis ja teaduses 10,1 % võrreldes 24,2 %ga ELis. Lugemises ja teaduses on üldiselt kehvemad tulemused poistel. Matemaatikas on sagedamini kehvad tulemused välismaal sündinud õpilastel, kuid lõhe rändetaustaga ja teiste õpilaste vahel on üks väiksemaid ELis (13,2 protsendipunkti).

Joonis A15.1. **Kehvade tulemustega õpilaste osakaal matemaatikas, PISA 2012, 2018 ja 2022**

Allikas: OECD (2023).

Matemaatikas kehvade tulemustega õpilaste puhul on sotsiaal-majanduslik lõhe ikka veel suhteliselt väike, kuid suureneb. Seda võib enamjaolt põhjendada ebasoodsamas olukorras olevate õpilaste tulemuste halvenemisega. Kuigi selliste ebasoodsas olukorras olevate õpilaste osakaal, kellel on matemaatikas kehvad tulemused, on palju väiksem kui teistes ELi riikides (vastavalt 24,5 % ja 48 %), on see näitaja võrreldes 2018. aastaga (16,1 %) märgatavalt kasvanud. Samas on sotsiaal-majanduslik lõhe kehvade tulemustega õpilaste puhul endiselt üks ELi väiksemaid (18,4 protsendipunkti võrreldes 37,2 protsendipunktiga ELis).

Ehkki väga heade tulemustega õpilaste osakaal ületab kõigi kolme põhioskuse puhul tugevalt ELi keskmist, võib selle kahanemine piirata innovatsioonivõimet. Alates 2018. aastast on näitaja halvenenud 2,4 protsendipunkti võrra matemaatikas ja 3,3 protsendipunkti võrra teaduses, mis on kooskõlas ELi suundumustega. Nii nagu mujalgi ELis, on matemaatikas väga heade tulemustega õpilaste hulgas ülekaalus poisid, samal ajal kui tüdrukud ületavad poisse lugemises. Ka ebasoodsas olukorras olevate õpilaste hulgas on matemaatikas väga heade tulemustega õpilaste osakaal suhteliselt suur (4,1 % võrreldes 1,8 %ga ELis).

Õpetajate ja tugispetsialistide nappus iseloomustub kogu haridussüsteemi. Kvalifitseeritud õpetajate osakaal osutab personalinappusele ka üldhariduskoolides, eriti alla 30 aasta vanuste õpetajate puhul. Õpetajaskond vananeb, kusjuures järgmise 10 aasta jooksul peaks jääma pensionile 34 % õpetajatest. Sellest tulenevalt oleks igal aastal vaja umbes 770 uut töötajat, keda aga haridussüsteem ei suuda pakkuda. Lisaks loobub 50 % uutest õpetajatest esimese 5 aastaga oma elukutsest ([107]). Kirjeldatud nappuse kõrvaldamiseks võeti 2022. aastal vastu õpetajate järelkasvu tegevuskava, et parandada õpetajate, tugispetsialistide, õppejuhtide ja koolijuhtide töötingimusi, koolitust ja karjäärivõimalusi. 2023. aastal avati õpetajatele ja tugispetsialistidele 400 täiendavat õppekohta, millega kaasneb 400 eurot stipendiumi kuus. Ühtlasi on valitsus seadnud eesmärgi tõsta õpetajate palgad 2027. aastaks 120 %-le riiklikust keskmisest palgast ja suurendas juba 2023. aastal kiire inflatsiooni (+19,4 %) tingimustes märkimisväärselt õpetajate palku (23,9 %), millele tuleb lisa 2024. aastal (6,6 %). Samas teenivad õpetajad üldiselt siiski vähem kui teised kolmanda taseme haridusega töötajad (–14,3 % võrreldes –10,5 %ga ELis).

Alla kolmeaastaste laste alushariduses ja lapsehoius osalemine kasvab, kuid jääb veel ELi keskmisele alla. 2022. aastal jõudis alla kolmeaastaste laste osalemine ametlikus

([106])OECD (2023), PISA 2022 tulemused (I köide): The State of Learning and Equity in Education.

([107])Haridus- ja Teadusministeerium. (2021). Õpetajate järelkasvu tegevuskava.

Tabel A15.1.**ELi tasandi eesmärgid ja muud kontekstipõhised näitajad Euroopa haridusruumi strateegilises raamistikus**

				2012		2018		2023	
Indicator			Target	Estonia	EU-27	Estonia	EU-27	Estonia	EU-27
[1]Participation in early childhood education (age 3+)			96%	89.6% 2013	91.8% 2013	91.6%	92.2%	91.5% 2021	92.5% 2021,d
[2]Low-achieving 15-year-olds in:		Reading	< 15%	9.1%	18.0%	11.1%	22.5%	13.8% 2022	26.2% 2022
		Mathematics	< 15%	10.5%	22.1%	10.2%	22.9%	15.0% 2022	29.5% 2022
		Science	< 15%	5.0%	16.8%	8.8%	22.3%	10.1% 2022	24.2% 2022
Early leavers from education and training (age 18-24)	[3]Total		< 9 %	10.3%	12.6%	12.0%	10.5%	9.7%	9.5%
	[3] By gender	Men		13.3%	14.5%	16.1%	12.1%	11.4%	11.3%
		Women		7.3%	10.6%	7.8%	8.7%	8.0%	7.7%
	[4] By degree of urbanisation	Cities		7.6% b	11.2%	7.6%	9.4%	8.0%	8.6%
		Rural areas		13.5% b	14.0%	14.9%	11.0%	12.1%	9.9%
	[5] By country of birth	Native		10.4%	11.3%	12.2%	9.2%	9.7%	8.2%
		EU-born		: u	26.2%	: u	22.4%	: u	21.0%
		Non EU-born		: u	30.1%	: u	23.0%	: u	21.6%
[6]Socio-economic gap (percentage points)				11.3	:	11.5	29.5	18.4 2022	37.2 2022
[7]Exposure of VET graduates to work-based learning			≥ 60% (2025)	:	:	:	:	83.7%	64.5%
Tertiary educational attainment (age 25-34)	[8]Total		45%	40.1%	34.1%	41.1%	38.7%	43.5%	43.1%
	[8] By gender	Men		29.5%	29.1%	31.3%	33.3%	31.8%	37.6%
		Women		51.2%	39.2%	51.7%	44.2%	56.0%	48.8%
	[9] By degree of urbanisation	Cities		48.9% b	43.5%	50.1%	49.0%	51.2%	53.3%
		Rural areas		29.0% b	24.8%	32.0%	27.7%	35.9%	31.7%
	[10] By country of birth	Native		39.6%	35.4%	40.2%	39.7%	40.8%	44.2%
		EU-born		: u	29.3%	: u	36.7%	: u	40.2%
		Non EU-born		47.9%	24.2%	63.3%	31.0%	73.1%	37.1%
[11]Participation in adult learning (age 25-64)			≥ 47% (2025)	:	:	33.9% 2016	37.4% 2016	41.8% 2022	39.5% 2022
[12]Share of school teachers (ISCED 1-3) who are 55 years or over				28.8% 2013	22.7% 2013	32.9%	23.8%	36.7% 2021	24.5% 2021

Märkused. b = aegrea katkemine; d = määratlus erineb; e = hinnang; p = esialgne; u = väike usaldusväärsus; : = andmed puuduvad.
Allikas: 1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12 = Eurostat; 11 = Eurostat, täiskasvanuhariduse uuring; 2, 6 = OECD, PISA.

lapsehoius 33,7 %ni (ELis 35,7 %), mis ei küüni veel riikliku Barcelona eesmärgini 40,5 %. Kolmeaastaste kuni algkooliealiste laste osalemismäär püsis stabiilsel tasemel (2021. aastal 91,5 % võrreldes 92,5 %ga ELis, kusjuures mõlemad näitajad jäävad alla ELi tasandi 2030. aasta eesmärgile 96 %). Kohtade nappuse kõrvaldamiseks kavatsetakse võtta 2024. aastal vastu reformiettepanek, millega tagatakse kõigile 18 kuu kuni 3 aasta vanustele lastele nende vanemate soovi korral juurdepääs lastehoiule ning luuakse lisaks integreeritud alushariduse ja lapsehoiu süsteem, millel on ühised kvaliteedistandardid, sealhulgas ühine õppekava.

Haridussüsteemist varakult lahkumine ja sellega seotud soolised lõhed teevad suurt muret ja tekitavad tõsise oskuste nappuse. Peaaegu 1 noor 10st lahkub haridus- ja koolitussüsteemist väga madala taseme tunnistusega või üldse ilma tunnistuseta ning nende noorte hulgas on rohkem poisse kui tüdrukuid (2023. aastal vastavalt 11,4 % ja 8 %). Haridusministeeriumi lähenemisviis haridussüsteemist varakult lahkumise vähendamiseks ühendab omavahel formaalse ja mitteformaalse hariduse, toetab hariduslike erivajadustega õpilasi ja parandab kooli sisekliimat. 2023. aastal ajakohastas valitsus riiklikku põhi- ja keskhariduse õppekava, keskendudes valdkonnaülestele oskustele ning õpetajate ja õpilaste autonoomsusele. Seejuures kavatsetakse pikendada kohustuslikku kooliiga 17 aastalt 18-le.

Eesti eesmärk on kiirendada üleminekut eestikeelsele haridusele ja viia see lõpule juba 2030. aastaks. Üleminek algab 2024/25. õppeaastal esimese ja neljanda klassiga ning selle tulemusena lähevad koolid järk-järgult üle eestikeelsele õppele. Valitsuse toetus üleminekule hõlmab täiendusõpet, õppematerjale ja lisatasu teatavates piirkondades töötavatele õpetajatele.

Selleks et aidata õpilastel omandada roheoskusi, võttis Eesti 2023. aasta alguses vastu uuendatud tegevuskava kestlikkusteemade integreerimiseks

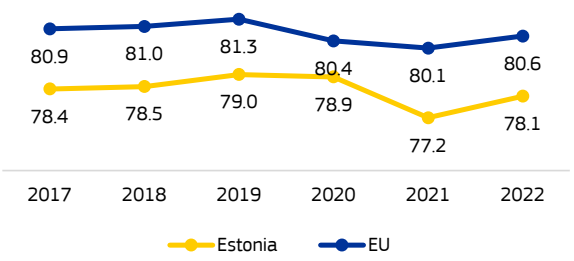
haridussüsteemi kõigisse tasemetesse ja kõigisse ainetesse. Tegevuskavaga toetatakse haridusasutuste, keskkonnahariduskeskuste ja kogukondade koostööd ning soovitakse töötada välja keskkonnahariduskeskuste täielik ametlik kvaliteedisüsteem.

Kuigi kolmanda taseme hariduse omandanud inimeste osakaal on suhteliselt suur, saaks seda väljalangenute osakaalu ja soolise lõhe vähendamise teel kasvatada, et parandada oskuste pakkumist tööturul. 2023. aastal oli kõrgharidus 43,5 % 25–34aastastest Eesti elanikest (ELi keskmine 43,1 %), kuid väljalangenute osakaal on suhteliselt suur, samuti sooline lõhe (2023. aastal 24,2 protsendipunkti naiste kasuks võrreldes 11,2 protsendipunktiga ELis).

Terve elanikkond ning tõhus, kättesaadav ja vastupidav tervishoiusüsteem on kestliku majanduse ja ühiskonna eeltingimused. Selles lisas antakse ülevaade Eesti elanike tervisest ja tervishoiusüsteemist.

Oodatav eluiga on Eestis endiselt üks ELi lühemaid. Oodatava eluea pikenemist 2022. aastal saab osaliselt põhjendada COVID-19 suremuse vähenemisega samal aastal ([108]). Ennetatav ja raviga välditav suremus on palju suurem kui ELis. 2021. aastal olid peamised surmapõhjused vereringesüsteemi haigused (südame-veresoonkonna haigused) ja vähktõbi, millele järgnes COVID-19. Eesti enesetappude määr on endiselt üks ELi kõrgemaid. 2024. aasta lõpus peaks võetama vastu enesetappude ennetamise kava.

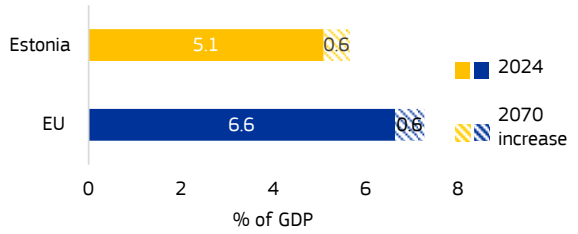
Joonis A16.1. **Oodatav eluiga sünnihetkel (aastates)**

Allikas: Eurostat

Eesti kulutused tervishoiule on ühed ELi väiksemad. 2021. rahastati avaliku sektori vahenditest üksnes 76,4 % tervishoiukuludest, mis jääb alla ELi keskmisele 81,1 %. Ambulatoorsele ja statsionaarsele ravile, ravimitele, meditsiiniseadmetele ja haiguste ennetamisele tehtavad kulutused elaniku kohta on alla ELi keskmise. 2021. aastal moodustasid tervishoiukulud kokku 7,6 % SKPst, mis oli rohkem kui 6,8 % 2019. aastal, kuid esialgsete andmete põhjal langesid need 2022. aastal 7,1 %-le. Kulude suurenemine 2021. aastal kajastab lisavahendeid, mis eraldati tervishoiusüsteemile, et reageerida COVID-19 pandeemiale. Eesti tervishoiukulud on siiski endiselt ühed väikseimad ELis, kus need olid 2021. aastal keskmiselt 10,9 % SKPst. 2021. aastal oli omaosalusega kaetavate tervishoiukulude osakaal 22,1 %, võrreldes ELi keskmisega 14,5 %. Võttes aluseks Eesti rahvastiku vanuselise jaotuse, peaksid tervishoiukulud prognooside kohaselt 2070. aastaks kasvama 0,6 protsendipunkti SKPst nagu ka mujal ELis (vt joonis A16.2 ja 21. lisa).

Joonis A16.2. **Avaliku sektori tervishoiukulude prognoositav suurenemine aastatel 2024–2070**

Põhistsenaarium
Allikas: Euroopa Komisjon / EPC (2024)

Kulutused ennetusele moodustasid Eestis 2021. aastal tervishoiule tehtud kogukulutustest 8,3 %, samas kui ELis tervikuna oli see 6,0 %. Eesti kulutused ennetavatele tervishoiuteenustele rohkem kui kahekordistusid 2019. ja 2021. aasta vahel, ületades ELi keskmist kasvu. Ennetusele tehtavate kulutuste hulgas suurenes kogu ELis kõige enam hädaolukordadele reageerimise, haiguste avastamise ja immuniseerimiskavade osakaal. Peamised tegurid, mis tingisid 2021. aastal Eestis ennetavatele tervishoiuteenustele tehtavate kulutuste suure kasvu, olid haiguste avastamise kavad, mille kulud suurenesid 610 %, ja immuniseerimiskavad, mille kulud suurenesid 957 %.

Eestis on tervishoiutöötajate nappus ja töötajad on jaotunud ebaühtlaselt ning mõlemad asjaolud põhjustavad riigi rahastatavate teenuste puhul pikki ooteaegu. Üldiselt on inimeste enda hinnangul rahuldamata vajadus arstiabi järele Eestis ELi kõige suurem (vt 14. lisa). 2022. aastal oli selline vajadus 9,1 %-l elanikest (võrreldes 2,2 %ga ELis keskmiselt), kusjuures peamiseks põhjuseks olid pikad ooteajad. Enne seda, kui inimeste enda hinnangul rahuldamata vajadus arstiabi järele langes 2022. aastal 9,1 %-le, oli see 2019. aastal 15,5 %.

([108])Põhineb andmetel, mille liikmesriigid on esitanud Euroopa seiresüsteemi raames otse Haiguste Ennetamise ja Tõrje Euroopa Keskusele.

Tabel A16.1.**Peamised tervisenäitajad**

	2018	2019	2020	2021	2022	EU average (latest year)
Treatable mortality per 100 000 population (mortality avoidable through optimal quality healthcare)	133,5	129,4	123,9	135,6	NA	93.3 (2021)
Cancer mortality per 100 000 population	292,4	279,5	265,0	265,8	NA	235.4 (2021)
Current expenditure on health, % GDP	6,7	6,8	7,6	7,6	7,1	10.9 (2021)
Public share of health expenditure, % of current health expenditure	73,7	74,5	77,1	76,4	NA	81.1 (2021)
Spending on prevention, % of current health expenditure	3,5	3,6	4,8	8,3	NA	6.0 (2021)
Available hospital beds per 100 000 population	454	453	446	439	NA	525 (2021)
Doctors per 1 000 population	3,5	3,5	3,5	3,4	NA	4.1 (2021)*
Nurses per 1 000 population	6,3	6,2	6,4	6,5	NA	7.9 (2021)
Total consumption of antibacterials for systemic use, daily defined dose per 1 000 inhabitants per day ***	11,8	11,8	10,5	10,1	12,4	19.4 (2022)

Märkus: Kõigi näitajate puhul kasutatakse ELi kaalutud keskmist, välja arvatud arstide ja õdede puhul 1 000 elaniku kohta, mille puhul kasutatakse ELi aritmeetilist keskmist. Arstide tihedust käsitlevad andmed käivad praktiseerivate arstide kohta kõigi riikide puhul, välja arvatud Kreeka ja Portugal (tegevusloa saanud arstid) ja Slovakkia (ametialaselt aktiivsed arstid). Õdede tihedust käsitlevad andmed käivad praktiseerivate õdede kohta kõigi riikide puhul, välja arvatud Iirimaa, Prantsusmaa, Portugal, Slovakkia (ametialaselt aktiivsed õed) ja Kreeka (üksnes haiglates töötavad õed).

Allikas: Eurostati andmebaas, v.a: * OECD, ** ühine küsimustik mitterahalise tervishoiustatistika kohta, *** ECDC, **** nõukogu soovitus ELi meetmete tõhustamiseks võitluses antimikroobikumiresistentsuse vastu terviseühtsuse põhimõtte alusel.

See on tingitud olukorra paranemisest suure sissetulekuga elanikkonnarühma puhul, kelle enda hinnangul rahuldamata vajadus arstiabi järele langes 16,5 %-lt 2019. aastal 7,7 %-le 2022. aastal, kuigi see on veelgi süvendanud ebavõrdsust. 2022. aasta märtsis loodi üleriigiline arsti vastuvõtuaegade broneerimise süsteem, mille tulemusena on ooteajad lühenenud plaaniliste protseduuride puhul. Pandeemia ajal oli märkimisväärsel osal Eesti elanikest (24 %) enda hinnangul rahuldamata vajadus arstiabi järele, kusjuures ligi veerandil juhtudest oli see vajadus seotud vaimse tervisega ([109]). Juurdepääsul vaimse tervise teenustele nimetatakse kõige sagedasema probleemina pikki ooteaegu. Eesti töötab aktiivselt välja vaimse tervise tugevdamise poliitikat. 2022. aasta alguses loodi sotsiaalministeeriumis vaimse tervise osakond, et koondada jõupingutusi vaimse tervise parandamiseks. Koostatud on vaimse tervise tegevuskava 2023–2026, milles on määratud järgmisteks aastateks kindlaks konkreetsed meetmed. Eestis valitseb pidev tervishoiutöötajate nappus. 2021. aastal oli Eestis vähem arste (3,4 arsti 1 000 elaniku kohta) ja õdesid (6,5 õde 1 000 elaniku kohta) kui ELis üldiselt (vastavalt 4,1 ja 7,9). Meditsiini eriala lõpetanud üliõpilaste arv ei muutunud aastatel 2010–2022 eriti ja jäi alla ELi keskmise. Eestis on märkimisväärne hulk üle 55aastaseid arste (46,4 %) ja õdesid (26,1 %), mis tekitab muret tervishoiuteenuste pikaajalise kättesaadavuse pärast. Töötajate nappus on terav probleem perearstide puhul (eriti väljaspool suurlinnu, st Tallinna ja Tartut) ja psühhiaatrias. Töötingimused on oluline tegur, kusjuures üks heidutavatest asjaoludest on väike töötasu, eriti õdede puhul. OECD andmete kohaselt on arstide ja õdede palgad võrreldes riigi keskmise palgaga ühed madalamad ELis (ületades üldarstide puhul 1,71, eriarstide puhul 2,28 ja haiglaõdede puhul 1,13 korda keskmist palka) ([110]).

Eesti tervishoidu tehakse ELi fondide toel ulatuslikke investeeringuid. Selleks et lahendada tervishoiuga seotud probleeme, kavatseb Eesti investeerida taaste- ja vastupidavuskava kaudu 72 miljonit eurot. Investeeringuid kasutatakse tervishoiutaristu parandamiseks (Viljandisse ehitatakse maakonna haigla ja tervisekeskus), korralduslike reformide elluviimiseks, esmatasandi tervishoiu edendamiseks, tervishoiutöötajate toetamiseks ja e-tervise institutsioonilise raamistiku ajakohastamiseks. Kapitaliinvesteeringute tegemisel Eesti tervishoiusüsteemi on toetutud ELi ühtekuuluvuspoliitika fondidele. Nendest on toetatud pikaajalise hoolduse ning esma-, teise ja kolmanda tasandi raviasutuste rajamist, esmatasandi arstiabi digitaliseerimist ja haiguste ennetamise kavasid. 2021.–2027. aastal investeerib Eesti ühtekuuluvuspoliitika fondidest 1,4 miljonit eurot, et parandada

([109])Eurofound (2021), uuringu „Living, working and COVID-19“ („Elamine, töötamine ja COVID-19“) esimene, teine ja kolmas voor (kevad 2020, suvi 2020 and kevad 2021). Dublin & Eurofound (2022), uuringu „Living, working and COVID-19“ („Elamine, töötamine ja COVID-19“) neljas ja viies voor (november 2021 ja mai 2022). Dublin.

([110])OECD 2023. aasta tervisestatistika.

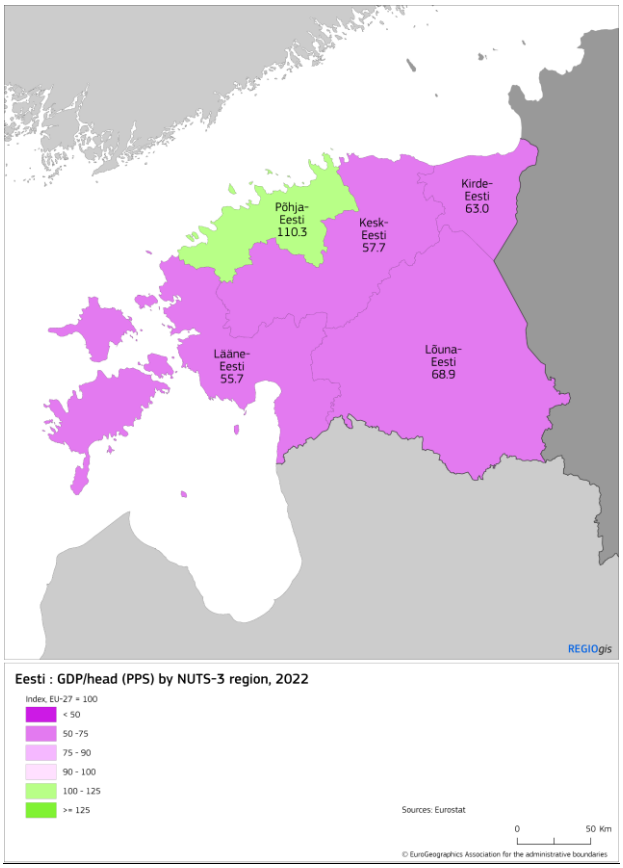
tervishoiusüsteemi kättesaadavust, tulemuslikkust ja vastupidavust ([111]).

([111])ELi ühtekuuluvuspoliitikaga seotud andmed kajastavad 13. mai 2024. aasta seisu.

17. lisas kirjeldatakse Eesti piirkondade majanduslikku ja sotsiaalset dünaamikat. Selles antakse ülevaade Eesti piirkondade majanduslikust, sotsiaalsest ja territoriaalsest ühtekuuluvusest ning hinnatakse kujunevat vajadust investeeringute ja piirkondliku tasandi reformide järele, et edendada riigi majanduskasvu, sotsiaalset arengut ja konkurentsivõimet.

Ülevaade majanduslikest ja sotsiaalsetest tulemustest piirkondlikul tasandil

Kaart A17.1.**Eesti, NUTS 3: SKP elaniku kohta (ostujõu standardi alusel), 2022.**

Allikas: Eurostat, regionaal- ja linnapoliitika peadirektoraat.

Eesti piirkondlikku väljavaadet iseloomustavad jätkuvalt stabiilsed, kuid märkimisväärsed erinevused Põhja-Eesti kui pealinnapiirkonna ja ülejäänud riigi vahel. 2022. aastal oli Põhja-Eestis SKP elaniku kohta (ostujõu standardi alusel) üle ELi keskmise – 110 %. Ülejäänud neljas NUTS 3 piirkonnas jäi SKP elaniku kohta vahemikku 55,7 % Lääne-Eestis kuni 69 % Lõuna-Eestis (kaart A17.1). Tööviljakus oli 2022. aastal Põhja-Eesti pealinnapiirkonnas palju kõrgem (90,5 % ELi keskmisest), kuid teistes piirkondades jäi see vahemikku 57,3 % (Lääne-Eestis) kuni 74,5 % (Kirde-Eestis). Samas oli tootlikkuse reaalkasv aastatel 2013–2022 suurim Kirde-Eestis (4,5 %) ja Kesk-Eestis (3,8 %), kuid Lääne-Eestis kõigest 1,6 %. SKP keskmine kasv elaniku kohta oli aastatel 2013–2022 kiireim Lõuna-Eestis (4,6 %), samal ajal kui Põhja-Eestis oli kasvumäär 1,4 %.

Väljaspool pealinnapiirkonda väheneb Eesti elanikkond mitmes piirkonnas. Aastatel 2013–2021 kasvas rahvaarv pealinnapiirkonnas plahvatuslikult (9,8 %), samas kui Lääne-Eestis vähenes see 5,9 % ja Lõuna-Eestis 2,4 %. Eesti elanikkond suurenes 2013. ja 2021. aasta vahel 0,8 %, kuid rahvastikuprognooside kohaselt võib see 2020. ja 2050. aasta vahel kahaneda 5,5 %.

Tabel A17.1.**Valitud näitajad piirkondlikul tasandil – Eesti**

NUTS 3 Region	GDP per head (PPS)	GDP per head growth, average % change on the preceding year	Productivity (GVA (PPS) per person employed)	Real productivity growth, average % change on the preceding year
	EU27=100, 2022	2013-2022	EU27=100, 2022	2013-2022
European Union	100	1.44	100	0.7
Eesti	85	2.67	79.3	1.7
Põhja-Eesti	110	1.41	90.5	0.7
Lääne-Eesti	56	2.57	57.3	1.6
Lõuna-Eesti	69	4.61	68.3	2.5
Kesk-Eesti	58	3.82	67.1	3.8
Kirde-Eesti	63	4.35	74.5	4.5

Allikas: Eurostat

Pealinnapiirkonnast väljaspool asuvate piirkondade atraktiivsust vähendab veelgi kehv transpordi ligipääsetavus. Kui Põhja-Eestis on vähem kui 90minutilise autosõidu järel võimalik jõuda 83 %ni 120 km raadiuses elavatest inimestest, siis Lääne-Eestis langeb see näitaja alla 50 %. Väljaspool pealinnapiirkonda on selles vallas parimad tulemused Kesk-Eestil, kus näitaja on 68 %. 2021. aasta keskpaigaks oli 5G mobiilside tehnoloogia puhul põhirõhk linnapiirkondade teenindamisel, samas kui Eesti maapiirkondades oli sellega kaetud ainult 1,5 % kodumajapidamistest.

Suur lõhe linna- ja maapiirkondade vahel ilmneb ka muust statistikast, näiteks mittetöötavate ja mitteõppivate noorte (nn

NEET-noored) osakaalust ([112]) ning kõrgharidusega inimeste arvust. Maapiirkondades oli NEET-noorte osakaal 2022. aastal 12,1 % (kuid 5,2 protsendipunkti võrra vähem kui 2020. aastal), samas kui ELi keskmine maapiirkondade puhul oli 13,6 %. Linnades oli see näitaja 9,4 %, mis näitab tulemuste märkimisväärset erinevust. Mittetöötavatel ja mitteõppivatel noortel on maapiirkondades samuti raskem tööd leida. Ka haridustase on linnades palju kõrgem, näiteks on seal kolmanda taseme haridus 51 %-l 25–64aastastest elanikest, samas kui väike- ja eeslinnades oli see näitaja vaid 36 % ning maapiirkondades 33 %. Vaesuse ja tõrjutuse ohus elavate inimeste osakaal on maapiirkondades 24,9 %, ületades ainult veidi linnade näitajat (24,3 %). Väike- ja eeslinnades on osakaal mõnevõrra suurem (27,7 %). Kõigil kolmel juhul, eriti linnade ning väike- ja eeslinnade puhul, ületab näitaja ELi keskmist, mis kõigub 21 % ja 22 % vahel.

Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu on mõjutanud Eesti majandust, eriti Venemaaga piirnevas Kirde- ja Lõuna-Eestis. Euroopa poolaasta raames kasutatavates peamistes piirkondlikes näitajates sõja mõju neile piirkondadele aga veel ei kajastu. Mõnedest andmetest selgub siiski, et tooraine import Venemaalt on peatunud ning et kaubatransiit ja välisturistide arv on vähenenud.

Edasised vajadused investeeringute ja piirkondliku tasandi reformide järele

Ühtekuuluvuspoliitika programmis esitatud investeerimisprioriteedid on endiselt asjakohased, kuid Venemaaga piirnevate piirkondade investeerimisvajadused kasvavad. See kehtib eriti Ida-Virumaa kohta, mille SKP elaniku kohta moodustab ainult 58 % Eesti keskmisest, ja Kagu-Eesti kohta, mille SKP on suurem tänu Tartule kui piirkonna suurimale tööandjale ja ülikoolilinnale. Kuna piiriäärsed piirkonnad jäävad SKP kasvumäära poolest pealinnapiirkonnale tunduvalt alla ning Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu on toonud kaasa majandussanktsioonid ja piiranud piiriülest tegevust, ähvardavad neid piirkondi üldiselt lisaprobleemid, mis kahandavad veelgi nende kasvupotentsiaali. Nii nendele piirkondadele kui ka kogu riigile tuleks kasuks hõlbustada investeerimist nullnetotehnoloogiate tootmisse ja kasutada ära Euroopa strateegiliste tehnoloogiate platvormi pakutavaid võimalusi.

Eestile tuleks samuti kasuks kiirendada investeeringuid üldkasutatavate ja erahoonete energiatõhususe suurendamisse. Paljud üldkasutatavad hooned ei ole energiatõhusad või puuduvad andmed nende seisundi kohta, sest suurel osal neist ei ole energiamärgist. Lõimitud riikliku energia- ja kliimakava (2023) andmetel kuluks üldkasutatavate hoonete täielikuks renoveerimiseks vähemalt 2 miljardit eurot (2019. aasta hindades).

Eesti omavalitsuste finantssuutlikkust ja -autonoomiat võiks veelgi tugevdada. Kohalike omavalitsuste võime pakkuda sotsiaalhüvitisi ja -teenuseid sõltub suurel määral olemasolevatest eelarvevahenditest. Kohalikel omavalitsustel on oma poliitikameetmete kujundamisel suured volitused ja vabadus, kuid nende suutlikkus rahastada ja osutada teenuseid on väga ebaühtlane. Eesti omavalitsuste oma maksutulude osakaal on üks väiksemaid ELis. Euroopas asuvate OECD riikide kohalike omavalitsuste sõltuvus valitsustasandite vahelistest rahasiiretest on keskmiselt 49,8 % ([113]). OECD maksustamise detsentraliseerimise andmebaasi 2021. andmete kohaselt on valitsustasandite vahelised rahasiirded omavalitsustele Eestis ühed suuremad (85,8 %). Vahendite optimaalseks kasutamiseks võiks tugevdada omavalitsuste ja maakondade koostööd. Kuigi mitu kasulikku algatust on juba tehtud, võimaldaks üldine teadmiste ja parimate tavade jagamine omavalitsuste vahel ning teenuste, taristu ja rahastamise parem planeerimine maakondade vahel vältida dubleerimist ja aitaks vahendeid optimaalselt kasutada. Selleks et parandada omavalitsuste investeerimisvõimet, võiks kaaluda reforme, mis suurendavad nende oma maksutulu. Sellised reformid oleksid kõige tõhusamad, kui nende raames parandataks ka piisavalt omavalitsuste haldussuutlikkust strateegiliste ja kvaliteedipõhiste investeerimisprojektide kavandamiseks, väljatöötamiseks ja elluviimiseks, suurendades seejuures nende suutlikkust kaasrahastada

([112])15–34aastased mittetöötavad ja mitteõppivad noored.

([113])OECD (2023), „Revenues by level of government", Government at a Glance 2023, OECD Publishing, Pariis.

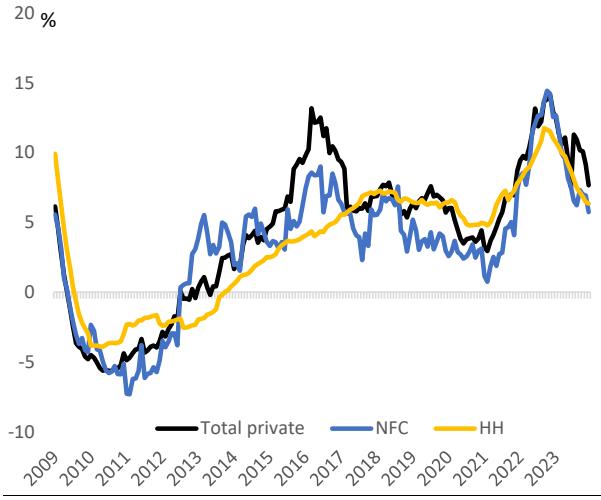
struktuurifondide projekte. Komisjon on teadlik, et teatavate struktuurifondide ning taaste- ja vastupidavusrahastu meetmete, näiteks energiatõhusa renoveerimise meetmete puhul on piirkondlikud toetusmäärad ja eelarveeraldised erinevad.

Intressimäärade tõus on suurendanud netointressimarginaale ja kasumit, mida Eesti pangad teenivad laenuandmiselt. Eesti pangad on olnud ühed kasumlikumad kogu ELi pangandussektoris, kusjuures 2023. aasta esimesel üheksal kuul oli nende omakapitali tootlus 29,6 % (ELis 9,9 %). Varade tootlus, mis oli 2022. aasta II kvartalis 0,5 %, tõusis 2023. aasta III kvartali lõpuks 1,7 %-le. Kasumlikkuse järsk kasv 2023. aastal oli peamiselt tingitud intressitulu ja intressikulu suhteliselt suurest vahest. Rangema rahapoliitika tulemusena on tõusnud laenuintressid ja pankade netointressitulu, näiteks 2022. ja 2023. aasta III kvartali vahel kasvas intressitulu rekordiliselt (81,5 %). See on paisutanud suuremate, eelkõige süsteemselt oluliste pankade kasumlikkust. Lisaks on Eesti pangandussektor suhteliselt kulutõhus, mis tuleneb osaliselt asjaolust, et välismaiste pangagruppide kohalike üksuste kulusid saab kajastada grupi, mitte kohalikul tasandil. Ühtlasi on kasumlikkust toetanud asjaolu, et laenukahjumid on väiksemad kui teistes riikides. Krediidikvaliteet on hea, kusjuures viivislaenude osakaal oli 2023. aasta III kvartalis rekordiliselt väike (1 % võrreldes 1,8 %ga ELis). 2023. aasta juulis võttis Riigikogu vastu mitu maksuseaduse muudatust, mille kohaselt tõstetakse krediidiasutuste avansilise tulumaksu määra alates 2025. aastast 14 %-lt 18 %-le. Samal ajal tõstetakse alates 2025. aastast kõigi ettevõtete dividendide tulumaksumäära 22 %-le. Need muudatused võivad tuua kaasa kasumi jaotamise enne sätete jõustumist ja mõjutada kapitalipuhvreid.

Eestis tegutsevad pangad on ühed paremini kapitaliseeritud ELis. Nad on loonud edukatel aastatel teenitud suurtest kasumitest korralikud puhvrid. Omavahendite suhtarv ületab õigusaktidega nõutut (2023. aasta III kvartalis oli kapitali adekvaatsuse määr 22,9 % võrreldes 19,6 %ga ELis), eriti süsteemselt oluliste pankade puhul ja vähem selliste pankade puhul, mis ei ole veel kaua tegutsenud ja laienevad ikka veel kiiresti. Mõned pangad on kasutanud alates 2018. aastast kehtinud võimalust kohaldada regulaarse dividendide jaotamise korral soodusmaksumäära, mille tulemusena nende kapitalipuhvrid on järk-järgult vähenenud. Seepärast on nii Eesti Pank kui ka Eesti Finantsinspektsioon kehtestanud pankade omavahenditele lisanõuded, et tagada pankade vastupanuvõime ja tegevuse jätkumine. Täpsemalt tuleb pankadel lisaks omavahendite põhinõudele hoida kapitali säilitamise puhvrit, mis vastab 2,5 %-le nende riskiga kaalutud varadest.

Kuigi kodumajapidamiste võlakoormus ei ole Eestis veel liiga suur, on pankade hüpoteeklaenude riskipositsioon üks ulatuslikumaid ELis. Nimelt moodustavad hüpoteeklaenud pankade kogu laenuportfellist 44 %. Ühtlasi on üle 90 % pangandussektori antud laenudest ujuva intressiga, mis on üks suuremaid näitajaid ELis. See tähendab, et laenuvõtjatel on laenuga seoses intressimäärarisk. Selleks et hoida hüpoteeklaenuturg tasakaalus ja piirata ülemäärast laenukasvu, on Eesti Pank piiritlenud, millistel tingimustel pangad võivad laenu anda.

Joonis A18.1. **Laenutegevuse areng**

Allikas: EKP.

Rangemad laenuandmistingimused jahutavad kinnisvaraturgu, kus hinnad on viimastel aastatel kiiresti tõusnud. 2010. aastast kuni 2023. aasta lõpuni kerkisid elamuhinnad rohkem kui 210 %, st rohkem kui kuskil mujal ELis sel ajavahemikul. Samuti on suurenenud eluasemelaenude andmine, mille kasvutempo on alates 2020. aastast kiirenenud. Viimasel ajal on eluasemehindade kasvutempo hakanud aeglustuma ja kehtestatud õiguslikele piirangutele lähenevate laenude osakaal on kasvanud, mis osutab taskukohasuse vähenemisele. Kuigi pankade laenuportfell kasvas 2023. aastal vähem kui eelnenud aastal, ületasid ettevõtete ja kodumajapidamiste võetud laenud 2023. aasta III kvartali lõpu seisuga ikkagi vastavalt 8,6 % ja 7,5 % 2022. aasta III kvartali näitajaid. Kokku

Tabel A18.1. **Rahandusliku usaldusväärsuse näitajad**

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	EU	Median
Total assets of the banking sector (% of GDP)	106.8	101.1	103.0	125.3	122.5	105.9	109.0	257.0	184.6
Share (total assets) of the five largest banks (%)	90.3	91.0	93.0	93.7	93.0	90.8	-	-	69.6
Share (total assets) of domestic credit institutions (%)[1]	25.9	27.3	49.5	49.6	49.0	52.2	53.5	-	62.9
NFC credit growth (year-on-year % change)	5.5	4.0	3.0	3.1	7.4	12.5	5.7	-	2.4
HH credit growth (year-on-year % change)	7.0	6.6	6.4	5.0	7.8	11.0	6.3	-	1.4
Financial soundness indicators:[1]									
- non-performing loans (% of total loans)	1.9	1.3	1.6	1.6	1.1	0.8	1.0	1.8	1.8
- capital adequacy ratio (%)	30.6	31.0	26.3	27.8	24.3	22.0	22.9	19.6	20.1
- return on equity (%)[2]	9.2	9.8	8.3	7.4	9.5	10.9	19.6	9.9	13.2
Cost-to-income ratio (%)[1]	46.3	45.3	52.5	52.6	53.8	48.3	38.1	52.8	44.9
Loan-to-deposit ratio (%)[1]	89.8	93.5	90.0	76.7	77.3	90.6	90.2	93.3	80.2
Central bank liquidity as % of liabilities	0.5	0.3	0.1	6.4	5.7	0.5	0.0	-	0.7
Private sector debt (% of GDP)	106.2	101.2	98.3	101.5	96.9	94.3	-	133.0	118.4
Long-term interest rate spread versus Bund (basis points)	-	-	-	-	43.7	114.3	146.7	107.7	104.2
Market funding ratio (%)	23.1	24.5	24.1	22.2	22.3	20.4	-	50.8	39.8
Green bonds outstanding to all bonds (%)[3]	-	-	-	-	-	-	-	4.0	2.7

1-3 **4-10** **11-17** **18-24** **24-27** Colours indicate performance ranking among 27 EU Member States.

1 Viimased andmed: 2023. aasta III kvartal.
2 Aastapõhised andmed.
3 Andmed on kättesaadavad ainult euroala riikide kohta; ELi keskmine osutab euroalale.
Allikas: EKP, Eurostat.

moodustavad eluaseme- ja kinnisvaralaenud praegu üle 60 % pankade laenuportfellist.

Pankade laenuportfellid on muutunud avatumaks ärikinnisvara väga tsüklilise turu riskidele. Euroopa Pangandusjärelevalve riskinäidiku andmetel on ärikinnisvaralaenude osakaal Eestis peaaegu 20 % kõigist pangalaenudest, mis on suurim näitaja kogu ELis. Samuti on väga suur ärikinnisvaralaenude osakaal kõigist finantssektorivälistele ettevõtetele antud pangalaenudest (60 %). Lisaks moodustavad ärikinnisvaralaenud suhteliselt suure osa (40 %) pankade kõigist viivislaenudest ja nende osakaal kasvab järsult. Viimastel aastatel toimunud kinnisvaralaenude ulatusliku kasvu taga on peamiselt väikepangad. Selle tulemusena on kinnisvaralaenudel nüüd mõne väikepanga laenuportfellis suurem osakaal kui suurpankade laenuportfellis. Kinnisvaraettevõtete võetud laenusid on osaliselt kasutatud institutsionaalsete investorite (kindlustusandjate, pensionifondide ja kinnisvarafondide) investeeringute võimendamiseks, mis suurendab nende ettevõtterühmade vahelist seotust. EIOPA andmetel on kindlustusandjate riskipositsioon pangandussektori suhtes Eestis suurem kui kuskil mujal ELis. Kuigi investeerimisfondide finantsvõimenduse määr jääb üldiselt vahemikku 40–60 %, võib risk selle kaudu üle kanduda ja levida. Vastusena kiirele laenukasvule suurendati 2023. aasta detsembris veelgi vastutsüklilist kapitalipuhvrit, tõstes selle nõude 1,5 %-le.

Pankade kohustuste osas on muutunud rahastamise struktuur ja kulu. Võrreldes eelmise aastaga on Eesti pankade laenude ja hoiuste suhtarv jäänud suhteliselt stabiilseks, ulatudes 2023. aasta III kvartali lõpus 90,2 %ni (ELis 93 %). Kuigi laenuportfell kasvas endiselt üsna kiiresti (viimasel ajal on siiski kasv aeglustunud), suurenesid hoiused tagasihoidlikult. Samas toimusid olulised muutused hoiuste struktuuris, kuna nõudmiseni hoiuste asemele on tulnud tähtajalised hoiused. Seetõttu on märkimisväärselt suurenenud pankade rahastamiskulud. Kuna paralleelselt tähtajaliste hoiustega on mõnevõrra kasvanud ka emaettevõtjapoolse rahastamise osakaal, on Rootsi pankade tulemused nende Eesti tütarettevõtjate käekäigu seisukohast jätkuvalt olulised. Ühtlasi mõjutavad Eesti pankasid senisest enam nii raha- ja kapitaliturul valitsevad tingimused kui ka investorite meeleolu, sest neil on tulnud emiteerida väljaspool Eestit suures mahus võlakirju (riigi aktsia- ja võlakirjaturg on ikka veel väga piiratud). Kuigi mõned pangad toetuvad suurel määral hulgirahastamisele, on süsteemne likviidsus endiselt piisav. Likviidsed varad, millest enamik on nõuded Eesti Panga vastu, moodustasid 2023. aasta septembris 26 % koguvaradest. Tugevat vastupanuvõimet kinnitab asjaolu, et likviidsuskattekordaja ulatus 2023. aasta III kvartali lõpus 176,7 %ni.

Selles lisas antakse näitajatel põhinev ülevaade Eesti maksusüsteemist. See hõlmab teavet maksustruktuuri kohta (maksuliikide kohta, millest Eesti saab kõige rohkem tulu), töötajate maksukoormuse kohta ning maksusüsteemi astmelisuse ja ümberjaotava mõju kohta. Samuti antakse teavet maksude kogumise ja maksukuulekuse kohta.

Eesti maksutulude suhe SKPsse on suhteliselt tagasihoidlik. Tabelis A19.1 on näha, et Eesti maksutulu oli 2022. aastal 32,9 % SKPst, st oluliselt väiksem ELi keskmisest (40,2 %). 2023. aastal näitaja veidi suurenes, kasvades 34,0 %ni. Tööjõu- ja kapitalimaksudest saadud tulu jäi alla ELi koondnäitaja, samal ajal kui tarbimismaksudest saadud tulu oli üle ELi koondnäitaja. Mis puudutab keskkonnamaksusid, siis on Eestis suhteliselt kõrge mootorikütuste aktsiis ja ette on nähtud uus mootorsõidukimaks (vt allpool). Kuuest saaste- ja ressursimaksust on Eesti juba võtnud kasutusele neli (lämmastikoksiidide heite, prügilasse ladestatavate jäätmete, heitvee ja pakenditasu). Võimalik, et jäätmete kõrvaldamiselt, sealhulgas põletamiselt, võetavaid makse saaks laiendada. Eesti ei maksusta väetiseid ega pestitsiide (lisateabe saamiseks keskkonnakestlikkuse kohta vt 6. lisa). Väga vähe tulu saadakse omandimaksudest, sealhulgas korduvatest kinnisvaramaksudest (2022. aastal vastavalt 0,3 % ja 0,2 % SKPst, võrreldes ELi koondnäitajatega 2,1 % ja 1,0 %), mis kuuluvad majanduskasvu kõige vähem kahjustavate maksude hulka. Keskmine tulevikku suunatud äriühingu tegelik tulumaksumäär oli 2022. aastal alla ELi keskmise.

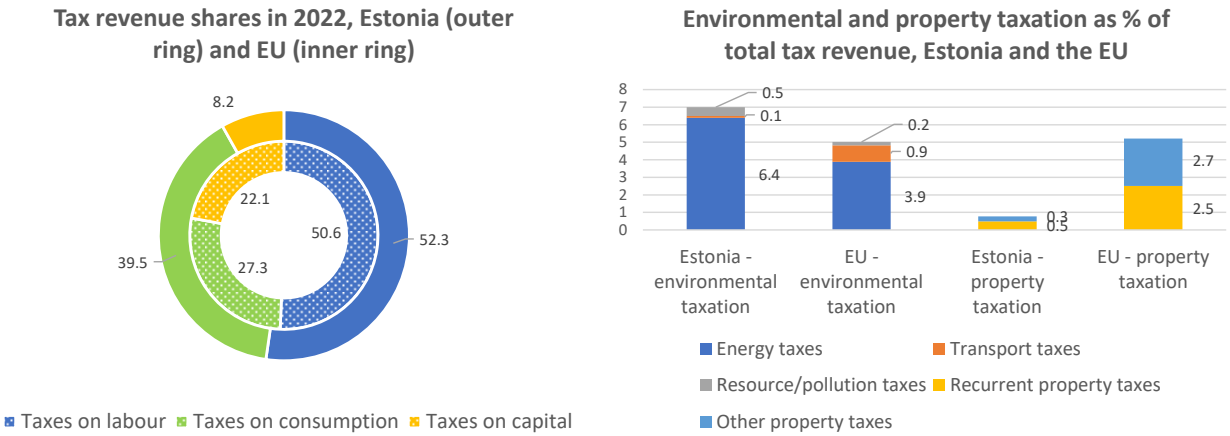
Praegune Riigikogu koosseis on võtnud vastu mitu makseseaduse muudatust, mis jõustuvad 2024. ja 2025. aastal. Harilik käibemaksumäär tõusis 2024. aasta jaanuaris 20 %-lt 22 %-le ning majutusteenustele ja ajakirjandusväljaannetele ette nähtud vähendatud käibemaksumäär kerkib 2025. aastal vastavalt 9 %-lt 13 %-le ja 5 %-lt 9 %-le. 2025. aastal tõuseb ka äriühingute ja füüsiliste isikute tulumaksu määr 20 %-lt 22 %-le, mille prognoositav mõju maksutuludele jääb vahemikku 0,1–0,3 % SKPst. 2024. aasta jaanuaris võeti vastu uus mootorsõidukimaks, mis sisaldab registreerimistasu ja aastamaksu (mõlema suurus sõltub sõiduki heitetasemest) ning jõustub 2025. aastal. Maksu eesmärk on pidurdada autostumist (eriti linnades) ning edendada kestlikku liikuvust ja keskkonnahoidlikumate sõidukite kasutuselevõttu.

Tabel A19.1. **Maksustamisnäitajad**

		Estonia					EU-27				
		2010	2020	2021	2022	2023	2010	2020	2021	2022	2023
Tax structure	Total taxes (including compulsory actual social contributions) (% of GDP)	33.2	33.3	33.8	32.9	34.0	37.9	40.0	40.4	40.2	
	Labour taxes (as % of GDP)	17.7	17.7	17.5	17.2		20.0	21.3	20.7	20.3	
	Consumption taxes (as % of GDP)	13.2	13.0	13.2	13.0		10.8	10.7	11.2	11.0	
	Capital taxes (as % of GDP)	2.3	2.6	3.2	2.7		7.1	8.0	8.6	8.9	
	Of which, on income of corporations (as % of GDP)	1.3	1.6	1.5	1.7		2.4	2.5	3.0	3.4	
	Total property taxes (as % of GDP)	0.4	0.3	0.3	0.3		1.9	2.3	2.2	2.1	
	Recurrent taxes on immovable property (as % of GDP)	0.3	0.2	0.2	0.2		1.1	1.2	1.1	1.0	
	Environmental taxes as % of GDP	2.9	2.4	2.3	2.3		2.4	2.2	2.3	2.0	
Progressivity & fairness	Tax wedge at 50% of average wage (Single person) (*)	37.3	30.8	31.5	32.3	30.3	33.9	31.7	32.1	31.8	31.7
	Tax wedge at 100% of average wage (Single person) (*)	40.1	37.3	38.2	39.1	39.4	41.0	40.1	39.9	40.0	40.2
	Corporate income tax - effective average tax rates (1) (*)		17.0	17.0	17.0			19.5	19.0	19.0	
	Difference in Gini coefficient before and after taxes and cash social transfers (pensions excluded from social transfers) (2) (*)	6.4	8.0	7.9	6.7		8.6	8.1	8.2	7.9	
Tax administration & compliance	Outstanding tax arrears: total year-end tax debt (including debt considered not collectable) / total revenue (in %) (*)		6.8	5.5				40.9	35.5		
	VAT Gap (% of VAT total tax liability, VTTL)(**)	12.2	5.0	1.4	1.0			9.7	5.4		

(1) Tulevikku suunatud tegelik maksumäär (OECD).
(2) Suurem väärtus osutab maksustamise suuremale ümberjaotavale mõjule.
(*) EL 27 aritmeetiline keskmine.
(**) 2022. aasta puhul prognoos, kui see on kättesaadav. Käibemaksu alalaekumise kohta vt Euroopa Komisjoni maksunduse ja tolliliidu peadirektoraat, 2023, *„VAT gap in the EU"*, https://data.europa.eu/doi/10.2778/911698.
Lisateabe saamiseks maksutulude ja kasutatud metoodika kohta vt maksunduse veebisaidil esitatud andmed, https://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation_en.
Allikas: Euroopa Komisjon ja OECD.

Joonis A19.1. **Eri maksuliikidest saadavad maksutulud, % kogu maksutulust**

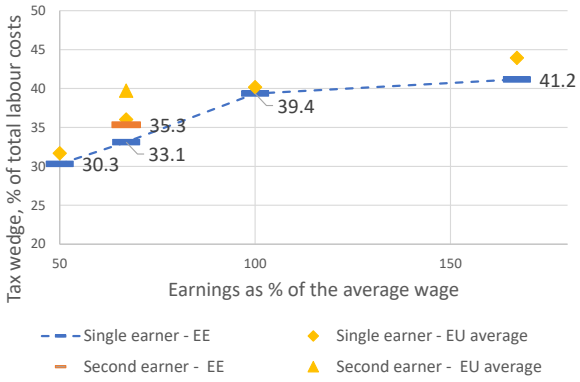

Allikas: Euroopa Komisjon

Eesti tööjõu maksukoormus on ELi keskmise lähedal. Joonisel A19.2 on näha, et Eesti tööjõu maksukiil oli 2023. aastal eri sissetulekutasemetel ühe palgasaaja puhul ELi keskmise lähedal või sellest allpool. Teise palgasaaja puhul, kelle palgatase on 67 % keskmisest palgast ja kelle abikaasa teenib keskmist palka, on maksukiil Eestis suurem kui sama palgatasemega esimese palgasaaja puhul. 50 % keskmisest palgast teenivate töötajate maksukiilu vähendati järk-järgult 37,3 %-lt 2010. aastal 30,3 %-le 2023. aastal. Maksu- ja hüvitiste süsteemi võime vähendada sissetulekute ebavõrdsust (mida mõõdetakse Gini koefitsiendi vähenemise alusel) oli 2022. aastal pisut alla ELi keskmise (vt tabel A19.1).

Eesti tulemused maksukuulekuse ja maksuhalduse vallas, sealhulgas maksuhalduse digitaliseerimisel, on head. Maksuvõlad suurenesid eelmise aastaga võrreldes 2021. aastal pisut (0,7 protsendipunkti võrra ehk 5,5 %ni kogu netotulust), kuid olid oluliselt alla ELi keskmise (35,5 %). 2023. aasta maksustamisaruandest nähtub, et ettevõtete puhul oli elektrooniliselt esitatud maksudeklaratsioonide määr Eestis 100 % ja üksikisikute puhul peaaegu 100 % ([1]). Siiski võiks uurida võimalusi maksumaksjatele veelgi paremate teenuste osutamiseks (nt kasutada maksukogumise edendamiseks käitumisanalüüsi). Käibemaksulõhe (käibemaksu sissenõudmise ja maksukohustuse täitmise tulemuslikkuse näitaja) vähenes 2021. aastal (osaliselt COVID-19 mõjul) veelgi, jõudes 1,4 %ni, kuid jäi ELi keskmisest näitajast (5,4 %) oluliselt väiksemaks. Prognoositakse, et 2022. aastal kahanes see jätkuvalt, langedes 1 %-le.

Joonis A19.2. **Esimese ja teise palgasaaja maksukiil, % kõigist tööjõukuludest, 2023**

Teise palgasaaja maksukiilu puhul eeldatakse, et esimene palgasaaja teenib 100 % keskmisest palgast ja et lapsi ei ole. Teise palgasaaja maksukiilu metoodika kohta vt OECD, 2016, „Taxing Wages 2014–2015".

Allikas: Euroopa Komisjon

20. LISA. TABEL PEAMISTE MAJANDUS- JA FINANTSNÄITAJATE KOHTA

Tabel A20.1.**Peamised majandus- ja finantsnäitajad**

							forecast	
	2004-07	2008-12	2013-20	2021	2022	2023	2024	2025
Real GDP (y-o-y)	8.4	-1.7	2.9	7.2	-0.5	-3.0	-0.5	3.1
Potential growth (y-o-y)	.	0.6	3.2	2.7	1.5	1.3	0.7	1.0
Private consumption (y-o-y)	9.8	-2.7	3.3	9.1	2.0	-1.3	1.6	2.8
Public consumption (y-o-y)	4.1	1.2	2.3	3.8	0.1	0.9	2.0	1.5
Gross fixed capital formation (y-o-y)	13.3	-4.1	5.6	7.3	-3.7	-3.4	-1.7	4.0
Exports of goods and services (y-o-y)	14.8	5.4	1.8	22.1	3.0	-6.9	-2.0	4.7
Imports of goods and services (y-o-y)	16.6	2.0	3.2	23.2	3.2	-5.2	-0.2	4.4
Contribution to GDP growth:								
Domestic demand (y-o-y)	10.5	-2.9	3.6	7.5	-0.1	-1.4	0.8	2.8
Inventories (y-o-y)	0.5	-0.5	0.1	2.2	1.0	-1.6	0.0	0.0
Net exports (y-o-y)	-2.5	2.3	-0.9	-0.9	-0.2	-1.4	-1.4	0.3
Contribution to potential GDP growth:								
Total Labour (hours) (y-o-y)	.	-0.7	0.4	1.2	1.3	1.7	0.9	0.7
Capital accumulation (y-o-y)	.	1.4	1.4	2.0	1.6	1.3	1.1	1.2
Total factor productivity (y-o-y)	.	0.0	1.3	-0.4	-1.4	-1.7	-1.3	-0.9
Output gap	7.2	-3.9	0.4	1.9	-0.1	-4.4	-5.6	-3.5
Unemployment rate	7.2	11.6	6.2	6.2	5.6	6.4	7.4	6.9
GDP deflator (y-o-y)	7.9	3.5	2.5	6.0	16.1	7.9	3.8	2.3
Harmonised index of consumer prices (HICP, y-o-y)	4.6	4.5	1.4	4.5	19.4	9.1	3.4	2.1
HICP excluding energy and unprocessed food (y-o-y)	3.8	3.7	1.8	2.4	11.8	10.1	4.5	3.3
Nominal compensation per employee (y-o-y)	15.7	3.3	6.4	9.3	8.1	7.6	5.5	3.8
Labour productivity (real, hours worked, y-o-y)	6.3	1.1	3.3	-0.8	-5.0	-5.9	0.0	2.6
Unit labour costs (ULC, whole economy, y-o-y)	8.5	3.4	4.3	2.1	13.6	14.5	5.5	1.4
Real unit labour costs (y-o-y)	0.5	-0.1	1.8	-3.6	-2.1	6.1	1.6	-0.9
Real effective exchange rate (ULC, y-o-y)	6.5	1.0	2.8	1.3	9.0	7.3	1.0	-1.0
Real effective exchange rate (HICP, y-o-y)	2.8	1.5	1.0	1.5	8.2	4.9	.	.
Net savings rate of households (net saving as percentage of net disposable income)	-8.9	3.8	7.2	3.6	-4.7	.	.	.
Private credit flow, consolidated (% of GDP)	25.1	1.9	4.3	6.8	9.2	.	.	.
Private sector debt, consolidated (% of GDP)	104.4	130.7	107.0	96.9	94.3	.	.	.
of which household debt, consolidated (% of GDP)	36.1	49.7	39.3	38.4	36.8	.	.	.
of which non-financial corporate debt, consolidated (% of GDP)	68.3	81.0	67.7	58.5	57.5	.	.	.
Gross non-performing debt (% of total debt instruments and total loans and advances) (1)	.	5.6	1.7	1.0	0.8	.	.	.
Corporations, net lending (+) or net borrowing (-) (% of GDP)	-6.5	1.9	1.5	9.5	2.0	3.2	2.1	2.4
Corporations, gross operating surplus (% of GDP)	32.9	30.3	30.0	30.5	31.2	28.2	25.9	26.7
Households, net lending (+) or net borrowing (-) (% of GDP)	-6.4	1.0	1.9	-0.5	-5.2	-2.7	-2.2	-1.4
Deflated house price index (y-o-y)	.	-10.5	5.4	10.4	4.5	-3.0	.	.
Residential investment (% of GDP)	5.3	3.1	4.5	4.9	5.1	5.8	.	.
Current account balance (% of GDP), balance of payments	-12.6	-1.0	1.1	-2.6	-3.2	-2.1	-2.7	-2.6
Trade balance (% of GDP), balance of payments	-7.9	3.0	3.0	-1.0	-0.5	0.6	.	.
Terms of trade of goods and services (y-o-y)	1.8	-0.3	0.8	0.5	0.8	3.2	0.9	-0.2
Capital account balance (% of GDP)	1.2	3.1	1.5	9.0	0.4	1.3	.	.
Net international investment position (% of GDP)	-78.4	-65.8	-33.3	-13.4	-20.2	-21.6	.	.
NENDI - NIIP excluding non-defaultable instruments (% of GDP) (2)	-16.8	-16.2	23.5	41.8	28.7	30.9	.	.
IIP liabilities excluding non-defaultable instruments (% of GDP) (2)	79.4	93.1	69.7	66.9	68.2	71.7	.	.
Export performance vs. advanced countries (% change over 5 years)	.	.	6.8	23.5	21.0	15.0	.	.
Export market share, goods and services (y-o-y)	7.9	1.3	1.1	9.1	-1.5	-7.9	-5.3	1.0
Net FDI flows (% of GDP)	-6.4	-5.0	-3.9	-2.4	-0.2	-7.5	.	.
General government balance (% of GDP)	2.3	-0.8	-0.8	-2.5	-1.0	-3.4	-3.4	-4.3
Structural budget balance (% of GDP)	.	.	-1.0	-4.4	-1.1	-1.3	-0.7	-2.6
General government gross debt (% of GDP)	4.6	6.9	10.7	17.8	18.5	19.6	21.4	24.6

(1) Kohalikud pangagrupid ja eraldiseisvad pangad, väliskontrolli (EL ja ELi-väline) all olevad tütarettevõtjad ja filiaalid.
(2) Rahvusvaheline netoinvesteerimispositsioon, välja arvatud otseinvesteeringud ja portfelliinvesteeringud.
Allikas: Eurostati ja EKP andmed 17.5.2024. aasta seisuga, kui need on kättesaadavad; Euroopa Komisjoni prognoositud näitajad (2024. aasta kevadprognoos).

Selles lisas hinnatakse Eesti rahanduse kestlikkusega seotud riske lühikeses, keskpikas ja pikas perspektiivis. Järgitakse Euroopa Komisjoni 2023. aasta võla jätkusuutlikkuse analüüsis kasutatud mitmemõõtmelist lähenemisviisi. Seda analüüsi on ajakohastatud komisjoni 2024. aasta kevadprognoosi alusel.

1 – Lühiajalised riskid riigi rahanduse kestlikkusele on väikesed. Komisjoni kasutatav varajase tuvastamise näitaja (S0) ei näita, et oleks suuri lühiajalisi eelarveriske (tabel A21.2) ([114]). Valitsemissektori kogurahastamisvajadus on 2024.–2025. aastal prognooside kohaselt umbes 4 % SKPst (tabel A21.1, tabel 1). Finantsturgude suhtumine riigiriski on positiivne, nagu kinnitavad peamiste agentuuride 2024. aasta reitingud.

2 – Keskpika perioodi riskid riigi rahanduse kestlikkusele on keskmised.

Võla jätkusuutlikkuse analüüs näitab, et valitsemissektori võla suhe SKPsse peaks jääma keskpikas perspektiivis siiski madalale tasemele, tõustes 2034. aastaks umbes 27 %-le (joonis 1, tabel 1) ([115]). Sellele suundumusele aitab kaasa eeldatav struktuurne esmane eelarvepositsioon (puudujääk 0,3 % SKPst enne vananemisega seotud kulude arvessevõtmist). Varasemate andmete põhjal näib prognoositav puudujääk usutav, mis tähendab, et riigil on märkimisväärselt manööverdamisruumi parandusmeetmete võtmiseks. Varasemad eelarvepositsioonid on enamasti olnud baasstsenaariumist paremad (tabel A21.2) ([116]). Aastatel 2025–2034 mõjutab võladünaamikat mõningal määral soodsalt lumepalliefekt.

Baasprognooside puhul tehakse stressitest nelja alternatiivse stsenaariumi alusel, et hinnata põhieelduste muutuste mõju võrreldes baasstsenaariumiga (joonis 1). *Varasema struktuurse esmase eelarvepositsiooni stsenaariumi* alusel (st struktuurne esmane eelarvepositsioon naaseb varasema 15 aasta keskmise puudujäägi 0,5 % SKPst juurde) on võla suhe 2034. aastal umbes 4 protsendipunkti võrra kõrgem kui baasstsenaariumi alusel. *Intressimäära ja majanduskasvumäära negatiivse erinevuse stsenaariumi* alusel (st intressimäära ja majanduskasvumäära negatiivne erinevus on 1 protsendipunkti võrra suurem kui baasstsenaariumis) on võla suhe 2034. aastal umbes 2 protsendipunkti võrra kõrgem kui baasstsenaariumi alusel. *Finantsstressi stsenaariumi* alusel (st intressimäärad tõusevad ajutiselt 1 protsendipunkti võrra võrreldes baasstsenaariumiga) on valitsemissektori võla suhe 2034. aastal sarnane baasstsenaariumiga. *Väiksema struktuurse esmase eelarvepositsiooni stsenaariumi alusel* (st struktuurne eelarvepositsioon paraneb 2024. aastaks prognoositavast paranemisest poole vähem) on võla suhe SKPsse umbes 4 protsendipunkti võrra kõrgem.

Stohhastilised prognoosid osutavad keskmisele riskile, mis tuleneb baasstsenaariumi prognooside mõningasest tundlikkusest ettenägematute, kuid usutavate sündmuste suhtes ([117]). Nende stohhastiliste simulatsioonide kohaselt on võla suhe 2028. aastal 71 % tõenäosusega kõrgem kui

([114])S0 on eelarvestressi lühiajalise riski koondnäitaja. See põhineb mitmesugustel eelarve- ja rahalise konkurentsivõime muutujatel, mis on minevikus aidanud hästi kindlaks teha eelseisvat eelarvestressi.

([115])Eeldused, mis on aluseks komisjoni baasstsenaariumile, mille kohaselt eelarvepoliitikat ei muudeta, on eelkõige järgmised: (i) struktuurne esmane eelarvepuudujääk enne vananemisega seotud kulusid on alates 2024. aastal 0,3 % SKPst; (ii) inflatsioon läheneb lineaarselt kümne aasta inflatsiooniga seotud vahetustehingute intressimäärale 10 aasta pärast (mis osutab 10 aasta inflatsioonioootustele 10 aasta pärast); (iii) uue ja pikendatud võla lühi- ja pikaajalised nominaalsed intressimäärad, mis lähenevad lineaarselt praegustelt väärtustelt turupõhistele nominaalsetele forvardimääradele aastaks T+10; (iv) SKP reaalkasvumäärad komisjoni 2024. aasta kevadprognoosist, millele järgnevad EPC/OGWG T+10 metoodikaprognoosid T+3 ja T+10 vahel (keskmiselt 1,3 %); (v) vananemisega seotud kulud kooskõlas 2024. aasta aruandega rahvastiku vananemise kohta (Euroopa Komisjon, institutsiooni töödokument 279, aprill 2024). Metoodika kohta vt 2023. aasta võla jätkusuutlikkuse analüüs (Euroopa Komisjon, institutsiooni töödokument 271, märts 2024).

([116])Hinnang põhineb eelarve konsolideerimise manööverdamisruumi näitajal, mis osutab sellele, kui sagedasti on eelarvepositsioon varem osutunud stsenaariumis prognoositust halvemaks. Tehniliselt seisneb see riigi prognoositud struktuurse esmase eelarvepositsiooni varasemas protsentiiljaotuses tegelikult mõõdetud struktuurse esmase eelarvepositsiooni suhtes, võttes arvesse kõiki 1980.–2023. aasta kättesaadavaid andmeid.

([117])Need stohhastilised prognoosid näitavad koondmõju, mida avaldab võlale 10 000 mitmesugust šokki, mis mõjutavad valitsussektori eelarvepositsiooni, majanduskasvu, intressimäärasid ja vahetuskursse. See hõlmab 80 % kõigist simuleeritud võlasuundumustest, jättes seega välja kõige ebatõenäolisemad suundumused.

2023. aastal, mis tänu madalale võlatasemele tähendab keskmist riski. Seoses baasstsenaariumi võlaprognoosidega valitseb teatav ebakindlus, mis on võlajaotuse 10. ja 90. protsentiili vahena mõõdetuna viie aasta pärast 29 protsendipunkti SKPst (joonis 2).

3 – Pikaajalised riskid riigi rahanduse kestlikkusele on üldiselt väikesed. Hinnang põhineb kahel riigi rahanduse kestlikkuse lõhe näitajal, mis kajastavad eelarvekohandust, mida on vastavalt vaja selleks, et võla suhe stabiliseerida (näitaja S2) või viia see pikas perspektiivis 60 %ni SKPst (näitaja S1) ([118]).

Näitaja S2 kohaselt on risk riigi rahanduse kestlikkusele väike. Näitaja osutab sellele, et baasstsenaariumi korral tagab struktuurse esmase eelarvepositsiooni hoidmine praegusel tasemel võla suhte stabiliseerumise pikas perspektiivis. See tulemus tuleneb vananemisega seotud kulude prognoositud vähenemisest (–0,5 protsendipunkti), mis kompenseerib algse eelarvepositsiooni (0,4 protsendipunkti). Vananemisega seotud kulude vähenemine on peamiselt tingitud avaliku sektori pensionikuludest (–1,1 protsendipunkti) (tabel A21.1, tabel 2).

Ka näitaja S1 kohaselt on risk riigi rahanduse kestlikkusele väike. Näitaja põhjal võiks eelarvepositsioon 2025. aastaks püsivalt halveneda 0,6 protsendipunkti võrra, ilma et võla suhe ületaks 2070. aastaks kontrollväärtust 60 % SKPst. See tuleneb peamiselt valitsemissektori võla suhtest SKPsse, mis on praegu palju madalam kui 60 % (tabel A21.1, tabel 2).

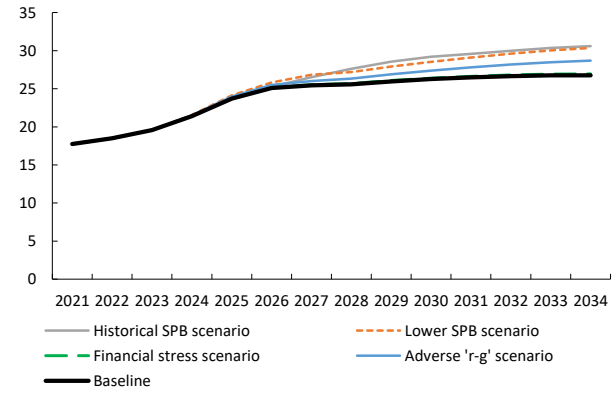
4 – Hindamisel tuleb arvesse võtta ka mitut täiendavat riskitegurit. Ühest küljest hõlmavad riske suurendavad tegurid intressimäärade hiljutist tõusu, lühiajalise võla suurt osakaalu ja asjaolu, et suur osa valitsemissektori võlast on mitteresidentide omandis. Teisest küljest on riske maandavad tegurid väike kogurahastamisvajadus ning see, et valitsemissektori võlg on ikka veel üldiselt väike ja täielikult nomineeritud eurodes.

([118])Riigi rahanduse kestlikkuse näitaja S2 mõõdab 2025. aastal püsivat struktuurse esmase eelarvepositsiooni kohandust, mida oleks vaja valitsemissektori võla stabiliseerimiseks määramata ajaks. Seda täiendab näitaja S1, mis mõõdab 2025. aastal nõutavat püsivat eelarvekohandust, mida oleks vaja, et viia võla suhe 2070. aastaks 60 %ni SKPst. Näitajaid S1 ja S2 mõjutavad tegurid võivad erineda, kuna näitaja S2 puhul võetakse ühe komponendina arvesse määramata aega. Nii näitaja S1 kui ka näitaja S2 puhul sõltub riskihinnang nõutava eelarvekohanduse suurusest: „suur risk“, kui nõutav kohandus ületab 6 protsendipunkti SKPst, „keskmine risk“, kui see jääb vahemikku 2–6 protsendipunkti SKPst, ning „väike risk“, kui kohandus on negatiivne või alla 2 protsendipunkti SKPst. Üldine pikaajaliste riskide liigitus koondab S1 ja S2 näitajatest tuletatud riskikategooriad. S1 võib tõsta S2 näitajast tuletatud riskikategooriat, kui annab märku suuremast riskist kui S2. Üksikasjalikuma teabe saamiseks vt 2023. aasta võla jätkusuutlikkuse analüüsi.

Tabel A21.1.**Eesti võla jätkusuutlikkuse analüüs**

Table 1. Baseline debt projections	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034
Gross debt ratio (% of GDP)	**17.8**	**18.5**	**19.6**	**21.4**	**23.7**	**25.1**	**25.4**	**25.6**	**26.0**	**26.3**	**26.5**	**26.7**	**26.8**	**26.8**
Changes in the ratio	-0.8	0.7	1.1	1.8	2.3	1.4	0.3	0.1	0.4	0.3	0.2	0.2	0.1	0.0
of which														
Primary deficit	2.4	0.9	3.0	3.0	2.6	1.9	0.9	0.4	0.4	0.3	0.3	0.2	0.2	0.1
Snowball effect	-2.2	-2.3	-0.5	-0.2	-0.3	-0.5	-0.5	-0.2	0.0	0.0	0.0	-0.1	-0.1	-0.1
Stock-flow adjustments	-1.1	2.2	-1.5	-1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Gross financing needs (% of GDP)	2.6	4.1	3.2	3.9	4.7	4.2	3.4	3.0	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1	3.0

Graph 1. Deterministic debt projections

Graph 2. Stochastic debt projections 2024-2028

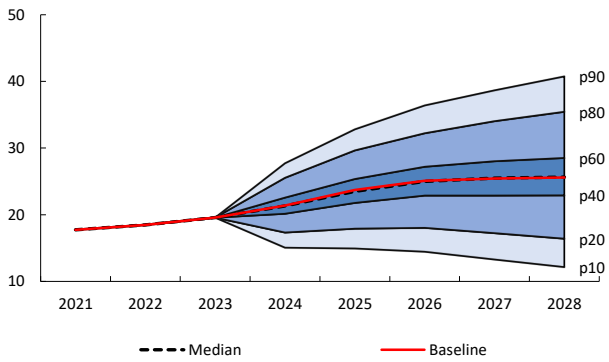

Table 2. Breakdown of the S1 and S2 sustainability gap indicators

		S1	**S2**
Overall index (pps. of GDP)		**-0.6**	**-0.1**
of which			
Initial budgetary position		0.3	0.4
Debt requirement		-0.8	
Ageing costs		-0.1	-0.5
of which	*Pensions*	-0.4	-1.1
	Health care	0.4	0.5
	Long-term care	0.3	0.5
	Education	-0.4	-0.5

Allikas: Komisjoni talitused.

Tabel A21.2.**Eesti rahanduse jätkusuutlikkuse riskide termokaart**

Short term	**Medium term - Debt sustainability analysis (DSA)**								**Long term**		
			Deterministic scenarios								
Overall (S0)	**Overall**		Baseline	Historical SPB	Lower SPB	Adverse 'r-g'	Financial stress	**Stochastic projections**	**S2**	**S1**	**Overall (S1 + S2)**
LOW	**MEDIUM**	Overall	**LOW**	**LOW**	**LOW**	**LOW**	**LOW**	**MEDIUM**	**LOW**	**LOW**	**LOW**
		Debt level (2034), % GDP	26.8	30.6	30.4	28.7	26.9				
		Debt peak year	2033	2034	2034	2034	2034				
		Fiscal consolidation space	57%	61%	63%	57%	57%				
		Probability of debt ratio exceeding in 2028 its 2023 level						71%			
		Difference between 90th and 10th percentiles (pps. GDP)						28.6			

(1) Debt level in 2034. Green: below 60% of GDP. Yellow: between 60% and 90%. Red: above 90%. (2) The debt peak year indicates whether debt is projected to increase overall over the next decade. Green: debt peaks early. Yellow: peak towards the middle of the projection period. Red: late peak. (3) Fiscal consolidation space measures the share of past fiscal positions in the country that were more stringent than the one assumed in the baseline. Green: high value, i.e. the assumed fiscal position is plausible by historical standards and leaves room for corrective measures if needed. Yellow: intermediate. Red: low. (4) Probability of debt ratio exceeding in 2028 its 2023 level. Green: low probability. Yellow: intermediate. Red: high (also reflecting the initial debt level). (5) the difference between the 90th and 10th percentiles measures uncertainty, based on the debt distribution under 10000 different shocks. Green, yellow and red cells indicate increasing uncertainty. (For further details on the Commission's multidimensional approach, see the 2023 Debt Sustainability Monitor)

Allikas: Komisjoni talitused.